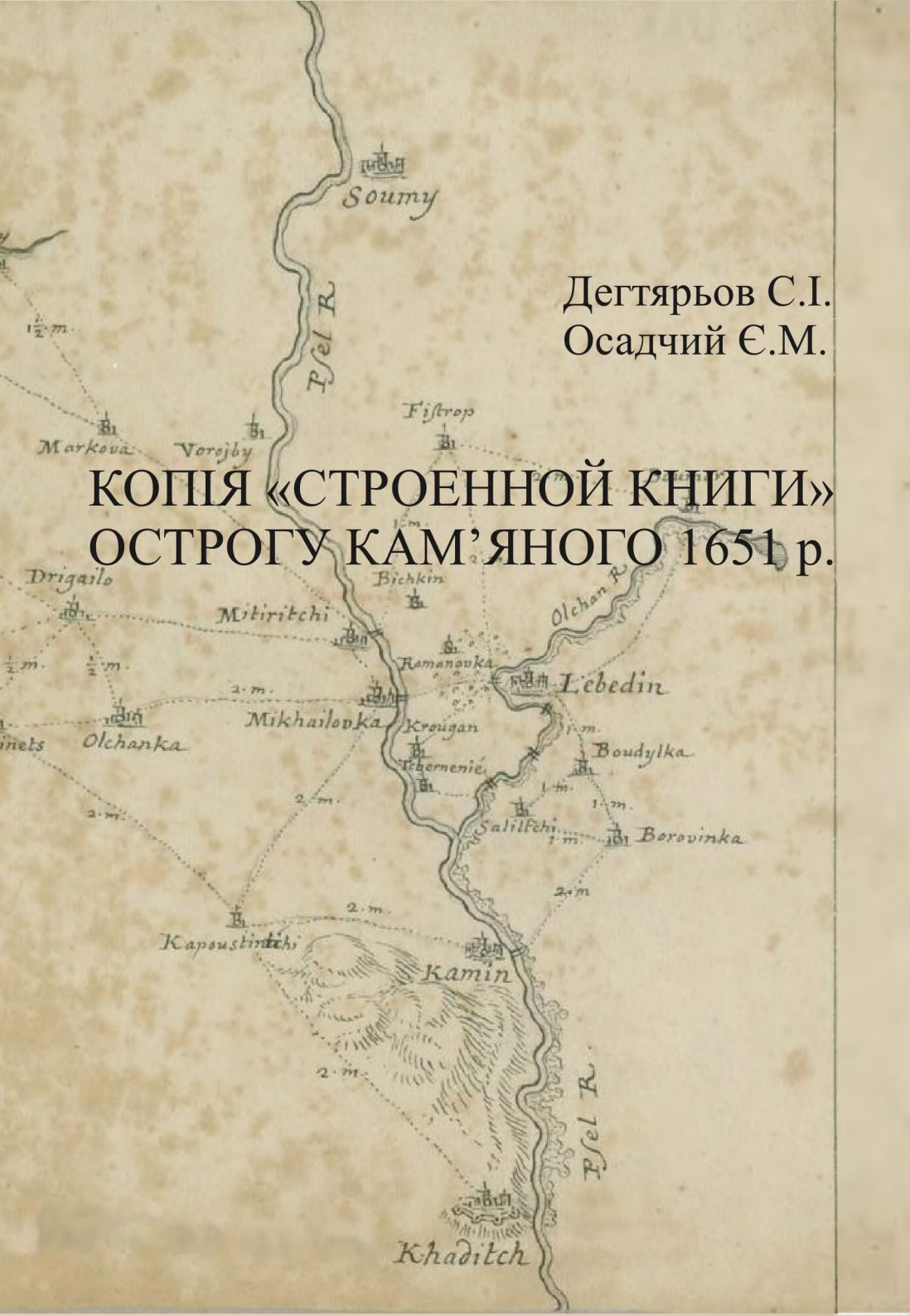

Дегтярьов С.І.
Осадчий Є.М.

КОПІЯ «СТРОЕНОЇ КНИГИ» ОСТРОГУ КАМ'ЯНОГО 1651 р.

Дегтярьов С.І.
Осадчий Є.М.

КОПІЯ
«СТРОЕНОЙ КНИГИ»
ОСТРОГУ КАМ'ЯНОГО
1651 року

Київ-Суми, 2020

УДК 94(477.52)"1651"

Д26

*Рекомендовано до видання вченою радою Центру Пам'ятокознавства
НАН України і УТОПІК (протокол № 6 від 05 вересня 2019 р.)
та рішенням правління Сумської обласної організації Національної спілки
краєзнавців України (протокол № 3 від 13 вересня 2019 р.)*

Науковий редактор:

Титова О.М. – кандидат історичних наук, доцент, Заслужений працівник культури України, директор Центру пам'ятокознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури

Рецензенти:

Луняк Є.М. – доктор історичних наук, професор кафедри історії України історико-юридичного факультету Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя.

Кондратьєв І.В. – доктор історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Національного університету “Чернігівський колегіум” імені Т.Г. Шевченка

Дегтярьов С.І., Осадчий Є.М.

Д26 Копія «Строенной книги» острогу Кам'яного 1651 року. Київ-Суми: ЦП НАН України і УТОПІК, 2020. - 119 с.

ISBN 978-966-8999-99-4

У книзі аналізується копія «Строенной книги» 1651 р. яка є цінним джерелом з історії заселення Лівобережної України у середині XVII ст., висвітлює процеси, що відбувалися на кордоні Речі Посполитої і Московського царства у середині XVII ст. Текст документу містить матеріали з устрою та особливостей будівництва фортеці, поіменний список кам'янського гарнізону та дані про земельні володіння та їх розташування. Для археологів, істориків, вчителів, студентів.

УДК 94(477.52)"1651"

© Дегтярьов Сергій Іванович, 2020

© Осадчий Євген Миколайович, 2020

ISBN 978-966-8999-99-4

© Центр пам'ятокознавства НАН України і
УТОПІК, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАРОЖИТНОСТЕЙ СЕЛА КАМ'ЯНЕ	10
ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ СЕЛА КАМ'ЯНЕ	14
МІСТО КАМ'ЯНЕ У СЕРЕДИНІ XVII – НА ПОЧАТКУ XVIII СТ.	21
«С КОПИИ СТРОЕННОЙ КНИГИ КОПИЯ»	40
ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА.....	90
ДОДАТКИ	94
ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ ТА ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ	101
ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК.....	105
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	107

ВСТУП

Копія «Строенной книги» Кам'яного острогу є досить рідкісним джерелом з історії заселення Лівобережних земель середини XVII ст. Подібні документи часто гинули у пожежах або втрачали значну частину аркушів. 2017 р. під час роботи з архівними документами початку XIX ст. у судовій справі про спірну землю поміщиків Лосева та Бухаріна з однодворцями села Пристайлове та Руське Червлене виявлено копію документа, датованого 1651 р. Він складений 29 травня 1786 р. і містить повний опис новозбудованого острогу Кам'яний, його складових, гарнізону та земельних ділянок, наданих у власність за службу (ДАСО. Ф. 763. Оп. 1. Спр. 1: 35 – 59).

Вперше уривки документу були опубліковані нащадком роду дворян Арсенєвих у 1903 р. Праця «Род дворян Арсенєвых» містить фрагменти «Строенной книги», присвячені переважно опису фортеці (Арсенєв, 1903: 99 – 107). Разом з ними опублікована також низка документів, у яких містяться дані щодо кількісного складу гарнізону фортеці у Кам'яному, розписи сторож та склад артилерійського парку (Арсенєв, 1903: 76 – 87).

Документ написаний на сірому цупкому папері без водяних знаків. Праве та ліве поле прокреслені олівцем, сторінки не нумеровані.

Опис острогу Кам'яний був задіяний у справі як доказ того, що однодворці сіл Пристайлового та Руського-Червленого є законними спадкоємцями першопоселенців, яких за царським указом було наділено землею та угіддям навколо Кам'яного.

Сам документ складається з кількох частин – опису фортеці, поіменного списку та межового опису.

Опис фортеці складено одразу ж після закінчення будівництва, яке тривало з квітня по серпень 1651 р., тобто, коли не було сівби та жнив. У тексті вказано тип фортечних укріплень – тараси та загальну протяжність укріплень. Особлива увага приділена опису башт, які мають власні назви. Башти зроблені з дуба, мають облами та шатрове перекриття, що було додатково прикашене різьбленням.

Цікава згадка про те, що шароподібне закінчення башти – яблуко – було оббите «*красным железом*». У XVII ст. так називали зварний дамаск. Можна припустити, що у даному випадку маються на увазі зварені залізні смуги.

Башти мають чирдак – майданчик для огляду навколишньої території, що дозволяв ефективно контролювати «крымскую сторону». В них було три рівня бійниць – нижній, середній та верхній бій. В описі башт також зазначено, що вони виступають за лінію фортечного муру двома або трьома сторонами. Це зроблено для ефективного обстрілу простору перед стінами. У середині XVII ст. вогнепальна зброя та дрібнокаліберна артилерія вже були невід'ємною частиною озброєння прикордонних фортець. Дві башти проїзні, мають ворота та додаткові елементи захисту у вигляді підйомного мосту. Обов'язковим елементом фортеці був колодязь або тайник. У мирний час джерелом води були струмки та річки, а під час облоги було необхідне безперебійне постачання води для людей, коней та охолодження стволів гармат. Тайник будувався відкритим способом – траншея у схилі берегового плато, який укріплювався дерев'яним зрубом і потужним перекриттям. Зазвичай тайник вів до річки або колодязя. Колодязь повинен був забезпечувати гарнізон чистою водою та не пересихати. В описі тайника вказано також про 23 вікна – повітряні колодязі, що забезпечували доступ світла та свіжого повітря у підземну траншею.

Рів навколо фортеці був прокопаний лише з напільної сторони. Перед ним додатково було встановлено честик у кілька рядів, аналогічні укріплення знаходилися на дні рову. В описі зазначено, що честик мав перешкоджати штурмовим групам зі щитами та пінардами. Пінаоди використовували для підриву воріт або ділянки стіни. Застосування у Західній Європі подібних пристроїв відоме з часів Тридцятилітньої війни, але на території Чернігово-Сіверщини їх використання поки що не підтверджене.

У фортеці були збудовані адміністративні та військові споруди. Особливу увагу приділено пороховому льоху. Тут знаходився склад свинцю, що прибував у великих зливках, та пороху. Порох

тримали у дубових бочках – окремо гарматний та рушничний. Крім того, там часто тримали запаси льону для гноту та мастила, яким цей гніт пропитувався. Також у фортеці було приміщення для дяків – «*приказная изба*» та «*осадные избы*», де розташовувалися вояки гарнізону під час облоги.

Окремо виділяється будівництво храму на честь Преображення Господня з приділом Олексія – чоловіка Божого. Церква разом з попом, дияконом та дячком мала власні земельні угіддя «*на свечи и ладан*» і землю під двори та городи. Наявність церкви у прикордонній фортеці є свідченням того, що Кам'яне з самого початку позиціонувалося як один з військово-адміністративних центрів нових територій. Причому у церкві мали правити службу соборний та козакий попи.

Загалом опис острогу свідчить про те, що фортеця була збудована як опорний пункт оборони цілого регіону, спроектована для застосування артилерії та ручної вогнепальної зброї, мала потужні дерево-земляні укріплення, пристосовані для тримання облоги.

Гарнізон фортеці складався з дітей боярських, козаків і пушкарів. У документі виписані поіменно всі, хто на момент будівництва перебував у фортеці. Всі жителі Кам'яного отримували земельні наділи за трьома видами – під житло та город, для сівби хліба і гумна та для ведення промислів. Існувала чітка стратифікація, кому і скільки землі треба надати під садибу та город. Решта земель роздавалася відповідно до соціального статусу власника. У документі інколи трапляються згадки про чолобитні окремих дітей боярських або козаків, які просили наділити їх землею або угіддями в інших місцях, часто ці прохання задовольнялися.

Важливою складовою документу є опис меж земельних ділянок, що надавалися жителям Кам'яного. Ця частина опису містить згадки про природні та антропогенні об'єкти, які допомагають реконструювати ресурсну зону Кам'яного острогу. Перш за все, є згадки про старий острог Бобрик. Цей населений пункт у 1647 р. було передано московській стороні за угодою

1644 р. Згодом на місці старого литовського укріплення було зведено *«стоялий острог»*, де по черзі несли сторожову службу козаки і діти боярські з Кам'яного.

Через те, що територія Середнього Псла була майже незаселеною, у тексті є так звані географічні репери – місця, що легко знаходяться на місцевості та добре відомі. Це Кам'яне та Заводицьке городища. Кам'яне городище часто згадувалося у документах, присвячених розмежуванню кордону між Московською державою та Річчю Посполитою. Воно знаходилося за 2 версти вище за течією від кордону.

Заводицьке городище знаходиться за 40 км вище за течією від Кам'яного. Воно, ймовірно, було північною сторожею служилих людей з Кам'яного. Цей об'єкт був відомий путивльським воєводам, а у 1646 – 1649 рр. на городищі існував острог.

«Чертів курган» може ототожнюватися з городищем поблизу с. Гірки Лебединського району. На це вказує розташування його поблизу Червленої поляни на дорозі, що вела понад Пслем до Кам'яного. Часто городища роменсько-давньоруського часу мають назви *«курган»*.

У тексті не раз згадуються старі шляхи, які існували ще за часів належності Кам'яного Речі Посполитій – московська, подільківська та плішивська дороги та шлях до Олешні. Вони зв'язували Кам'яне з навколишніми населеними пунктами та були гарними орієнтирами при межуванні.

Один з орієнтирів, що досить не часто вдається локалізувати на місцевості – це пасіки. Зазвичай вони не мали постійних будівель і споруд та не були прив'язаними до рельєфу. Один з таких об'єктів – *«пасека деревянкина»* – зберіг свою назву протягом ста п'ятидесяти років і був відображений на карті Лебединського повіту 1774 р.

Наступна категорія орієнтирів природного походження. Це річки Псел, Будилка, Бобрик та озера, навколо яких розташовувалися поля кам'янців. Складніше з локалізацією численних природних орієнтирів, що мали власні назви. Їх можна локалізувати з певними застереженнями. Для цього аналізувалися

сучасні карти і ортофотознімки та картографічний матеріал XVIII та XIX ст. З наведеного у тексті «Строенной книги» переліку природних об'єктів більш-менш надійно локалізується Червлена поляна – вигин корінного берега р. Псел з виходами червоного піску та глини та Пристайлівський лог – довга мокра балка на захід від сучасного с. Пристайлове. Решту назв локалізувати поки що не вдалося.

Слід зазначити, що терміни, які використовуються у тексті, часто написані з помилками або взагалі їх значення на сьогодні втрачене. Це може пояснюватися тим, що при переписуванні тексту наприкінці XVIII ст. писар вже не знав їхнього значення та просто копіював, інколи з помилками. На момент підготовки книги до друку вдалося знайти відповідність переважній більшості термінів і географічних назв, що зустрічаються у тексті.

Пропонований у книзі документ є надзвичайно цінним джерелом до вивчення цілої низки проблем історії України (історія заселення Слобідської України, військова та соціально-економічна історія та ін.), спеціальних галузей історичної науки (генеалогія, історичне краєзнавство), міждисциплінарного характеру (історична географія) тощо. «Строенная книга» дозволяє уточнити деякі відомості щодо острогу Кам'яного, отримані у результаті археологічних досліджень.

Опис 1651 р. подається нами з максимальним збереженням орфографії та пунктуації архівного документу. Але транскрипція тексту зроблена сучасними літерами. Також у документі імена деяких людей інколи починаються з маленької літери. У публікації всі вони наведені відповідно до правил написання власних назв з великої літери. Нерозбірливі слова чи їхні частини та затухаючий текст, що не був нами прочитаний, замінені на позначку /.../.

За допомогу у створенні та виданні цієї книги автори щиро вдячні:

- Олені Титовій (м. Київ), кандидату історичних наук за сприяння упідготовці книги до друку;

- Олександрю Бондарю (м. Чернігів), кандидату історичних наук за археографічний переклад текстів грамот і малюнки реконструкцій;

- Ігорю Кондратьєву (м. Київ), доктору історичних наук за консультування у питаннях археографічного перекладу документа та рецензування книги;

- Євгену Луняку (м. Ніжин), доктору історичних наук за консультації та рецензування книги;

- Ярославу Карпікову (м. Москва), досліднику історії Слобідської України XVII-XVIII ст. за допомогу в пошуці архівних матеріалів у Російському державному архіві давніх актів.

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАРОЖИТНОСТЕЙ СЕЛА КАМ'ЯНЕ

На початку XVII ст. середня течія Псла лишалася територією малозаселеною, що знаходилася між Річчю Посполитою і Московською державою. Колонізаторська політика польської шляхти стала причиною появи в регіоні декількох великих замків, у тому числі Гадяча. Поява поблизу кордону значного міста сприяла виникненню слобід і хуторів. Однією з них була слобода, заснована біля Кам'яного броду через Псел.

Вперше дані про городище в с. Кам'яне були опубліковані архієпископом Філаретом. Вчений присвятив історії села один з розділів третього тому *«Историко-статистического описания Харьковской епархии»*. Крім цього було опубліковано витяги з грамот середини - другої половини XVII ст. Це перш за все тексти, що відносяться до подій розмежування кордонів між Річчю Посполитою і Московським царством. У них згадується городище Кам'яне і слобода, яка знаходилася вище за течією.

Перший опис городища Кам'яне датовано 1647 р. В.І. Холмогоровим опубліковано ряд документів, у тому числі *«Список с подлинных межевых книг границ города Путивля и городищ Чернигова и Черкас»* (Акты, 1885: 4).

На початку XX ст. В.Г. Ляскоронський обстежив територію села Кам'яне і не виявив там слідів укріплень. Вчений дійшов висновку про те, що городище було зруйновано більш пізньою забудовою. Цей висновок невірний щодо давньоруського археологічного комплексу, проте є цінним спостереженням щодо локалізації місця знаходження фортеці XVII – XVIII ст. (Ляскоронский, 1995: 16-17).

До початку XII Археологічного з'їзду в Харкові Д.І. Багалієм були зібрані відомості про давньоруське городище. Два джерела, якими користувався вчений, описували його як округле укріплення, відокремлене від корінного берега ровом і укріплене валом з напільного боку. Він так само наводить дані про знахідку поблизу

городища глиняного горщика з польськими срібними монетами (Багалей, 1906: 70-71).

У середині 20-х рр. В.П. Ступницький, як аспірант секції археології при Харківській науково-дослідницькій кафедрі антропології та географії, упродовж двох польових сезонів проводив дослідження на території Лебединської та Сумської округи. Сфера наукових інтересів вченого була досить різноманітною – фольклор, етнографія, краєзнавство, археологія. Як археолога, його цікавили слов'янські городища та поселення середньої течії р. Псла, території на той час малодослідженої та перспективної.

У 1926 р. В.П. Ступницький звернувся до Всеукраїнського Археологічного комітету (ВУАК) з проханням видати Відкритого листа на проведення археологічних розкопок на території Сумської округи. За рішенням ВУАК він отримав кваліфікаційний документ, що надавав лише право вести роботи з фотофіксації та картографування. Археологічний комітет відмовив у праві проведення самостійних розкопок, відзначивши недостатній досвід і кваліфікацію дослідника. Того ж року, за відсутності фінансування, В.П. Ступницьким було самостійно оглянуто та картографовано комплекс пам'яток поблизу с. Кам'яне Лебединського району. Найбільш відомим об'єктом було городище Кам'яне, відоме за низкою документів середини – другої половини XVII ст. Його описи публікувалися у роботах архієпископа Філарета та Д.І. Багалія. Це були дані статистичних опитувань, надані місцевими кореспондентами.

За результатами археологічних розвідок у с. Кам'яне 1926 р. була написана доповідь, прочитана В.П. Ступницьким на засіданні Харківської науково-дослідної кафедри антропології та географії. Вона містила дані про обміри двох городищ – X-XIII ст. та щойно виявленого укріплення XVII ст., що належало городу Кам'яний.

У відповідь на лист ВУАК від 17 березня 1928 р. В.П. Ступницьким було надано витяг зі своєї доповіді, оформлений як науковий. В архівній справі 1928 р. зберігаються два документа. Перший – рукопис з 7 аркушів, де у стислому вигляді подаються

результати картографічних робіт у с. Кам'яне. Це чітко структурований документ, де основна увага приділена аналізу топографічних характеристик роменсько-давньоруського городища та стислому опису городища XVII ст. Цінність роботи полягає у тому, що дослідник досить детально описав частину пам'ятки, нині втраченої, та рештки середньовічних укріплень, які ще чекають на дослідження. Завдяки цьому документу було з'ясовано, що невеликий замок ніяк не пов'язаний з укріпленнями містечка Кам'яне.

Друга частина справи – це повний машинописний текст доповіді, яка складається з 11 сторінок. Тут автор широко використовує цитати з документів XVII ст., що були у науковому обігу, а також маловідомі матеріали, зібрані лебединським краєзнавцем А.А. Копфом. Особливо цікавим є опис курганного могильника. За його даними могильник нараховував 148 курганів, причому особливо виділено співвідношення овальних та чотирикутних насипів. Під час огляду могильника В.П. Ступницький нарахував близько 300 курганів, які частково руйнувалися оранкою. Вчений вперше датує цей комплекс добою Київської Русі, підкреслюючи, що серед знайдених матеріалів є і більш ранні.

В описі укріплень городка Кам'яного XVII ст. є протиріччя (або уточнення). Розміри об'єкта у рукописному варіанті становлять 532 x 426 м, а у машинописному 250 x 200 м, тобто на половину менше. Значну увагу приділено історії Пригорода Кам'яного із посиланням на архівні документи. Один із них – скарга козаків сіл Червленого, Присталового та Озака на свавілля воевод – путивльського Білосельського та кам'янського Лихоніна. Автор наводить дані про вчинки московських воевод та збитки, завдані місцевим козакам (Ступницький, 1928: 2-7). На жаль, матеріали досліджень В.П. Ступницького так і не були опубліковані, а його звіт довгий час лишався без уваги у науковому фонді Інституту археології НАН України. Повний текст звіту був опублікований одним з авторів (Осадчий, 2018а: 270 – 273).

Надалі увагу вчених привертав саме роменско-давньоруський археологічний комплекс біля хутора Городище. 1948 р. його обстежувала археологічна експедиція ПМК РАН під керівництвом І.І. Ляпушкіна (Ляпушкин, 1948). 1971 р. його оглянули М.П. Кучера і О.В. Сухобоков. Був знятий перший план городища і визначена його культурно-хронологічна атрибуція (Кучера, Сухобоков, 1971: 25, рис. 6).

1976 р. стаціонарні дослідження на комплексі розпочала Лівобережна слов'янська археологічна експедиція під керівництвом О.В. Сухобокова. За три польових сезони було розкопано близько 40 курганів, проведені дослідження укріплень і майданчика городища. В результаті були виділені два культурно-хронологічних періоди - роменський і давньоруський (Сухобоков, 1976; Сухобоков, 1978, Сухобоков, 2016: 15 – 175). Під час роботи експедиції О.В. Сухобоковим і В.В. Приймаком було виявлено та оглянуто городище козацького часу, що розташоване над кар'єром у південно-східній околиці села. Після 1978 р. археологічний комплекс руйнувався силами природи і мисливцями за старожитностями. Південний схил городища поступово обвалювався під дією ерозії.

2010 р. картографовано городище козацької доби, однак слідів фортеці, відомої як місто Кам'яне, знайти не вдалося. 2017 р. В.В. Приймаком і Є.М. Осадчим під час картографування археологічних пам'яток в селі Кам'яне було виявлено котлован заглибленої в материк споруди з прошарками попелу і глиняної обмазки. Він знаходиться з напільного боку від городища козацької доби і відділений від нього кар'єром. Обстеження північно-східної частини села в урочищі Пушкарщина не виявило решток укріплень другої половини XVII ст.

У 2017 р. під час моніторингу пам'яток археології Сумської області В.В. Приймаком та Є.М. Осадчим було оглянуто комплекс та знятий загальний план. Під час огляду могильника виявлено, що зі 144 насипів, зафіксованих на плані 1976 р., вціліли лише 85. Значні території, де у 1976 р. розташовувалися насипи, мають ознаки руйнації бульдозером (Коротя, Осадчий, 2018: 264).

ДЖРЕЛА З ІСТОРІЇ СЕЛА КАМ'ЯНЕ

Письмові джерела з історії с. Кам'яне представлені документами середини – другої половини XVII ст. Перший опис городища Кам'яне міститься в грамоті 1647 р. В його тексті наведені докладні описи населених пунктів і урочищ, переданих польською стороною. Серед інших там є опис городища Кам'яне. Воно мало округлу форму розмірами 20 x 25 сажнів і протяжність валу 80 сажнів. Вище за течією розташовувалася слобода, в якій було 68 дворів (порожніх) і млин (Холмогоров, 1885: 4).

У державному архіві Сумської області авторами виявлено писемне джерело з історії с. Кам'яне. Це опис острога Кам'яне 1651 р., знайдений серед судових матеріалів у справі *«Про спірну землю поміщиків Лосева і Бухаріна з однодворцями села Пристайлове і Русько-Червленого»*. Документ містить детальний опис укріплень фортеці та будівель і споруд Кам'яного з переліком власників дворів (ДАСО. Ф. 763. Оп. 1. Спр. 1: 36 – 59). Це копія зі *«строеной книги»*, складеної воеводою Ф.Ю. Арсеньевим по завершенню будівництва нової фортеці у Кам'яному. Фрагменти з цієї книги були опубліковані у збірнику документів *«Род дворян Арсеньевых 1389 – 1901 г.»*, який склав В.С. Арсеньев (Арсеньев, 1903: 99 – 111). У збірнику документів *«Акты Московского государства»* опис фортеці міститься у донесеннях воеводи Карпова про події облоги Кам'яного військами І. Виговського 1658 р. У тексті описані не лише стаціонарні міські укріплення, а й елементи фортифікації, що застосовувалися в ході облоги як нападаючими, так і оборонцями (АМГ, 1894: 619).

1678 р. було складено опис міст з докладною характеристикою їх адміністративної належності, кількості гарнізону, озброєння і укріплень. У розписі цих міст згадується і Кам'яне (Дополнения, 1885: 256).

Карті і креслення другої половини XVII – XVIII ст. також є важливим джерелом у вивченні фортифікації Кам'яного. Перша згадка про креслення, на якому були зображені міста і території в середній течії Псла відносяться до 1647 р. (Холмогоров, 1885: 3).

Цей документ був складений межовими суддями з польської сторони і відданий московській делегації під час передачі прикордонних населених пунктів.

Перша карта, на якій є зображення Кам'яного, – це «*Tabula Geographica Ukrainiska*» (*Ukraina. Dnjepr (syder om Tjernobyl), Don och Donaus utfluden i Svarta Havet, Krim. Poltava. Tekinia Bender vid Dnjestr. 1634-1639*) з рукописного альбому польського картографа Фрідріха Гетканта. Вона була створена у період з 1634 по 1639 рр. Це джерело дає змогу визначити, що слобода Кам'яне була заснована саме у цей проміжок часу. На карті Г.Л. де Боплана також є зображення городища «*Kamen.H*».

Наступним і найбільш інформативним джерелом є «*Чертеж Обоянскої провинції*» 1712 – 1719 рр. На цьому кресленні в довільній формі нанесені елементи оборонних споруд та основні будівлі на території фортеці. Укріплення має вигляд чотирикутника з десятьма баштами, розташованими на плато правого берега Псла, з крутими схилами (РГВИА. Ф. 349. Оп. 27. Спр. 6: 1).

Фрагмент карти Фрідріха Гетканта «*Tabula Geographica Ukrainiska*»

Фрагмент Спеціальної карти Г.Л. де Боплана, адаптованої та виданої братами Блау у 1662 р.

На карті 1724 – 1729 рр. з серії «Partie de l'Ukraine» ділянка між Кам'яним та Гадячем накреслена дуже детально, навіть з елементами рельєфу, що є рідкістю для цієї серії карт. Ретельно зображені шляхи сполучення між значними населеними пунктами регіону від Лебедина до Гадяча.

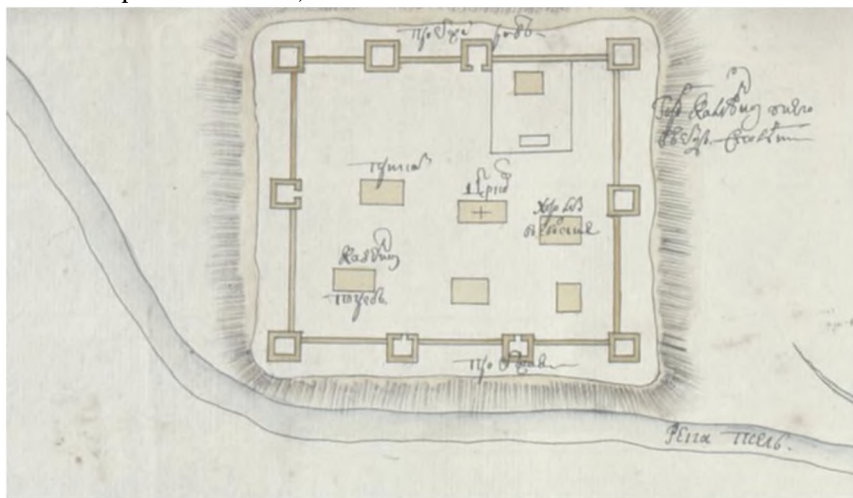
Кам'яне на «Чертеже украинским и черкасским городам от Москвы до Крыма».

Подібне зображення є і на карті Занноні Річчі «Karta granic Polski y Russyi, zawieraiąca część Północną Ukrainy, bieg Dniepru od Chelmicza aż do Kiiowa, Deszny. Semu y inszych Rzek mniey znacznych» 1772 р. Тут фортеця зображена полігональною, близькою за формою до прямокутника з закругленими сторонами і 7 напівкруглими виступами.

У другій половині XVII ст. було складено «Чертеж украинским и черкасским городам от Москвы до Крыма». Ця дорожня карта відображає стан шляхів сполучення Лівобережної України у 70 – 80 рр. XVII ст. На ній позначені найбільш важливі міста на шляху з Москви до Криму. На ній Кам'яне позначене як невеликий укріплений населений пункт між Сумами та Гадячем. Для

зручності користування картою на шляхах між населеними пунктами позначено відстань між ними (Riksarkivet).

На «Генеральном геометрическом плане городу Лебедину и его уезду, состоящему в Харьковском наместничестве, сочинён Курского наместничества в межевой конторе в 1784 году» Кам'яне вказане вже як слобода без укріплень (РГАДА. Ф. 1356. Оп. 1. Спр. 6351 – 6352).

Кам'яне на «Чертеже Обоянской провинции».

Археологічні пам'ятки представлені рештками комплексу роменсько-давньоруського часу, що знаходиться поблизу колишнього хутора Городище. Він складається з невеликого городища, селища та курганного могильника. Городище знаходиться на краю великого мису, утвореного крутим схилом корінного берега Псла і глибоким яром. Від плато корінного берега мис був відділений улоговиною, додатково поглибленою ровом. Загальна ширина рову становить близько 20 м, а глибина з урахуванням улоговини – близько 3 м. По периметру був насипаний рів, посилений кам'яною кладкою біля підніжжя. З напільного боку валу розташовувалася берма (Сухобоков, 2016: 43-44). Південна сторона була укріплена одним або двома ескарпами,

зафіксованими в 1926 р. В.П. Ступницьким. Ширина ескарпу становила близько 3 м (Ступницький, 1928: 2). Дерев'яна конструкція валу складалася з двох рядів частокольних колод, простір між якими заповнений землею.

В середині XIX ст. його описували так: *«Вид Городка такой: в надпсельском кряже гор видите выпуклость; с одной стороны (с юго-востока) эта выпуклость представляет вид высокого и крутобережного кургана, а другою (с северо-запада) она примыкает к горе, но так, что вершина кургана ниже вершины горы. Высота кургана на юго-восток около 20 саженей. Поверхность вершины его – плоская, несколько наклонная к югу и имеет вид правильного круга, в диаметре коего до 20 саженей. Северо-западная половина, примыкающая к горе, обложена насыпным валом в один ряд и обрезана рвом довольно глубоким. Открытая сторона Городка – на юго-восток, где на значительной дали видны окрестности»* (Филарет, 1857: 530-531).

Селище має площу близько 6 гектарів. На його території розкопані напівземлянки та господарські споруди, що відносяться до часів сіверян та Давньої Русі. На курганному могильнику досліджено 40 насипів. На сьогодні він складається з 85 курганів, частина з яких пошкоджена грабіжницькими розкопками.

МІСТО КАМ'ЯНЕ У СЕРЕДИНІ XVII – НА ПОЧАТКУ XVIII СТ.

На початку XI ст. територія Середнього Псла увійшла до складу Давньоруської держави. На місці старих сіверянських укріплень були побудовані дерев'яні кліті, наповнені ґрунтом, принесеним з іншого місця, на що вказує його склад і присутність фрагментів ліпної кераміки роменської культури (Сухобоков, 2016: 45). Припинення життя на городищі датується першою половиною XIII ст., тобто може бути пов'язаним з монгольською навалою. Про це свідчить шар пожежі, виявлений у верхніх шарах валу городища. У цьому шарі знайдено кераміку, хрест-енколпійон та дві натільні бронзові іконки другої половини XII – першої половини XIII ст (Сухобоков, 2016: 48 – 49).

Починаючи від середини XIII ст., ця територія залишалася незаселеною і входила до складу Золотої Орди, Великого Князівства Литовського, Речі Посполитої, Московського царства. В середині XVI ст. Московська держава за часів правління Івана IV Грозного робить спробу закріпитися на Середньому Пслі. Під час походів дяка Матвія Ржевського та князя Дмитра Вишневецького (Байди) на Пслі було засновано Псільський городок, який проіснував кілька років. Але віддаленість цього укріпленого пункту від найближчих міст Московії та дипломатичні ускладнення з Великим князівством Литовським змусили московську владу покинути Псільський городок (Осадчий, 2018b: 217).

Освоєння середньої течії р. Псел починається в першій половині XVII ст. Поява замку на місці літописного Ромна значно зміцнило позиції Речі Посполитої на південно-східних рубежах. Географічне положення Роменського замку дозволяло колоністам у рівній мірі швидко освоювати басейни Сули і Псла. Особливу активність у осадженні нових поселень проявляли польська шляхта і українські козаки. 1626 р. лубенські козаки на чолі з полковниками Михайлом Пирським і Яцьком спробували закріпитися на Новому городищі. Будівництво замку було

Острог Кам'яний на на карті з серії «Partie de l'Ukraine» 1724 – 1729 pp.

перервано експедицією путивльських ратних людей на чолі зі Спиридоном Яциним і Олексієм Костетиковим. У свою чергу путивляни звели укріплення на городищі, а споруди поселенців зруйнували. Наступного року козаки з Лохвиці, Лубен і Миргорода

почали готувати новий похід з метою зайняти Нове городище. Але отримана гарнізоном допомога з Путивля дещо розвіяла наміри козаків закріпитися на Новому городищі. Однак московська застава проіснувала недовго. Вже у 1630 р. загін путивльських ратних людей доповідав про господарську активність козаків на Пслі, в місці впадання річки Грунь (Кулаковський, 2006: 312 – 313).

«Пригород Каменный» та «пасака Деревянкина» на «Генеральном геометрическом плане городу Лебедину и его уезду, состоящему в Харьковском наместничестве, сочинён Курского наместничества в межевой конторе в 1784 году».

Подальше протистояння було перерване подіями Смоленської війни. На території Сіверщини ці події були ознаменовані збройним протистоянням Ромен і Путивля. Путивльський загін кілька разів нападав на Ромни, спалюючи укріплення і посади. Навпаки, облога Путивля, розпочата польсько-козацьким військом, успіху не мала. Таким чином, незважаючи на успішне для Речі Посполитої закінчення Смоленської війни, ситуація в регіоні мало змінилася. З польської сторони важливим укріпленим пунктом залишалися Ромни, з московської – Путивль.

Після підписання Поляновського миру 1634 р. за ініціативою князя Л. Жулкевського на Новому городищі збудовано острог. Під

керівництвом Петра Чаплинського були побудовані укріплення, підвезені припаси і артилерія. Нове місто отримало найменування Гадяч. Дуже швидко воно стало одним з військово-адміністративних центрів Середнього Псла (Кулаковський, 2006: 322).

«Пригород Каменный» на «Генеральном геометрическом плане городу Лебедину и его уезду, состоящему в Харьковском наместничестве, сочинён Курского наместничества в межевой конторе в 1784 году».

У середині 30-х рр. XVII ст. колонізаторська активність Речі Посполитої на Середньому Пслі була незначною. В основному тут вели промисел мисливці і селітровари. На карті Г.Л. де Боплана 1650 р. на північ від Гадяча показаний тільки один населений пункт (Боплан: карта).

Точної дати заснування слободи Кам'яне поки що з'ясувати не вдалося. Швидше за все, це відбувається у середині 30-х рр.

XVII ст. Цьому не протирічить карта Фрідріха Гетканта, створена у 1634 – 1639 рр. Уже напередодні передачі Кам'яного московській стороні цей прикордонний пункт названий слободою і пов'язаний дорогами з Гадячем, Бобриком та Будилкою (Филарет, 1857: 562).

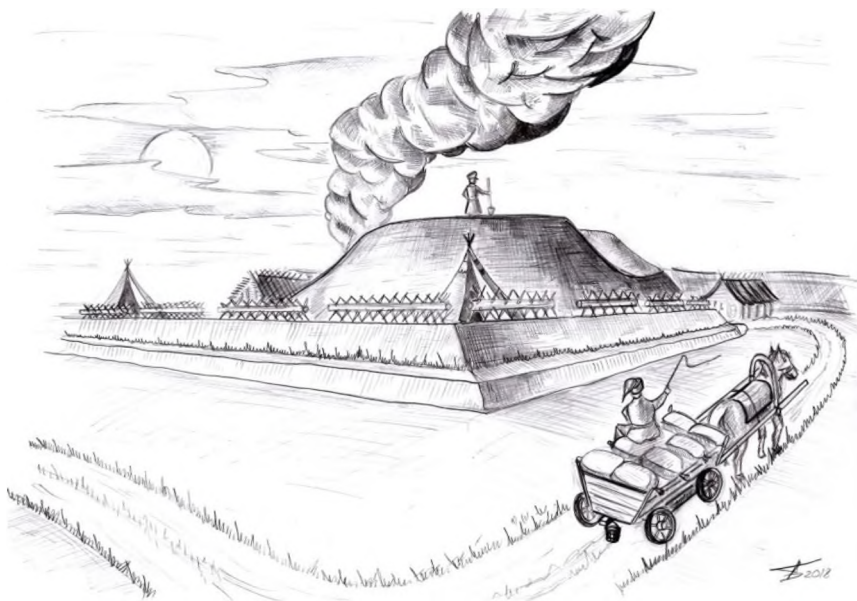

Містечко Кам'яне на карті 1772 р.

Перша згадка про слободу поблизу Кам'яного городища датується 1643 р. У договорі оренди земель між каштеляном краківським Станіславом Конєцпольським та шляхтичем Мартином Длуським йдеться про оренду з 1644 р. по 1647 р. міста Гадяч із землями по річкам Псел та Грунь для видобутку поташу. Серед населених пунктів у документі згадуються «Каменные Слободки и Бобрики» (Воссоединение, 1953: 363 – 364).

Археологічні пам'ятки, пов'язані з видобутком селітри та поташу на території середньої течії р. Псел нечисленні. Найбільш яскравими є рештки майстерні, що знаходиться поблизу с. Степне Лебединського району. Майстерня складається з решток курганного насипу, що був використаний для виварювання селітри, укріпленого технологічного дворика та майстерні з видобутку

фальби (напівфабрикат поташу), що знаходилася на сусідньому кургані. Процеси видобутку селітри та виробництва поташу були взаємопов'язаними процесами. Для отримання фальби необхідна значна кількість попелу. Попіл отримували при спалюванні великої кількості деревини для випарювання селітри. У свою чергу поташ використовували при кристалізації селітри (Осадчий, Коротя, 2018: 60 – 64).

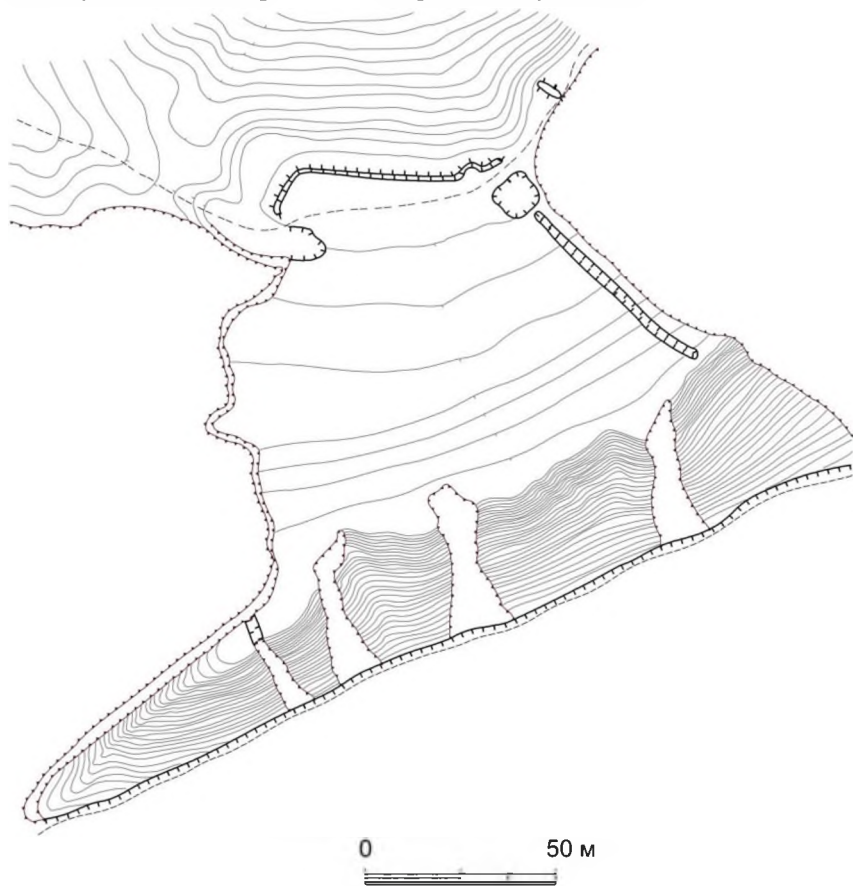
Селітроварна майстерня на кургані поблизу с. Степне.

Реконструкція та малюнок О.М. Бондаря.

Ще одна пам'ятка козацької доби на території с. Кам'яне – це невелике укріплення біля Кам'яного броду на Пслі (Осадчий, 2011: 207). Цей замок заснований навпроти переправи через Псел та мав гарний природний захист. Як варіант його належності можна розглянути три версії.

Версія перша – замок збудовано українцями до передачі цих земель. Замок міг існувати незначний відрізок часу з моменту

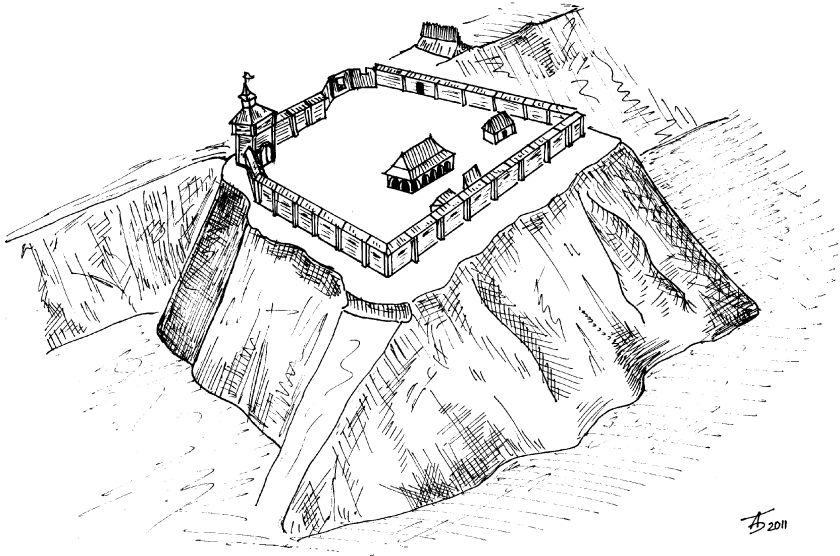
заснування слободи Кам'яне. На час складання документів з межування та опису майна при передачі його у 1647 р. замок був покинутий та не потрапив на сторінки документів.

Городище «Кам'яне 2». План Є.М. Осадчого та О.В. Короті 2007 р.

Версія друга – укріплення московських ратних людей. Бюрократичний апарат Московського царства вирізнявся дотошністю в описах та вимірюваннях територій, що опинялися у складі держави. Навколишні території були описані досить точно, але не зафіксовано жодної згадки про укріплення у документах того часу. Навпаки, Кам'яне називають слободою, а острожки

згадуються лише у сусідніх Олешні та Бобрику. Одразу ж після отримання нових територій Московська держава надсилає туди своїх ратних людей. Ймовірно, що укріплення могло існувати у проміжок між 1647 та 1651 рр., з моменту передачі Кам'яного московській стороні до завершення будівництва нової фортеці.

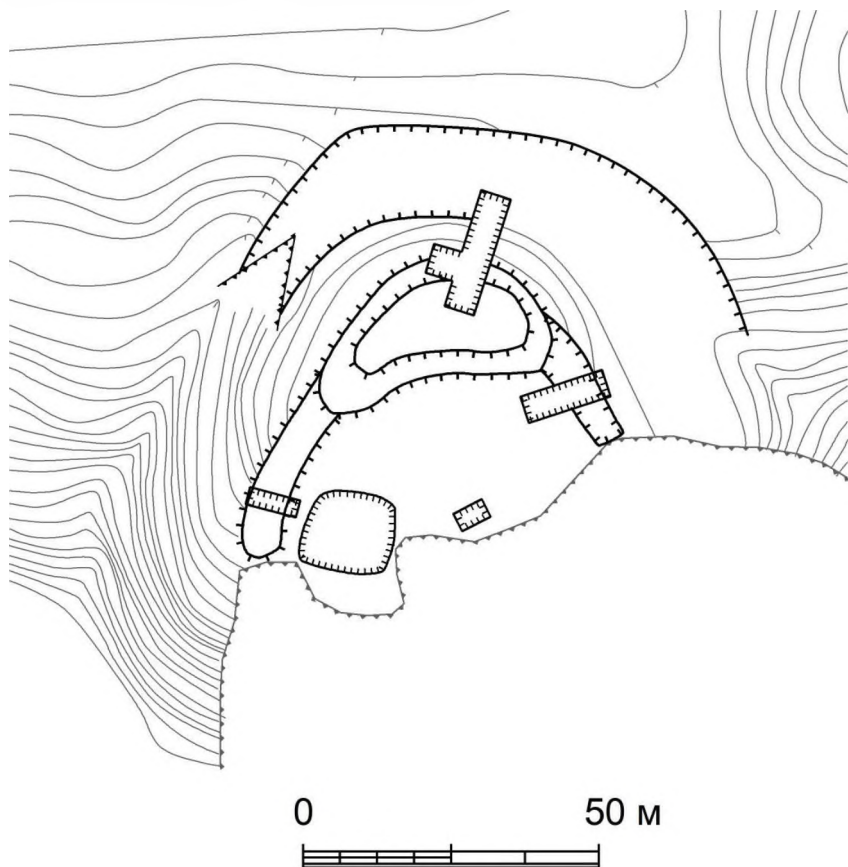

Реконструкція укріплень городища «Кам'яне 2». Реконструкція та малюнок О.М. Бондаря.

Версія третя – укріплення було збудоване військами українського гетьмана Івана Виговського під час облоги Кам'яного 1658 р.

1647 р. відбувається передача ряду прикордонних замків Речі Посполитої Московській державі (Филарет, 1857: 561 – 576). За Варшавським договором 1644 р. були визначені кордони між двома державами. Московській стороні передавалися населені пункти, які були засновані польською шляхтою на землях Путивльського повіту. Серед інших «...городище Каменное на реке Псле, от Путивля едучи, до Псду на Путивльской стороне. Да к тому городищу слободу каменную повыше того городища у полторы

версты и з землями, и с лесами, и с водами, и с мельницами, и со всякими угодыи» (Филарет, 1857: 563).

Городище «Кам'яне». План Є.М. Осадчого і В.В. Приймака 2017 р.

В акті 1647 р. є опис городища Кам'яне. За даними обмірів межових суддів окружність укріплення становила 80 сажнів, його розміри – 20 x 25 сажнів. Вище за течією розташовувалася слобода, в якій налічувалося 68 дворів, пасіка і винокурня. На річці Псел була збудована гребля з млином. У тому ж документі описане і містечко Бобрик, де було два остроги – великий та малий. У

містечку нараховувалося 349 дворів, кузня, винокурня, солодовні, а на р. Бобрик – млин на 4 ступи (Холмогоров, 1885: 4 – 5).

1648 р. почалося повстання на Запоріжжі під керівництвом Б. Хмельницького, яке скоро переросло у Визвольну війну. Невеликі прикордонні гарнізони мали інформувати Розрядний наказ про перебіг справ на кордоні, не втручаючись, однак, у бойові дії між Річчю Посполитою та військом Б. Хмельницького (АМГ, 1894: 215 – 226).

1647 р. у Бобрик переводять дітей боярських з Мценська та Севська. З цього часу Бобрик піддавався постійним нападам татар, які розоряли околиці містечка. Відсутність припасів та неможливість засновувати навколо свої садиби стали причиною масового дезертирства гарнізону. Містечко знаходилося на мисоподібному виступі лівого берега р. Бобрик. Природні умови не сприяли будівництву потужної фортеці. У 1649 р. було вирішено покинути старі укріплення, а гарнізон з Бобрика переводять до Кам'яного і починається підготовка до будівництва нової фортеці.

«*Строенная книга*» міста Кам'яне 1650 р. докладно описує устрій фортеці. Керував будівництвом воєвода Ф. Арсеньєв. Острог Кам'яний по периметру був укріплений дубовою стіною (тарасами) висотою 3 сажні з трьома ярусами бійниць – нижнього, середнього та верхнього бою. Навколо фортеці був викопаний рів, за ровом поставлені дубові надовби у три ряди та честік на дубових колодах. Протяжність рову становила 190 сажнів. Він починався від Московської башти і закінчувався за Спаською. Решта фортечної стіни рову не мала, а була захищена крутим схилом правого берега р. Псел. Через рів перекинуто підйомний міст. По периметру було споруджено 8 башт. Московська – проїзна була шестикутною з обламами та шатровим перекриттям. На шатрі башти було зроблено оглядовий майданчик. Висота башти становила 20 сажнів. Тайницька башта чотирикуна, з шатровим перекриттям, зроблена з дубового бруса. Висота башти 8 сажнів. Від башти до Псла було викопано тайник протяжністю 70 сажнів, стіни обкладені деревом. Глибина колодязя становила 4 сажні, води в колодязі було на 2 сажні. Спаська башта була чотирикутною, з

шатровим перекриттям, висотою 12 сажнів. На шатрі зроблено оглядовий майданчик та повішений вістовий дзвін. Башта мала ворота та підйомний міст.

Псільська, Олексіївська, Бобриківська, Крута та Кутова башти – чотирикутні, з шатровим перекриттям висотою 8 та 9 сажнів. Між Олексіївською та Крутою кутовою баштами було пониження. Тут замість трикутних тарасів було застосовано чотирикутні зруби типу городень.

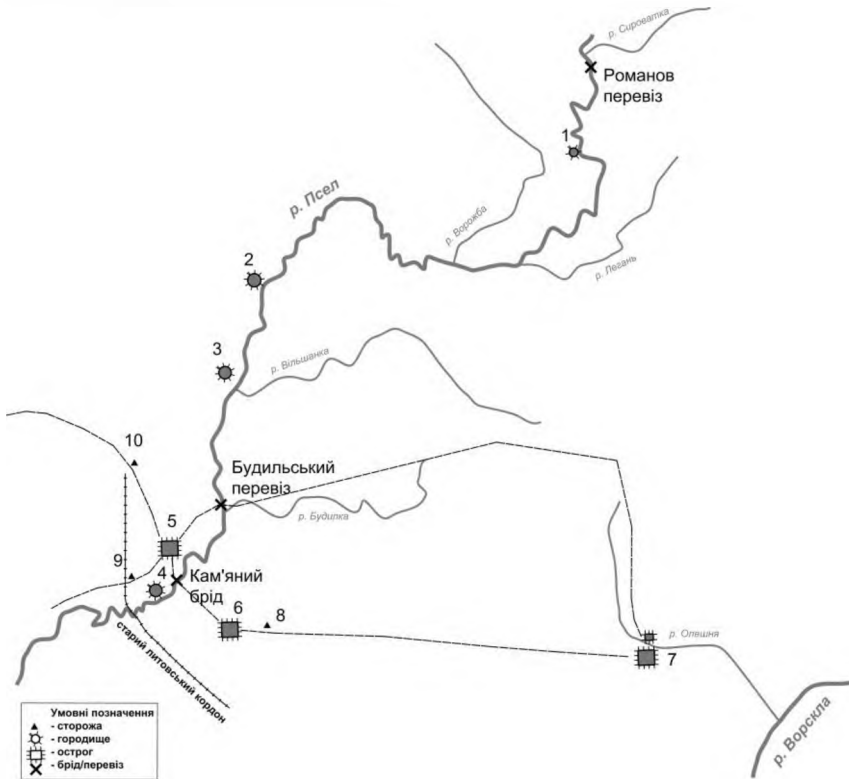
Всі башти виступали за лінію фортечної стіни на 3 – 4 сажні та мали три яруси бійниць – наземного, середнього та верхнього бою. Протяжність укріплень по периметру становила 270 сажнів, з урахуванням башт – 300. Якщо графічно реконструювати укріплення то виходить, що фортеця була не квадратною, як її зображено на *«Чертеже Обоянской провинции»*, а трапецієподібною. Фортеця була орієнтована за кутами за сторонами світу. Розміри північної стіни становлять 70 сажнів, східної, орієнтованої за течією р. Псел – 75, південної – 37 та західної – 84 сажні.

На стінах були зроблені кроваті та облами. На кроватях заготовлені каміння та колоди. До башт та стін зроблені драбини. Будівництво тривало з квітня по серпень 1651 р. У фортеці було зроблено пороховий льох, обшитий дубом. Поблизу льоха знаходився постійний караул з каменівських дітей боярських, що мінялися кожен день. Воеводський двір був обнесений дубовим забором з обламами протяжністю 15 сажнів. Гарнізон міста складався з 200 дітей боярських, 54 козаків та 8 гармашів.

У фортеці зведено дерев'яну церкву на честь Преображення Господня. Через Псел був зроблений новий стаціонарний міст та гать на лівому, заболоченому березі протяжністю майже 110 сажнів (Арсеньев, 1903: 99 – 111).

Кам'янський острог поповнюється припасами і людьми. Після будівництва фортеці у Кам'яному мешкали 197 дітей боярських, 55 козаків, 8 пушкарів та 160 членів їх сімей (Арсеньев, 1903: 82). У Кам'яне прибувають діти боярські з Севська, Рильська Путивля. Цікаво, що до прибуття у великі порубіжні міста вони мешкали у

селах Новгород-Сіверського повіту, а після початку війни між козацьким військом Б. Хмельницького та Річчю Посполитою перебралися до Московії і поступили на військову службу (Воссоединение, 1954: 511).

Карта об'єктів, локалізованих на текстом копії Строенной книги 1651 р. 1 – Заводицьке городище, 2 – Озацьке городище, 3 – «Чортів курган», 4 – Кам'яне городище, 5 – Кам'яний острог, 6 – старий Бобриський острог, 7 – острог Олешня, 8 – сторожа поблизу Бобриського острогу, 9 – сторожа на старому литовському кордоні, 10 – сторожа на Подільківській дорозі.

На озброєнні Кам'яного перебували пищаль вістова, що була перевезена з Бобріка, три пищалі мідних полкових на станках, три пищалі залізних полкових, тюфяк мідний на станку та 11 затинних пищалей і запас ядер до них. Після будівництва фортеці до Кам'яного було надіслано 300 пищалей, які були роздані дітям боярським та козакам, а решта зберігалася у арсеналі. У фортеці знаходилося 20 пудів пороху гарматного та 10 пудів пищального (Арсеньєв, 1903: 83 – 84).

Гарнізонну службу у Кам'яному несли позмінно. Зміна тривала від кількох тижнів до місяця. За цей час діти боярські брали участь у будівництві на території фортеці, сторожовій та вістовій службі. Гарнізон часто мінився. Відомо, що у Кам'яному проходили службу діти боярські з Севська, Мценська, Кром, московські стрільці, козаки. На смотрах, які влаштовував воєвода складалися списки присутніх та дезертирів, про що складалися відповідні грамоти. Окремо переписувалися нетчики – тобто діти боярські або стрільці, що повинні були прийти на зміну але відмовилися (Арсеньєв, 1903: 80 – 82).

Каменівські діти боярські та козаки несли сторожову службу на ділянці кордону між Кам'яним та Олешнею. Для цього на місці литовського Бобріка було зведено стоялий острожок, де вони по тижню несли службу. Одним зі сторожових пунктів поблизу Бобріка був влаштований на кургані. Цей пункт локалізується на найвищому насипі курганного могильника 1 поблизу с. Московський Бобрік. Його вершина була сплюснена для улаштування спостережного пункту.

Інший спостережний пункт на кургані влаштовано на Подільківській дорозі, що вела від Кам'яного на північний захід. Цей пункт локалізується на курганному могильнику поблизу с. Зелений Гай. Найвищий курган має збережену висоту 2 м. Караул знаходився також біля мосту через Псел та на спостережних майданчиках фортечних башт.

Неподалік міських укріплень, на старому городищу було засновано садибу сина боярського Петра Влескова, який був *«ис помещен блиска города в особом в починке в поляне на старом на*

Каменном городище а дано ему в той поляне подвор и под огород места и под околицу и на выгон на поместные и под городные земли...». Крім того поблизу городища отримали землю Іван Домінков та Іван Ковинев. Таким чином заснування хутора Городище відбулося у 1651 р., майже одночасно з завершенням будівництва укріплень Кам'яного.

До цього часу можна віднести появу невеликого укріплення на старому Новотроїцькому городищі. З півдня і півночі городище обмежують круті схили ярів, зі сходу біля підніжжя протікає Псел, а з західного боку знаходиться балка, схил якої був посилений у давнину ескарпом. Про характер укріплень Новотроїцького острогу немає ніяких даних. Д.І. Багалій згадує про знахідку розірваного ствола гармати невеликого калібру і свинцевих куль на схилах (Багалей, 1905: 6 – 7). Можна припустити, що частина дітей боярських, що отримали землю поблизу Пристайлового логу могли заснувати свою садибу саме на городищі.

Наприкінці 50-х років XVII ст. містечко Кам'яне – добре укріплений населений пункт на кордоні Слобожанщини і гетьманської України. Його територія збільшується за рахунок неукріпленої частини. Нові квартали з'являються поблизу струмка, що впадає у Псел поблизу Кам'яного броду. Вздовж його долини починає формуватися садибна забудова. Цей район отримав назву Пригородок.

На карті кінця XVIII ст. видно, що вулиці і квартали чітко не виражені. Тут переважали садиби з земельними наділами, а їх контури були обумовлені рельєфом. Перша і друга надзаплавні тераси Псла в цьому місці порізані невеликими ярами і балками. Для заснування садиб використовувалися рівні ділянки між складками рельєфу. Вони були добре захищені природою, а в умовах частих нападів татар це було дуже важливим. Посад займав вершину довгого мису, сформованого глибоким ярмом і крутим схилом правого берега р. Псел. З береговим плато мис з'єднується вузьким перешийком. Забудова тут дещо відрізнялася від Пригородка. Посад мав щільну садибну забудову. Тут проходила одна центральна вулиця, вздовж якої сформувалися два квартали.

Обстеження посаду не виявили залишків земляних укріплень. Швидше за все, укріплений природою мис не потребував додаткового захисту (Osadchij, 2015).

Першим серйозним випробуванням для Кам'янської фортеці стала російсько-українська війна 1658 – 1659 рр. В очікуванні нападу на прикордонні міста московський цар розіслав грамоту, в якій наказувалося всім служилим людям відправлятися до місця служби (АМГ, 1894: 567). До початку бойових дій гарнізон фортеці мав значні запаси пороху, свинцю і ручної вогнепальної зброї. На чолі гарнізону фортеці був воєвода П. Карпов.

Перший напад на Кам'яне відбувся 18 серпня 1657 р. Загін козаків і татар з війська гетьмана І. Виговського напав на фортецю. В результаті бою було вбито двоє захисників Кам'яного. Нападники спалили посад і викрали худобу (АМГ, 1894: 619). Можливо з цими подіями пов'язаний монетний скарб, знайдений селянами наприкінці ХІХ ст. на старому давньоруському городищі (Ступницький, 1928: 4).

1658 р. гетьман І. Виговський з основними силами підійшов до фортеці. 8 вересня 1658 р. розпочався штурм. Козаки не змогли взяти фортецю. Напад було відбито щільним рушничним вогнем. Після цього Кам'яне беруть у щільну облогу. Козаки розташовуються в Пригородку, а ставка гетьмана перебувала біля церкви. Нападники викопали біля фортеці шанці і поставили тури. Артилерійський обстріл завдав значних пошкоджень фортеці. 19 вересня 1658 р. розпочався тривалий гарматний обстріл. Були наполовину розбиті ворота, в багатьох місцях пошкоджені стіна і башти. Після цього почався другий штурм фортеці, який теж був невдалим. Обидві сторони зазнали великих втрат.

Незабаром гетьман з основними силами пішов з-під Кам'яного, залишивши загін козаків і татар. 24 вересня стався останній бій під стінами фортеці, і після багатоденної облоги українські війська остаточно відступили з-під Кам'яного. В результаті облоги багато захисників було вбито або поранено. У Кам'яному закінчилися припаси, і чимало захисників розбрелося округою в пошуках їжі. Невідома доля воєводи П. Карпова (АМГ, 1894: 619).

1659 р. в Розрядний наказ доповідав вже Григорій Пестриков. Його відписка уточнює подробиці облоги. У фортецю напередодні початку бойових дій прибули 9 гармат, які збиралися зі сталевих смуг. В Кам'яне вони прибули в розібраному вигляді, а кілець для скріплення в наявності не було. Були відсутні і ковалі, які проводили роботи зі зварювання. У результаті під час облоги у гарнізону було лише кілька старих гармат.

Після зняття облоги укріплення Кам'яне і надалі залишалися в зоні бойових дій. У Гадячі знаходилися козацькі загони і татари. У жовтні 1658 р. загін під командуванням князя Бориса Мишецького прямував з Білгорода до Лохвиці. Під Лохвицею вони зустріли козаків гетьмана І. Виговського. Далі Лохвиці загону пройти не вдалося, і вони відступили до Веприка, де місцеві козаки завдали їм великих втрат і змусили їх відступити далі до Кам'яного.

Продовольчі запаси і порох у фортеці підходили до кінця, а доставити їх з Білгорода або Путивля було складно. В околицях міста постійно перебували невеликі загони татарської та козацької кінноти, які нападали на обози. В результаті в Кам'яному склалася складна ситуація з продовольством, і в Розрядний наказ була надіслана грамота з проханням поповнити запаси продовольства і пороху на випадок ведення бойових дій (АМГ, 1901: 215).

Розташований вище за течією Новотроїцький острог також зазнав нападу. Подробиці цього штурму невідомі, проте знахідки ствола гармати, розірваної від частої стрілянини, і безліч свинцевих куль на схилах є свідченнями сильного бою (Багалеї, 1905: 6).

Під час походу на Лівобережжя козацьких загонів під командуванням гетьмана П. Дорошенка Кам'яне ще не оговталося від облоги військами І. Виговського. 1661 р. воевода сповіщав князя Ромодановського про бої поблизу Куземина та Охтирки і просив надіслати в Кам'яне порох і свинець на випадок нападу (АМГ, 1901: 305).

Під час повстання гетьмана І. Брюховецького округу Кам'яного розорили татари, проте нападів на містечко не відбулося. Постраждали в основному прилеглі слободи Боброве, Червлене, Пристайлове (Филарет, 1857: 530 – 531). Татари взяли в

полон багатьох козаків і селян, спалили навколишні села і містечка. Від їх дій постраждали в основному посульські містечка, на Полі їх активність була значно меншою.

За описом міста Кам'яного 1678 р. фортеця мала протяжність укріплень 514 сажнів (тобто середня довжина стіни складала близько 277 м). По периметру була укріплена дерев'яним острогом з 8 баштами. З них 6 глухих, а 2 проїзних з воротами. Гарнізон складався з 320 чоловік, з яких 20 гармашів, 16 солдатів і 80 козаків. На озброєнні були 5 пищалей мідних, 12 залізних, а до них 1125 ядер, 144 мушкета з гнотовим замком і 6 – з ударно-кремніним, 11 пищалей затинних, 5 карабінів і 3 пістолети. Пороху у льосі зберігалось 170 пудів і свинцю 93 пуди (Дополнения, 1875: 256).

У другій половині XVII ст. містечко Кам'яне поступово втрачає своє військове значення. Ця територія стає внутрішнім районом Московського царства. Московські служиві люди продають свої земельні наділи і повертаються до місць проживання. На початку XVIII ст. населення Кам'яного складають переважно українці. Структура містечка практично не змінилася (Osadchij, 2015: 151).

На *«Чертеже Обоянской провинции»* XVIII ст. зображена прямокутна фортеця, по периметру укріплена дерев'яною стіною з десятьма баштами. Місто по периметру обведене ровом. У центрі фортеці знаходилася церква, поруч казенний льох і хорони воеводські (РГВИА. Ф.349. Оп. 27. Спр. 6: 1). Невелике поселення залишається на місці старого замку.

Трагічні події Північної війни завдали величезних збитків Слобожанському краю. Шведські війська захопили і спалили кілька козацьких містечок взимку 1708 – 1709 рр. У ході Північної війни гарнізони українських фортець зіткнулися з добре озброєною професійною європейською армією. Шведи дуже скептично ставилися до оборонного потенціалу українських деревоземляних укріплень.

Події Північної війни, що відбувалися на території Слобожанщини, добре описані в історичних джерелах. Перед

початком бойових дій на Україні Петро I видав указ, за яким необхідно було привести фортеці у придатний для оборони стан. Необхідно було вичистити рови, відремонтувати башти та стіни. До цього часу можна віднести будівництво двох башт, що зафіксовано на «Чертеже Обоянской провинции».

Взимку 1708 – 1709 рр. ця територія була обрана в якості зимових квартир російською та шведською арміями. Протягом зимових місяців обидві сторони вели активну розвідку боєм, іноді силами великих підрозділів. Король Швеції Карл XII з основними силами перебував у Гадячі, а його армія квартирувала у Ромнах, Прилуках і Лохвиці. Ставка російського царя Петра I перебувала в Лебедині. Кам'яне знаходилося між арміями воюючих монархів. Відстань до Лебедина становить 18 км, до Гадяча – 17 км.

У щоденнику Густава Адлерфельда, камергера шведського короля Карла XII, описуються події, що відбувалися біля Кам'яного. Загін генерала Ренне був посланий Петром I до Веприка для укріплення гарнізону. Туди ж з Гадяча почали рух значні сили шведської армії на чолі з Карлом XII. Виявивши переважаючі шведські війська, генерал Ренне залишив у Веприку три батальйони піхоти і поспішно почав відступ в напрямку Кам'яного. В ході ар'єргардного бою російські козаки і калмики, що прикривали відступ основних сил, зазнали втрат і відійшли в напрямку Лебедина. У Кам'яному генерал Ренне залишив полковника з загоном драгунів і попрямував у бік Лебедина, де знаходився Петро I з основними силами армії. Цей загін повинен був охороняти дорогу від Гадяча до Лебедина і переправу через Псел. Карл XII, залишивши невеликі сили близько Веприка, підійшов до Плішивця і Кам'яного. Полк Вестгот під командуванням Джаспера Сперлінга підійшов до Кам'яного, витіснивши звідти драгунів Ренне.

Шведські війська просунулися ще на кілька кілометрів на північ, вище за течією Псла, де їх зупинив холод. Король зустрів Різдво у Плішивці, а в Кам'яному залишився авангард шведських військ під командуванням полковника Таубе. Незабаром шведські війська змушені були відійти до Зінькова і Веприка, де

розташовувалися гарнізони, які не підтримали гетьмана Мазепу. Кіннота полковника Таубе залишила Кам'яне і попрямувала у напрямку до Зінькова (Щоденник, 2014: 109).

Надалі російські війська залишили Лебедин. Після цього шведи переправилися через Псел в районі Кам'яного і зайняли Лебедин. Біля переправи, на лівому березі Псла, відомі знахідки предметів військового спорядження часів шведської війни.

Виходячи з даних щоденника Густава Адлерфельда можна зробити висновок про те, що фортеця в Кам'яному не привертала уваги супротивників. У цей час на території Кам'яного розташовувалися як російські, так і шведські війська, однак ніяких згадок про бойові дії на території населеного пункту немає. В цілому, цей регіон сильно постраждав під час бойових дій взимку 1708-1709 рр.

У другій половині XVIII ст. містечко Кам'яне поступово перетворюється в населений пункт сільського типу. На *«Генеральном геометрическом плане городу Лебедину и его уезду, состоящему в Харьковском наместничестве, сочинён Курского наместничества в межевой конторе в 1784 году»* відображений процес зміни системи забудови цього пункту. На карті зафіксовано структуру населеного пункту: окремі садиби з земельними ділянками і парафіяльна церква. До Кам'яного відноситься і невеличкий хутір Городище. Адміністративно ця територія входила до складу Лебединського повіту і перебувала на кордоні Харківського намісництва.

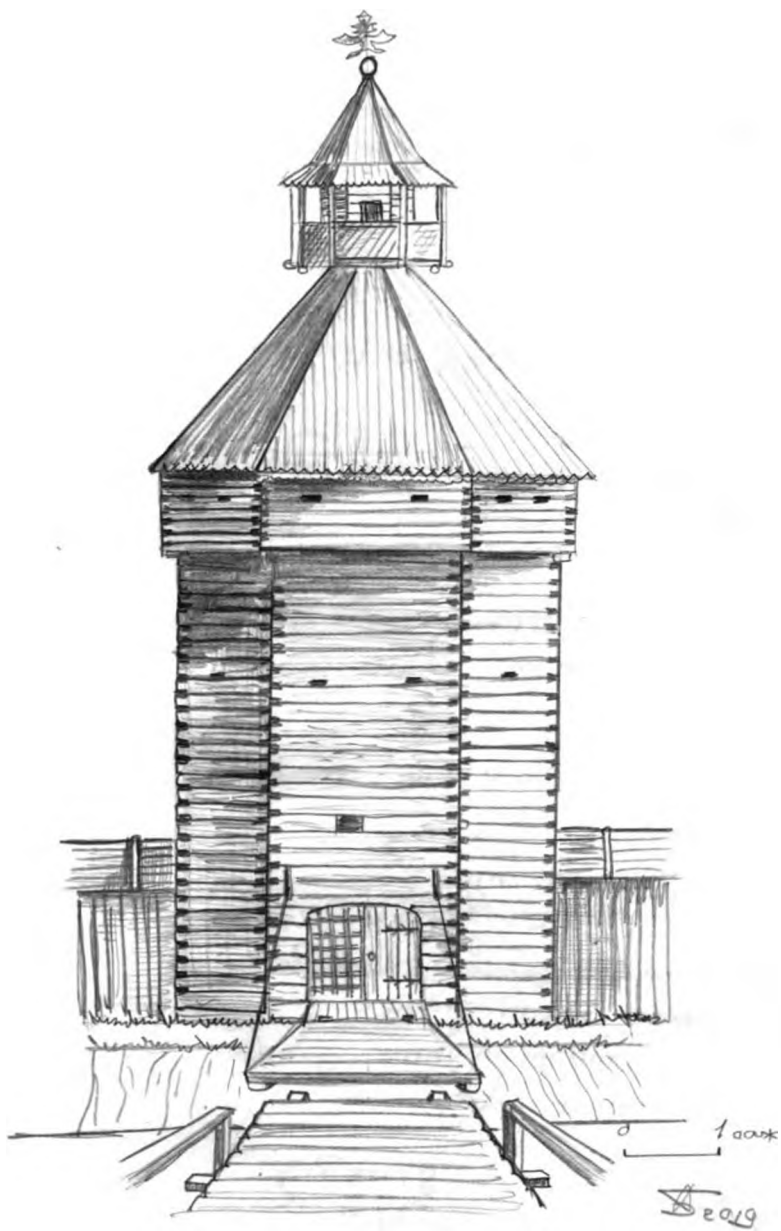
1774 р. була побудована ще одна церква, названа на честь Покрова Пресвятої Богородиці, замість застарілої Преображенської. На посаді залишається кілька садиб, які сформували дві вулиці. Біля Пригородка Псел розділяється на два рукави. Тут наприкінці XVII ст. були влаштовані греблі з водяними млинами на 5 ступ. Два млини використовувалися громадою Кам'яного, пізніше був побудований третій, казенний. Чисельність населення села Кам'яне в 70-х рр. XVIII ст. становила приблизно тисячу чоловік. Це були переважно українці і нащадки дітей боярських, які осіли тут і завели господарство (Филарет, 1857: 531).

«С КОПИИ СТРОЕННОЙ КНИГИ КОПИЯ»

Книги строения нового Каменного острогу какой каменной острог устроен и каков в вышену и сколько кругом острогу сажень и сколько башен и каковы башни в ширину и в вышину и какова в остроге поставлена соборная церковь и съезжая изба и каков тайник и казенной погреб и колодезь и воеводский двор и что в остроге и в /.../ острогу зделано всяких крепостей и сколько устроено на Каменном на вечное житье детей боярских и казаков и стрельцов и пушкарей и каменщиков плотников и воротников и казенных кузнецов и всяких чинов служилых и жилецких людей дворами и огороды и гумны и пашенною землею и санными покосы и всякими угоды и то все писано в строенных книгах подленным статьям.

Лета 7159 году по Государеву Цареву и Великого Князя Алексея Михайловича всея Росии указу Воевода Федор Юрьевич Арсеньев устроил на Каменном городище новой Каменной острог есть в дубовом лесу в толстом а в отрубе тот лес семь вершков а в вышину тот острог от земли до обломов полтрети сажни в земле тово острожного лесу сажень абламы по всей острожной стене брусилие рублини в дубовом лесу в четыре бруса в замок в пяти а брусье обламные в отрубе пяти вершков а обламы зделаны кругом всего острогу и башен а в вышину обламы у острога полусажени сверх обломов по всему острогу положено по три локти толстых дубовых в отрубе пол аршина поставлено восемь башен в дубовом таком же толстом лесу.

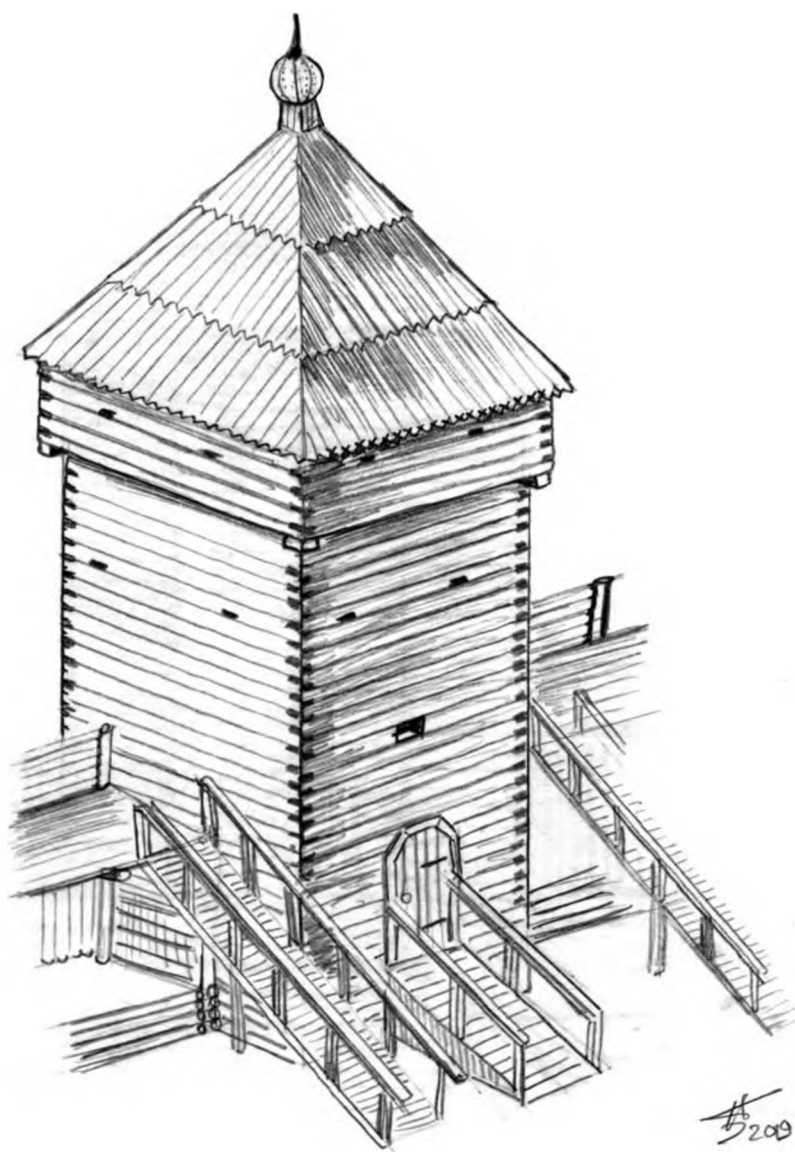
Башня проезжая московские ворота рублена в шесть стен а в ней от земли до обломов пять десят венцов обломов пять венцов а обламы рублены в шесть стен брусяные в замок до обломов в вышину сажень без локтя сверх обломов шетер зделан на стропилах двенадцать брусом в вышину тово шатра шесть сажень а наверху шетра зделан чардак дощатой в шесть стен столбы точеные кругом тово чирдака пять сажень а в вышину тот чирдак до верхнева шатра полторы сажни сверх чирдака зделан шатер, на стропилах в вышину того шатра зделан яблака обита красным

*Московська башта острогу Кам'яного за отисом 1651 р. Малюнок
О.М. Бондаря.*

железом а в яблаке сверх шатра поставлен орел двоглавый, а меж углов та башня рублена стена по две сажени с локтем а кругом всей башни шестнадцать сажень в вышину а от земли той башни до яблака двадцать сажень а з острогом той башни выставлены четыре стены десять сажень а в остроге шесть сажень а покрыта та башня вся лубяным сверх лубя тесом зубчатым с прибойми и с подзоры а прибиван тес гвоздями железными а от той башни зделаны ворота дубовие брусяные в замок в два щита против той башни против ворот через ров зделан мост подъемной с решетки и с петлями против московских ворот за острогом выкопан колодезь в глубину три сажни воды в колодези полторы сажни от острогу до колодезя осьмнадцать сажень а в башни зделаны до шатра три мости три лесници четвертой мост сверх шетра а в чердаке да в башне ж зделан подемой мост с решотки и с перилы да на трех мостах трибои на всех шести стенах а мости в башнях дубовые а с той башни с московских ворот с верхнего чердака видит за Псел за реку на крымскую сторону до Олешни да Сагайдачней шлях видит верст на пятьдесят и литовских городов поля гадецкие веприцкие зинковские повловские подолские будогощские цетинские краснокуцкие а вверх по Пелу видит до роминова перевозу и камяновские поля как едет и пашут с той башни все видит а от той башни проезжей от московских ворот до Тайницкой башни острожные стены тридцать две сажни.

Башня Тайницкая рублена в дубовом лесу в четыре стены меж углов по два сажни с локтем а всей башни кругом двенадцать сажень от земли до обламов тридцать венцов в вышину четыре сажни с полусаженью облами рублены в дубовом лесу брусьями в замок в пять венцов в вышину обламов полсажени сверх обламов да в них шетер на стропилах в пять брусков от обламов в вышину шетра до яблока восемь сажень башня вся покрыта тесом зубчатым с пичалями и с подзоры тес прибиван гвоздем железным а за острог тое башни выставлены три стены по два сажни в башни два моста дубовые трибои на все стороны и с под оной башни выкопан тайник а тайник зделан в дубовом лесу в четыре стены в тайнике ж и сруб поставлен в колодезь дубовой четверугольной стены в

*«Красная Алексеевская» башта острогу Кам'яного за отисом
1651 р. Малюнок О.М. Бондаря.*

длину по сажени с локтем а в тайнике выкопан колодезь в глубину четыре сажени воды в колодези два сажени а вода в колодезе ключевая а от тайника и от колодезя до Псла реки до воды три сажни а тайник выкопан вышину от земли до потолка сажени косовой а поперек тайника два сажени с локти а от башни до колодезя длина тайнику семдесят сажень а наверху тайника зделано двадцать три окна.

А от той Тайничной башни до Пселской башни острожной стена сорок пять сажень

Башня Пселская рублена в дубовом лесу четверугольная меж углов стена по два сажени с локтем кругом всей башни двенадцать сажень от земли до обلامов тридцать венцов в ширину четыре сажени с полусаженью обلامов пять венцов в вышину обلامы полсажени обلامы рублены брусами в замок в дубовом лесу сверж обلامов зделан шетер на стропилах пять брусцов в вышину шетра от обلامов до ябллка три сажени а башня покрыта тесом зубчатым с причелени и с подзоры а тес прибиван гвоздем железным башни за острогом выставлены три стены по два сажени в башне трибои на все стороны два мости дубовые две лесницы а всей башни в вышину от земли до ябллка восемь сажень.

А от той Пселской башни до Угольной уголочной башни острожной стены тридцать семь сажень.

Башня Угольная рублена четверугольная в дубовом лесу меж углов стена в два сажени с локтем кругом всей башни двенадцать сажень от земли до обلامов сорок венцов обلامы рублены брусяные в дубовом лесу в замок в вышину пол сажени сверж обلامов зделан шетер на стропилах в пять брусцов от обلامов в вышину шетра до ябллка три сажени с полусаженью а та башня покрыта тесом зубчатым с причелемы и с подзоры а в той башни трибои на все стороны два моста дубовые две лесницы и перили.

А от той Угольной башни до Спаской проезжей башни острожной стена тридцать один сажень.

А Спаская башня рублена в дубовом лесу в четыре стены четверугольная меж углов стены по полутретьей сажени кругом

башни двенадцать сажень от земли до облатов сорок пять венцов в вышину пять сажень с полусаженью, облатов пять венцов облаты рублены в дубовом лесу брусняные в замок облатов полсажени сверж облатов зделан шетер на стропилах восемь брусцов сверж шетра зделан чердак дощатой в четыре стени в столбы от облатов в вышину шетра до чердака три сажени с локтем а чердак в вышину сажень кругом чердака четыре сажени без локтя сверж чердака зделан шетер в вышину шетра до яблака сажень с локтем сверж шетра яблака обит красным железом на яблаке зделана птица от земли до яблака всей башни в вышину одинадцать сажень с полусаженью сквозь тою башню зделаны ворота с щиты дубовые 3 у замка против ворот чрез ров зделан мост подземной сперилы на той башне в верхнем чердаке поцеплен колокол вспомошной а в той Спаской проезжей башне зделаны четыре мости четыре лесницы четыре кои на все стороны башни за острогом выставлены семь сажень покрята башня лубьем сверж лубья тесом зубчатым с причеленю и с подзором тес прибиван гвоздем железным.

А с той Спаской башни с верхнево чердака видно за Псел за реку на кримскую сторону до Алешни да Сагайдашной шлях и в литовскую сторону за Псел же за Сагайдашной шлях верст на пятьдесят и литовских городов поля гадяцкие и веприцкие и зинковские павловские подолковские будогацкие цетинские краснокутские а вверх по Пслу реке до Заводицкого городища и до роменского перевозу а от Каменного /.../ дерев/.../ тридцать верст а каменовские поля.

А от той башни от Спаских ворот кругом острогу выкопан рву на ровном месте по обе стороны Спаских ворот пятьдесят два сажни честику зделано за рвом пятьдесят два сажни а ров копан в глубину дву сажени с локтем среди рва в ширину два сажени без локтя в подошве ров в ширину четь аршина а честик зделан в два ряда в дубовом лесу зделаны брусьми а те брусья просечены насквозь на все четыре стороны и биты в те брусья дубовые колья насквозь на четыре стороны а укреплены те брусья с честиками в стоячие столбы дубовые для того чтобы тот честик вертелся кругом а до земли не достал на вершок позад рву и честику в землю ставлены

дубовые столбы в три ряда пятьдесят два сажени чтоб ко честику и в ров в приступное время со щиты и с пинарды прийти было не можно а во рву на дне быть чистик шестерной пятьдесят два сажени.

А от Спаской башни до Бобрицкой башни острожные стены тридцать три сажени с аршином.

Бобриковская башня рублена в дубовом лесу о четыре стены четверугольные меж углов стены по два сажни с локтем, кругом той башни двенадцать сажень от земли до обламов в тридцать венцов в вышину четыре сажени с полусаженью обламов пять венцов обламы рублены брусяные в дубовом лесу в замок в вышину обламов по сажени сверх обламов зделан шетер на стропилах стропила пять брусков от обламов до яблага в вышину шетра три сажени всей башни в вышину от земли до яблага восемь сажень башня покрыта лубьем сверх лубья тесом зубчатым с причилми и с подзором в башне два моста дубовых две лесницы с перили трибои и на все стороны а башня за острожную стену выставлена три стены по два сажени с локтем;

А от той Бобрицкой башни до Крутой угольной башни острожной стены двадцать сажень башня Крутая угольная рублена в дубовом лесу в четыре стены четверугольная меж углов той башни стены по два сажени с локтем кругом той башни двенадцать сажень от земли до обламов тридцать венцов в вышину обламов пять венцов а обламы рублены в дубовом лесу брусяные в замок в вышину обламов пол сажени сверх обламов зделан шатер в пять брусков а в вышину шетер от обламов до яблага три сажени яблага обита красным железом а башня крыта тесом зубчатым с причелем с подзором, в башне трибои подошевной средние верхние бои на обламах а в вышину от земли до яблага восемь сажень выставлено башни за острог три стены по два сажни стены;

А от той Крутой угольной башни до Красной Алексеевской башни стены тридцать сажень а меж тех башен лог крутой и в том месте черз лог рублены стена до обламов и до мосту три стены а сверх мосту та стена рублена: в четыре стены четверугольная всей той стени рублена: меж башен тридцать сажень а от земли до

обламов в вышину то рубленой стены пять сажень с локтем обламов четыре венца в вышину полсажени а рублена стена в дубовом толстом лесу в отрубе тот лес в аршин и в тричеть в пол аршина,

А та Красная Алексеевская башня рублена в дубовом лему четвероугольная меж углов стены по два сажени с локтем кругом той башни двенадцать сажень от земли до обламов тридцать венцов в вышину четыре сажени с полусаженью обламов пять венцов обламы рублены в дубовом лесу брусяные в замок в вышину обламов полсажени сверх обламов зделан шетер на стропилах в пять брусом а в вышину от обламов до яблага три сажени яблага обита красным железом а башня крыта тесом зубчатым с причелени и с подзоры в башне зделано два моста две лесницы с перили в башне зделаны на все стороны трибой подошевной бой на мосту средней мост да на другом мосту обламой третей бой а от земли башни до яблага в вышину восемь сажень за острожную стену выставлены башни три стены по два сажни а от той Красной Алексеевской башни до башни проезжей Московских ворот острожной стены сорок сажень, кругом острогу выкопана рву на ровном месте от горы на обе стороны Московских ворот тридцать семь сажень;

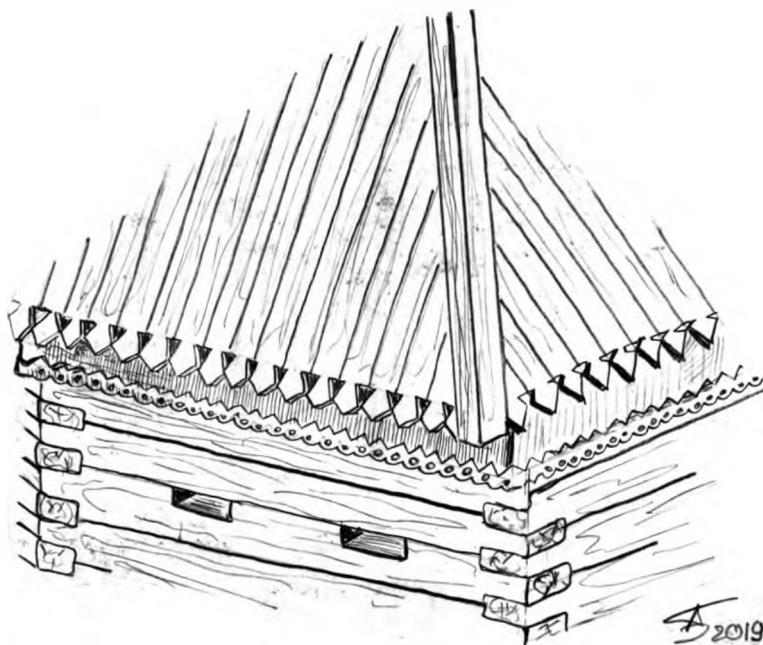
Честику зделано по тридцать семь сажень а ров копан в глубину дву сажень косых в верху поперек дву сажень с локтем в ширину среди рва два сажень без локти в подошве четь аршина;

А честик зделан в два ряда стены в дубовом лесу зделаны брусьми а те брусья просечены на сквозь на четыре стороны и биты в те брусья дубовые колья насквозь на четыре стороны а укреплены те брусья с честиком в стоячие столбы дубовые для того что тот честик вертелся кругом а до земли недостал на вершок позад рву и честику в землю ставлены дубовые столбы в три ряда тридцать семь сажень на честик какой в приступное время считы и с пинарды притить было невозможно

А во рву быть честик шестерной тридцать семь сажень,

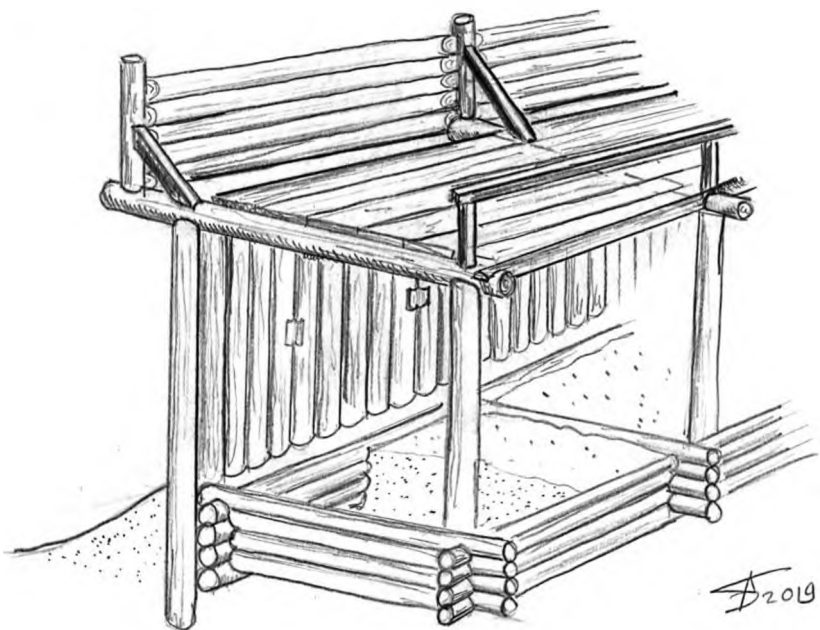
Да в остроге по острожной стене меж башен зделаны коровати колье и камень з земли да коровати зделано шестнадцать лесным

кругом все в острогу рублены тарасы в три венца в дубовом в толстом лесу и землю тарасы силами сверх тарасов по всему острогу бойница просечена в трибои по земной средней на короватех три /.../ облатов по всему острогу бойницы просечены со всех коровати во всех башнях насквозь двери просечены;

«Тёс зубчатый» та «прибоймы» на башты острогу Кам'яного за описом 1651 р. Малюнок О.М. Бондаря.

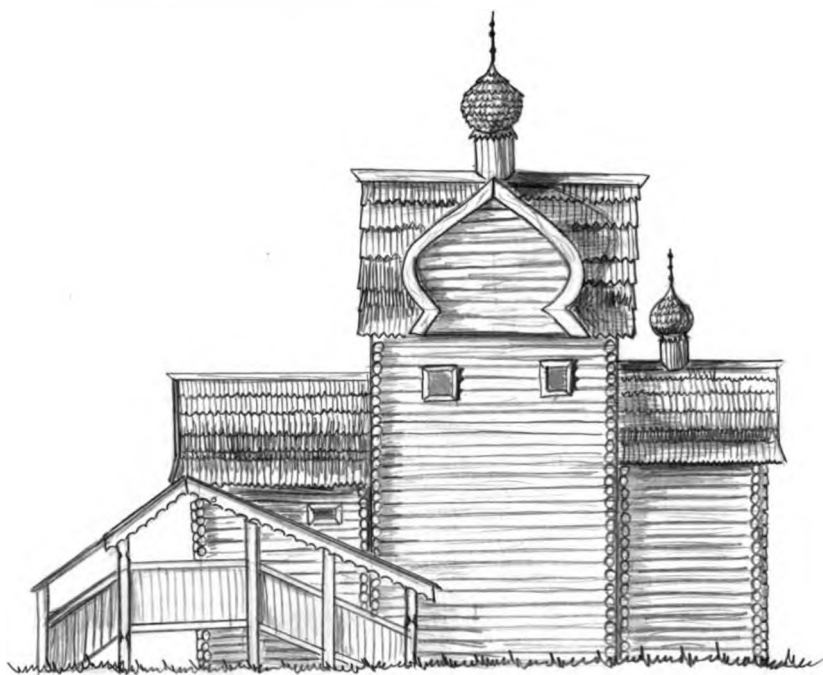
И всего острогу кругом меж башен двесте семьдесят сажень а з башнями кругом острогу триста сажень да в остроге ж устроена соборная церковь новая во имя Преображения Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа другой престол гдарева царева и Великого князя Алексея Михайловича всей Руси ангела святого праведного Алексея человека Божия рублена церковь с трапезою в

Острожна стіна за описом 1651 р. Малюнок О.М. Бондаря.

сосновом толстом лесу на подметах а в вышину церква даповалу сорок пять венцов на /.../ поставлены на клетки две главы круг глав шесть бочок обе те главы и бочки дубовое сушнею и кресты поставлены округ церкви и трапезы зделаны паперти дощатые на столбах зделаны трое двери колоды но от/.../тие в церкви зделани вверху два окна в дву, /.../ две око/.../ стеколчатые красные два пристолы из жертвенными а церков /.../ и трапеза и паперти покрыты лубьем а сверж лубья покрыты тесом зубчатым с причилиями и подзорами тес прибиват железным гвоздем против папертей против церковных и трапезных дверей зделаны три рундуки да три лесницы с перилми а на тех рундуках зделани

шатри на столбах точеных и покрыты тесом да в остроге ж поставлена съезжая изба горница на подале те в том подклете зделана тюрьма а съезжая изба рублена в сосновом толстом лесу у съезжей избы зделаны дверь полодья но /.../ чтиие два окна красные большие в окнах две опон/.../ стеколчатие пять окон волокови с околочени кругом стекла зделана решетка перед съезжею избою зделаны сени на столбах досчатые с крильцом съезжая изба и сени покрыты тесом;

*Преображенська церква острогу Кам'яного за описом 1651 р.
Малюнок О.М. Бондаря.*

Да в остроге ж зделан казенной погреб на зеляной и на свинцовую казну а копан тот погреб в глибину полутретья сажени в ширину тот погреб четыре сажени и отруб в том погребе рублен в дубовом лесу а погреб зделан с выходом а выход зделан в дубовом лесу а в

погребу сделаны двери в замок у выхода сделана решетка и замок в остроге ж поставлены четыре житницы новые в сосновом и в яловом лесу 3 дверми и с верхними окнами а покрыты те житницы тесом;

Да в остроге ж устроен воеводский двор а на дворе поставлено две светлицы меж светлицы сени светлицы и сени покрыты тесом в светлицах сделаны печи белые да поставлены три избы /.../ крыты лубьем поварня рубленая в сосновом лесу погреб ледник а на погребу и на леднике погребниц рублен в сосновом лесу погреб и ледник покрыт тесом конюшня рубленая в конюшне пять стоел забираемые в столбы конюшня покрыта лубьем сушило поставлено на подоле те с/.../ а двор воеводской ввесь в замет забран в столбы сосновой лес;

Да в остроге ж поставлены служилыми людьми семь изб 3 сенми да четыре чулана покрыты лубьем.

Да в остроге ж для надного времени даны подвори места соборному попу в длину шесть сажень поперег четыре сажни дякону пять сажен поперег сажни;

Дячку и просвирнице три сажени;

детям боярским дву сот человекам по три сажни человеку;

подячему три сажени что и детям боярским козакам пятидесят человекам по два сажни человеку пушкарям семь человекам потому ж что и козакам;

Да за острогом за Московскими вороти устроена Красная слобода а в слободе поставлены служилыми людьми пятнадцать изб чуланов и сметей двенадцать челанов восемь плетей;

А на острог и на башни и на всякое городовое строение лес возили и острог и башни и всякое городовое дело делали воевода Федор Арсеньев розных городов дети боярские и московские стрельцы и розных же городов козаки и стрельцы и черкасы порозы/.../ а воевода Федор Арсеньев вывез собою лесу дубового сто тридцать деревень и в том лесу поставлен острог собою пятнадцать сажень с коровати и с облами;

Да на Каменном же на посаде устроена на вечное житие дворами и огороды и гумны и землю и санными покосы и всякими угоды

Соборной поп Михайло Иванов да диакон Гаврила Иванов да диакон Гаврила Гаврилов дячок и просвирница да детей боярских двести человек да козаков пятьдесят четыре человека пушкарей восемь человек;

А дано Соборному попу Михайлу места на двор и под огород в длину двадцать сажень поперек десять сажень да с ним дячку по двор и под огород десять сажень поперег восемь сажень просвирнице тож что и дячку;

да дякону Гавриле по двор места в длину осмнадцать сажень поперег четырнадцать

В местах и урочищах тех земли им детям боярским и козакам и пушкарям даны и санные покосы и всякие угоды и тех их дачи земли и урочищи и межи и всякие признаки планы подлино по статьям в особых в межевых в земляных стоенных книгах;

Да на Каменном же на посаде в кримскую сторону через Псел реку зделан вновь мост на столбах дубовых и лады и брусья мост весь дубовый с решетки и с пирили в длину того мосту от берега до берега двадцать восемь сажень в вышину от воды до мосту полтора сажени поперек мосту в ширину полтретьи сажени да за Пслом за рекою по озерам и по заводям на столбах зделано мосту восемьдесят сажень;

Да гати на плетенных сто десять сажень а через озеро и болоты мосты и гатьи деланы каменовскими служилыми людьми;

А чрез Псел реку мост делан служилыми людьми да /.../ был Бобринский острог и путь зделан ныне вновь стоянкой острожок а стоят в нем каменские дети боярские от острожка ездят на отъезжие сторожи и на Сагайдашный шлях;

Да на Каменном же на Псле на реке ниже мосту устроена вновь мельница государева в нынешнем 159 году при воеводе при Федоре Арсеньеве а на заплатине четыре жорновы да на той же плотине мельница толчая шесть толкачов а толкет всякий хлеб и замашки и лен да четыре лодки делают попоны и сукна трут;

Да от роминова перевозу вниз по Пслу по реке до Заводицкого городища берегом пятнадцать верст а сухим путем десять верст;

А от Заводицкого городища вниз по Пслу реке берегом до Озоцкого городища пятнадцать верст сухим путем десять верст а от Озацкого городища вниз по Пслу реке берегом до Каменного пятнадцать верст сухим путем десять верст;

А от Каменного до литовского рубежа две версты а пошел тот рубеж меж государевы земли с королевскою землею ото Псла реки полями через Ржавец в Грунь речку;

А в кримскую сторону за Пслем за рекою от роминова перевозу по Пслу реке до литовского рубежа пришел черной лес на тридцать на две версты а поперек того лесу за Пслем рекою с кринною [возможно «кримскую» - Авт.] сторону верст по пяти и по четыре и по три и в узком месте что на две версты а позади того черного лесу за Пслем рекою и на кримскою стороне пришел красной лес яльник и сосняк и в тот красной лес в яльник и в сосняк въезжать всему городу попам и дяконам и детям боярским и козакам и стрельцам и пушкарям и затинщикам и воротникам для хоромного /.../дебного лесу;

А по государеву цареву и Великого князя Алексея Михайловича всея Руси указу новой Каменной острог делан и строил воевода Федор Юрьевич Арсеньев а с ним были по государеву указу на Каменном на государевой службе ратные люди для городского дела сотник Алексей Тяпкин с московскими стрельцами сто пятьдесят человек да разных городов дети боярские и стрелцы и козаки и черкасы а почат тот /.../ Каменной острог делать в нынешнем во 159-м году апреля в 23 день а зделан и с /.../ совершен тот Каменной острог с всяким строением крепостми вни/.../ на нем же в 159 году августа в 6-й день;

Книги строенные нового Каменного острогу каменовцам детям боярским козакам и стрелцам и пушкарям и всяких чинов служилым людям сколько человек устроено на Каменном на вечное житье дворами и огороды и гумны помесными землями санными покосы и всякими угоды детей боярских и церковников и козаков и стрелцов и пушкарей и всяких чинов служилых людей а в

которых местах устроены церковники попы и дьяконы и дети боярские и козаки и стрельцы и пушкари и всяких чинов служилые люди дворами и огороды и гумни и поместными землями и санными покосы и всякими угоды и по сколько сажень человеку дано подворы и под огороды и под гумни места и где кому церковникам и детям боярским даны поместные земли и санные покосы и козакам и стрелцам и пушкарям на пашню земли поскольку четь человеку дано и на сколько человек прибылых людей детей боярских и козаков и стрелцов и пушкарей вымеренной земли и санных покосов и всяких угодей и в которых местах и урочищах та их земля и санные покосы и всякие угоды и какова меж тех их поместных дач и земляных учинена межа и всякие признаки и то писано в сих строенных книгах подлинно

Лета 7159 году Августа в 8 по Государеву цареву и великого Князя Алексея Михайловича всея Руси указу воевода Федор Юрьевич Арсеньев устроил на Каменном на вечное житье дворами и огороды и гумни и поместными и пашенными землями под городною и отъезжею землею и санными покосы и всякими угоды соборные церкви попа да дьякона да дячка да просвирницу да детей боярских двести человек да козаков шестьдесят человек пушкарей девять человек а дворами дети боярские и козаки и стрельцы и пушкари устроенные особыми слободами порознь почином да сверх шести десяти человек на козаков вымерено по дворы места и огороды и гумни на двести на сорок человек прибылых козаком подле их козачей слободы а земли вымерено на триста человек козакам да стрельцам вымерены места по дворы и под огороды по левую сторону Московской дороги в Красной Слободе против Пушкарской Слободы на двести человек а земли вымерено стрельцам на двести ж человек меж Козацкой и Пушкарской земли через Добровой и Пристайловой лог пушкарям даны подворы и под огороды места в Красной Слободе и с прибылыми пушкарями двадцати человекам а земли пушкарям на двадцать же человек вымерено воротникам четверем человекам плотникам и казенным кузнецам вымерено земли четверем же человекам козакам на пашню земли по пятнадцати четь человеку в поле а в дву потому

стрелцам по десяти четь человеку в поле а в дву потому плотникам и воротникам по шести четь человеку в поле а в дву потому, а сенные покосы даны козакам и стрельцам и пушкарям плотникам и воротникам и казенным кузнецам всем сполна против их земляных дач в поле а детям боярским дву сот человекам дано помесно земли по двадцати четвертей человеку в поле а в дву потому и сенные покосы даны прибытых детей боярских на восемь сот человек, вымерено поместной земли дикого поля меж Каменнова и Заводицкого городища и меж Псла реки и литовского рубежа и речки Грунки и меж лесов в крепких местах по двадцати четь человеку в поле а в дву потому даны сенные покосы по десяти четь человеку в поле а в дву потому [да на сенные покосы по десяти] и всякие угодьи а та земля в крепких местах меж лесов и рек и от приходу воинских людей те земли пахать и сено косить безстрашно потому что места крепкие и устроженные и от города не вдали

А подворно места даны в остроге для осаждения /.../ соборному попу Михайлу Иванову дано место в длину шесть сажень поперег четыре сажени;

Дякону Гаврилу Гаврилову место в длину пять сажень поперег три сажени;

Дячку и просвирнице три сажени;

детям боярским дву сот человекам дано в остроге подсадные дворовые места по три сажни человеку;

Да съезжей избы подячему Афанасию Жуковцову три сажень;

Козакам шестидесяти человекам в остроге дано под осадные избы по два сажени человеку;

Пушкарям девяти человекам под осадные избы дано по два сажни человеку;

Соборному попу Михайлу и дякону Гаврилу и дячку и просвирнице за острогом дано на посаде подворы и под огороды места;

Попу Михайлу подвор и под огород места в длину двадцать сажень поперег пятнадцать сажень а места ему дано по двор и под огород смежно со вдовою Ириною Михайловскою попадьено Грошевнева;

Подле попова двора Михайла дано вдовой попадье Ирине Михайловской попадьа Грошевнева в длину десять сажень поперег восемь сажень;

Подле вдовина Иринина двора к церковному козацкому месту смежно с Василием Посивкиным дано дячку подвор и под огород места в длину десять сажень поперег восемь сажень; да вниз от попова от Михайлова двора к ручью смежно с сыном боярским с Кузьмою Пешковым дано просвирнице подвор и под огород место в длину 10 сажень поперег 8 сажень;

Да от ручая подле болоти смежно с попом с Михайлом дано по двор и под огород места соборному дякону Гаврилу Гаврилову в длину пятнадцать сажений поперег четырнадцать сажений а от ворот ево проулок к городу меж дворов Василя Посивкина и Романа Грошевнева поперег два сажени;

Детям боярским по дворы и под огороды места даны в длину по двадцати сажень поперег по пятнадцати сажень человеку;

Съезжей избы подячему Афанасию Жуковцову дано по двор и под огород места в длину тридцать сажень поперег двадцать сажений а потому лишние сажени ему даны что место пришло неровное гороватое а от болота вниз то место мокровато весною отмокает а двор на горе выше огородного места а места ему дано по двор и под огород смежни с ним /.../ з детми боярскими с одну сторону с Алексеем Шаминым а з другую сторону з Богданом Головкиным да с Федором Шуляшкиным да с Матвеем Матерого а на горе смежно з двором Савою Завишиным;

Да казакам штидесяти человекам даны в особой слободе по дворы и под огороды места в длину по пятнадцати сажень человеку поперег по десяти сажень едучи от города по правое сторону Плешивской дороги;

Да козаку ж Ивашке Ковыневу дано дворовое место изба пустовая ниже городища под горою к озерку подле сына боярского Бориса Должикова места пятнадцать сажень в длину а поперег десять сажень;

А сверх дворовых мест вымерено козакам на триста человек и на прибылых козаков подле той же казачей слободы пушкарей

девять человек устроены дворами а даны им по дворы и под огороды места за острогом за Московскими вороти к речке Пелу в Красной Слободе а вымерено пушкарям в Красной Слободе по дворы и под огороды места на гумни на двадцать человек и на прибытых пушкарей в длину по двор и под огород по пятнадцати сажень поперег по десять сажень человеку;

Да пушкари ж Анисимка да Ивашка Толстикины устроены дворами ниже острогу под горою из детьми боярскими смежны с Родионом Курским а з другую сторону с Федером Трусихиным а по дворы и под огороды пушкарям Анисимку да Ивашке Толстикиным даны места в длину по пятнадцати сажень поперег по десяти сажень а даны им места потому что в том месте указано было строить пушкарския слобода и пушкари Тимошка Мишин с товарищи семь человек непохотели тут дворами строитца и били челом гдрю чтоб гдрь их пожаловал велеть устроить в особой Красной Слободе дворами а они Анисимко да Ивашко Толстикины гдрю били челом чтоб гдарь их пожаловал велел в том месте устроить их дворами и огороды без переселки потому оные тут и устроены Анисимка да Ивашка Толстикины;

Да за острогом за Спаскими вороты от острога тридцать сажень места устроены на торговища в длину сто сажень поперег пятьдесят сажень и позади торговища на той же горе устроен гостиной двор где приезжать торговым руским людям и литовским;

А кто имени каковых чинов людей на Каменном на вечное житье устроились дворами и тех людей дворы имяные писаны под сию статью;

Двор соборного попа Михаила Иванова

двор соборного дьякона Гавриила

двор дячков

Двор просвирницын

да в особой слободе устроены дворами и огороды каменовцы

Дети боярские,

Двор Игнатия Никитина сына Лескова

Двор Петра Иванова сына Щербинина

Двор Федора меншова Дмитриева сына Борозны

Двор Воина Дмитриева сына Вышневецкого
Двор Диниса Алексеева сына Волкова
Двор Михаила Андреева сына Лихинина
Двор Бориса Дмитриева сына Должикова
Двор Якова Дмитриева сына Должикова
Двор Родиона Михайлова сына Каплина
Двор Ильи Воинова сына Тонкого
Двор Ивана Иванова сына Пестрого
Двор Василия Федорова сына Посивкина
Двор Ивана Тимофеева сына Труфанова
Двор Тимофея Федорова сына Татаренкова
Двор Ивана Федорова сына Комчатного
Двор Василия Иванова сына Глебова
Двор Данила Филимонова сына Офросинина
Двор Дмитрия Иванова сына Жадеева
Двор Труфана Матвеева сына Рудкина
Двор Ивана Федорова сына Жуковцова
Двор Давида Митрофанова сына Новосилцова
Двор Федора Васильева сына Глебова
Двор Остафия Иванова сына Гаврилова
Двор Прокофия Васильева сына Глебова
Двор Никиты Семенова сына Лихинина
Двор Ивана Яковлева сына Нежаева
Двор Ивана Васильева сына Глебова
Двор Андрея Родионова сына Каплина
Двор Петра Родионова сына Каплина
Двор Дмитрия Федорова сына Каплина
Двор Федора Иванова сына Комчатного
Двор Федора Богданова сына Дылейкина
Двор Данилова сына Офросинина
Двор Василия Артемеева сына Кокурина
Двор Свирида Алексеева сына Воликова
Двор Прохора Елисеева сына Комчатного
Двор Семена Андреева сына Лихинина
Двор Иева Иванова сына Пестрого

Двор Федора Федорова сына Кошкина
Двор Ивана Окулова сына Лопоногова
Двор Фирса Григорьева сына Гвоздева
Двор Леонтия Иванова сына Деханова
Двор Федора Михайлова сына Каплина
Двор Данила Астафьева сына Гаврилова
Двор Елисея Захарьева сына Комчатного
Двор Епихвана Васильева сына Сидорова
Двор Герасима Михайлова сына Богуслова
Двор Микиты Никифорова сына Смолевичского
Двор Ивана Воинова сына Тонкого
Двор Семена Иванова сына Пестрого
Двор Максима Петрова сына Комчатного
Двор Григория Тимофеева сына Петрищева
Двор Якова Игнатьева сына Влескова
Двор Григория Яковлева сына Гуторова
Двор Калина Герасимова сына Каплина
Двор Юрья Семенова сына Познякава
Двор Тихона Григорьева сына Маслова
Двор Андрея Матвеева сына Герасимова
Двор Семена Григорьева сына Гвоздева
Двор Ивана Иванова сына Камчатного
Двор Дементия Юрьева сына Познякава
Двор Василия Иванова сына Лопоногова
Двор Петра Григорьева сына Гвоздева
Двор Александра Григорьева сына Гвоздева
Двор Федора Григорьева сына Петрищева
Двор Федора Данилова сына Петрищева
Двор Григория Богданова сына Тетерина
Двор Фосии Данилова сына Петрищева
Двор Федора Карпова сына Должикова
Двор Микиты Матвеева сына Рудкина
Двор Афанасия Михайлова сына Посивкина
Двор Елизара Федорова сына Татаринаова
Двор Луки Поликарпова сына Тураева

Двор Фосия Романова сына Курского
Двор Дениса Федорова сына Роищева
Двор Андрея Фролова сына Фролова
Двор Никиты Федорова сына Труфанова
Двор Семена Григорьева сына Каплина
Двор Алексея Константинова сына Шашина
подле городища и Афанасия Жуковцова;
Двор Фомы Федорова сына Выкотулого
Двор Афанасия Андреева сына Ходихина
Двор Василия Яковлева сына Счастливого
Двор Григория Дмитриева сына Гвоздева
Двор Игната Иванова сына Строева
Двор Федора Ильина сына Коптева
Двор Ефима Иванова сына Строева
Двор Савина Уланова сына Подымова
Двор Доликтиона Васильева сына Богуслова
Двор Афанасия Игнатьева сына Холомеева
Двор Петра Елисеева сына Комчатного
Двор Михайла Иванова сына Лопоногова
Двор Ивана Григорьева сына Должикова
Двор Ивана Моисеева сына Должикова
Двор Ивана Иванова сына Строева
Двор Ивана Петрова сына Щербинина
Двор Степана Матвеева сына Рудкина
Двор Степана Труфанова сына Рудкина
Двор Гришки Фролова сына Труфанова
Двор Костка Петрова сына Труфанова
Двор Тихона Иванова сына Жуковца
Двор Ивана Иванова сына Труфанова
Двор Федя Микифорова сына Смолевичского
Двор Алексея Елисеева сына Комчатного
Двор Анисима Тимофеева сына Головкина
Двор Микитка Васильева сына Посивкина
Двор Федосейка Иванова сына Татарина
Двор Васки Евстахиева сына Калина

Двор Ивашка Дмитриева сына Томина
Двор Васка Григорьева сына Ногаева
Двор Ивашка Афанасиева сына Сомова
Двор Ивашка Иванова сына Томина
Двор Осипка Иванова сына Малова
Двор Федя Алексеева сына Трусихина
Двор Ивашка Артемова сына Ратманцова
Двор Ивашки Семенова сына Спасителява
Двор Афонки Фомина сына Выкополова
Двор Любымка Семенова сына Спасителява
Двор Федя Степанова сына Брянцова
Двор Ивашка Антонова сына Беседина
Двор Авдокимка Иванова сына Маслова
Двор Греца Васильева сына Рязанцова
Двор Михайла Артемева сына Романцова
Двор Матюшка Самойлова сына Титова
Двор Васка Михайлова сына Жукова
Двор Макарка Кузмина сына Холхунова
Двор Стенка Артемева сына Ротмонцова
Двор Харламка Кузмина сына Холхунова
Двор Грицка Микитина сына Шапочникова
Двор Гришка Иванова сына Томина
Двор Ивашка Максимова сына Дранникова
Двор Филатка Микитина сына Шапочникова
Двор Ивашки Федорова сына Доминкова, а вместо ему
дворовое к городищу поручен
Двор Трофимка Васильева сына Борознина
Двор Гаврилка Федорова сына Кокошева
Двор Тронка Гаврилова сына Кокошева
Двор Сенка Прокофьева сына Русанова
Двор Сидорка Тимофеева сына Головкина
Двор Микиты Кузмина сына Сквороднева
А место под двор дано ему поле вотчины ево Алексея Шамана
Двор Демка Иванова сына Должикова
Двор Афонка Павлова сына Сергина

Двор Сергушка Карпова сына Должикова
Двор Ермолка Антипева сына Головкина
Двор Михайла Семенова сына Тураева
Двор Васка Степанова сына Брянцова
Двор Епифания Ильина сына Коптева
Двор Васки Федорова сына Глебова
Двор Панка Федорова сына Петрищева
Двор Савка Дементьева сына Тетерина
Двор Игнашка Микитина сына Александрова
Двор Кипка Дмитриева сына Орловцова
Двор Ромашка Прокофьева сына Грошевнева
Двор Захара Антипова сына Кузмина
Двор Гришка Прохорова сына Комчатного
Двор Кондрашка Степанова сына Плешивого
Двор Семена Выходцова
Двор Ивашка меншова Васильева сына Коровяновского
Двор Ермолка Переходцова
Двор Карпушка Осипова сына Тетерина
Двор Савка Мартинова сына Рогулина
Двор Минка Антонова сына Беседина
Двор Кондрашки Дмитриева сына Омелянова
Двор Осипка Василева сына Толтого
Двор Диниска Иванова сына Стародубцова
Двор Матюшки Васильева сына Матерого (?)
Двор Куземка Алексеева сына Трусихина
Двор Михалка Афанасьева сына Бурцова
Двор Афонка Андреева сына Лазарева
Двор Андрюшки Игнатьева сына Щербинкина
Двор Левка Иванова сына Собольева
Двор Васки Иванова сына Белялинова
Двор Свиридка Федорова сына Тишаева
Двор Федка Микитина сына Глубоченкова
Двор Федка Григорьева сына Копилева
Двор Антипка Володимерова сына Головкина
Двор Савки Федорова сына Завишина

Двор Куземка Сергева сына Пешкова
Двор Васки Михайлова сына Сольковцева
Двор Тершка Васильева сына Кукова
Двор Ивашка Иванова сына Семернина
Двор Ивашка Михайлова сына Стародубцова
Двор Якушка Уланова сына Подымова
Двор Игнашка Семенова сына Комчатного
Двор Богдашки Иванова сына Должикова
Двор Павлика Остафьева сына Гаврилова
Двор Федки Микитина сына Александрова
Двор Афонки Микитина сына Александрова
Двор Васки Дорофеева сына Малнева
Двор Левка Васильева сына Малнева
Двор Данилка Григорьева сына Суморокова
Двор Лукянка Данилова сына Суморокова
Двор Лукишка Данилова сына Суморокова
Двор Федка Юрьева сына Шурешкина
Двор Ивашки Яковлева сына Есаулова
Двор Артюшка Иванова сына Семернина
Двор Тимошки Иванова сына Семернина
Двор Мойсейки Микитина сына Медянкина
Двор приходского козачьего попа Елисея а по двор и под
огород места ему дано в козачей слободе смежно с
пятидесятником с Кондратьем Прудниковым в длину двадцать
сажень поперег пятнадцать сажень;
Да в особой слободе устроены козаки дворами и огороды
шестдесят человек а вымерено козакам по дворы и под огороды
места на триста человек и гумна и с прибылыми козаками,
Двор козачьего пятидесятника Кондратья Данилова сына
Прудникова
Двор Ивашка Иванова сына Ушатова
Двор Савка Амелянова сына Гусачонкова
Двор Сенка Михайлова сына Солековцова
Двор Петра Андреева сына Ерина
Двор Михайлы Дементеева сына Пулкина

Двор Елизарка Тимофеева сына Слобзина
Двор Михайлки Григорьева сына Поленинова
Двор Ивашки Андреева сына Щербинкина
Двор десятника Власа Иванова сына Боревлева
Двор Ивашки Дементеева сына Пулкина
Двор Осипка Петрова сына Кривулина
Двор Игнашки Родивонова сына Редкина
Двор Васки Ефимова сына Юшина
Двор Якушки Минаева сына Ефремова
Двор Ивашки Федорова сына Ковынева а двор ево ниже
городища с озерку подле сына боярского Бориса Должикова
Двор Иевка Олфимова сына Юшина
Двор Левонтийка Козмина сына Куприна
Двор Осипка Наумова сына Тихонова
Двор десятника Родивона Гаврилова сына Редкина
Двор Тимошки Герасимова сына Редкина
Двор Михайлки Семенова сына Проскуренкова
Двор Онофрейка Сидорова сына Пешеходова
Двор Гришки Артемева сына Сичова
Двор Левка Леонтиева сына Приходкова
Двор Гаврила Федорова сына Приходкова
Двор Мойсейка Дмитриева сына Сидорова
Двор Петрушка Григорьева сына Халицкого
Двор Осипка Демидова сына Нагорного
Двор десятника Тараса Андрева сына Хропунова
Двор Алешка Иванова сына Голцова
Двор Михалка Семенова сына Нижегородца
Двор Ивашка Семенова сына Нижегородца
Двор Павлика Андрева сына Хропунова
Двор Ивашка Михайлова сына Нижегородцова
Двор Минка Павлова сына Ефремова
Двор Осташка Семенова сына Новикова
Двор Игнашки Анофриева сына Пешеходцова
Двор десятника Костука Афанасьева сына Микитина
Двор Степашки Кузмина сына Куприна

Двор Федка Фролова сына Кривоперстов
Двор Куземки Федорова сына Куприна
Двор Васка Наумова сына Тихонова
Двор Федка Прокофиева сына Нечаева
Двор Осипка Дементеева сына Рословцова
Двор Диниска Иванова сына Шумилина
Двор Михалка Григорьева сына Кирпичева
Двор десятника Васки Илина сына Копина
Двор Ромашка Потапова
Двор Федка Антонова сына Кирилова
Двор Степашка Прокофьева сына Шилова
Двор Микитка Васильева сына Копина
Двор Степашки Кузмина сына Ломакина
Двор Емелька Дорофеева сына Некрасова
Двор Савки Лукьянова сына Козенова
Двор Василя Константинова

Да в особой слободе устроены пушкари за Московскими
вороти к реке к Пелу в Красной слободе десятник;

Двор Сидора Черного
Двор Тимошка Мишина
Двор Ивашка Воцалова
Двор Алешка Дмитриева сына Гвоздева
Двер Семка Буткова
Двор Гришка Григорева
Двор Ивашка Лашина

Пушкари ж устроены ниже острогу под горою смежно з детми
боярскими с Родионом Курским а з другую сторону с Федором
Трусихиным

Двор Анисимка Толстикина
Двор Ивашка Толстикина

и на тех своих указных местах церковники соборный поп
Михайло и дьякон Гаврила дячок и просвирница и каменцы
дети боярские и козаки и пушкари и всяких чинов служилые и
жилецкие люди дворами устроились пашню распахивают и
хлеб сеют;

А огороды и гумни попу и дякону и детям боярским и козакам и пушкарям даны к выгону к их земляным дачам,

Соборному попу под гумно дано места в длину десять сажень поперег восемь сажень,

Дякону под гумно место таково ж что и попу,

Дячку и просвирнице под гумна места в длину по шти сажень поперег по пяти сажень а выгон им вопче з детми боярскими.

А детям боярским под гумна места даны к их выгону в длину по десяти сажень поперег по осми сажень человеку

Подячему Афанасию Жуковцову под гумно места дано в длину десять сажень поперег восемь сажень,

А позад их детей боярских гумен дано им детям боярским на выгон земли восемьдесят десятин всем детям боярским двусот человекам

А козакам под гумна места даны к их казачей к земли в длину по десяти сажень поперег по осми сажень человеку;

А позади их козачих гумен дано им козакам на выгон земли двадцать десятин;

Пушкарям под гумни места даны позади их пушкарской слободы зани /.../балки по обе стороны Московской дороги в длину по осми сажень поперег по шти сажень человеку;

А на выгон пушкарям дано земли позад их пушкарских гумен шесть десятин;

А земля дана к соборной церкви Преображения господа бога и спаса нашего Иуса Христа;

И Государева царева и Великого Князя Алексея Михайловича всея Руси ангела святого праведного Алексея человека божия подгородние на русской стороне Псла реки за выгоном детей боярских меж черного лесу от Каменого едучи к литовскому рубежу по левую сторону Плешивской дороги и по левую сторону Камяновского колодезя и лога в луке по Пслу реке;

Соборному попу Михайлу по семи четвертей с осминою в поле а в дву потому ж

да в том же месте и урочище,

дано соборному дякону Гаврилу земли по шести четь в поле а в дву потому ж:

да в том же месте и урочище,

дано дячку и просвирнице земли по четыре четь человеку в поле а в дву потому ж,

А земля им церковникам в том месте дана литовская распашь,

Да соборной же церкви попу и дякону дячку и просвирнице дано отъезжей земли за Пслон за рекою на крымской стороне

Попу по семи четь с осминою в поле а в дву потому ж

дякону по шти четь в поле а в дву потому ж

дячку и просвирнице по четыре четь человеку в поле а в дву потому ж

А пахат им попу и дякону и дячку и просвирнице та земля через межу по дачам;

а сенные покосы даны попу и дякону дячку и просвирнице против их земляных дач в поле в тех же их земляных дачах;

Да соборному ж попу Михайлу дано сенные покосы за Пслон за рекою на крымской стороне Мигулин лог,

Дякону Гаврилу дано сенные покосы за Пслон за рекою на крымской стороне едучи от Бобрика к Мигулину логу по левую сторону Кривой лог;

Да соборной же церкви Преображения господа Бога и Спаса нашего Исуса Христа и святого праведного Алексея человека божия на свечи и на ладан дан сад и с яблоки и с пасекою подле Псел реку что бывало литовская пасека деревянкина и чорной лесок где та пасека была деревянкина

Да к соборной же церкви дано государева жалованья на свечи и на ладан озерко Бобрик что в то озерко впала речка Бобричок с рыбною ловлею соборному попу Михайлу да дякону Гаврилу;

да к соборной церкви дано озерко Боровое с вешными протоки на рыбную ловли попу и дякону,

А меж той соборной церковной земли подгородной что в луке первое урочище в верховьи каменовского колодезя едучи из города по левую сторону Плюшивской дороги стоит столб на нем грань;

У столба яма в яме уголь;

А от того столба к черному лесу на кургане стоит столб на нем грань у столба яма а в яме уголья а от того столба подле черного лесу стоит дуб плотав на дубу грань у дуба яма в яме уголья;

А от того дуба подле черной лес ко Псла реке по кручу что бойрак которая круча пришла ото Псла реки а подле той кручи по черной лес которой лес пришел от Каменного старого городища подле тот черной лес к каменному колодезю прямо и к верху которым верхом течет каменный колодезь а за каменным колодезем за верхом стоит столб на кургане и та церковная земля смежна с государевою пашенною десятиною землею и едучи из города к литовскому рубежу Плешинскою дорогою и по левую сторону той дороги и за каменовским колодезем и за верхом за столбами и за гарми церковная соборная земля да соборному ж попу и дьякону въезжать в леса и дубровы и по яругам по обе стороны Псла реки и в ельник и сосняк на крымской стороне для хормного лесу вопще з детми боярскими и со всякими градицкими людьми оприч заповедного лесу

А за выгоном детей боярских подле соборной церковной земли по обе стороны Плешивской дороги по каменовский колодезь и по верх церковной земли по государеву указу вымерено сряду на Государеву пашню земли по двадцати десятин в поле а в дву потому ж;

А позади тое Государевой пашни штидесят десятин земли дано в поместья подгородние земли по десяти четь человеку пол а в дву потому ж каменовцам детям боярским;

Дмитрию Назареву сыну Жадаеву с товарищи сту трем человекам

Данилу Афросиньину
Давиду Новосилцову
Миките Лихинину
Андрею Каплину
Дмитрию Каплину
Федору Комчатному
Григорию Афросинину
Василию Кокуруину

Свиридину Полякову
Прохору Комчатному
Семену Лихнину
Иеву Пестрому
Ивану Лапоногову
Леонтию Деханову
Федору Каплину
Данилу Гаврилову
Епифану Сидорову
Герасиму Богуслаову
Семену Пестрому
Максиму Комчатному
Данилу Ораеву
Григорию Петрищеву
Григорию Гуторову
Калине Каплину
Тихону Маслову
Андрею Герасимову
Семену Гвоздеву
Ивану Иванову сыну Комчатному
Дементию Познякову
Василию Лапоногову
Петру Гвоздеву
Александру Гвоздеву
Федору Должикову
Елизару Татаренкову
Луке Тураеву
Денису Райщеву
Андрею Труфанову
Миките Труфанову
Омельяну Каплину
Фоме Выкоплову
Григорию Гвоздеву
Игнатью Строеву
Федору Коптеву

Ефиму Строеву
Голоктиону Богуславову
Афанасию Соломееву
Петру Комчатному
Михайлу Лопоногову
Ивану Григорьеву сыну Должикову
Ивану Макееву сыну Должикову
Ивану Строеву
Степану Руткину
Максиму Гудову
Гришке Труфанову
Костке Труфанову
Алешке Комчатному
Федосию Татаренкову
Ивашке Дмитриеву сыну Томину
Ивашке Сомову
Осипку Маслову
Федю Брянцову
Авдокиму Маслову
Федке Резанцову
Михайле Ратманцову
Матвею Титову
Степану Ратманцову
Сидору Головкину
Сергушке Должикову
Михайле Тураеву
Васке Брянцову
Епифану Коптеву
Игнашке Александрову
Осипку Орловцову
Ромашке Groшевневу
Захарке Кузмину
Гришке Комчатному
Сенке Выходцову
Ивашке Коровяковскому

Карпушке Теренину
Савке Рогулину
Кондрашке Омелянову
Дениске Стародубцову
Левке Соболеву
Васке Беляникову
Савке Завишину
Васке Соликовцову
Ивашке Семернину
Игнашке Комчатному
Павлику Гаврилову
Федке Александрову
Афонке Александрову
Васке Малневу
Левке Малневу
Мойсейку Меднянкину
Мартимянку Некрасову
Данилке Сумарокову
Лукьяну Сумарокову
Якушке Сумарокову
Федору Шуляшкину
Артюшке Семернину
Андрюшке Борознину
Тимошке Семернину

Да им же детям боярским Дмитрию Жадееву с товарищи сту
трем человекам;

Дано отъезжие земли за Пслон за рекою и за Бобриком за
старым острогом распашные земли по пяти четь человеку в пол а в
дву потому ж;

до облогу и дикого поля по пяти четь человеку в пол а в дву
потому ж

Всем вопще через межу,

А пахать чем детям боярским те свои поместные земли смежно
через межу;

а сенные покосы им детям боярским Дмитрию Жадееву с товарищи сту трем человекам;

Да ними ж тем их помесных земляных дач в тех же урочищах меж пол и по заполью по логам и по дубровам дикого поля по десяти четь человеку в пол а в дву потому ж а для дровяного и хоромного лесу въезжать им в леса и дубровы на русской стороне опричь заповедного лесу и рыбные ловли и зверные промыслы вопче з детми боярскими с Трофимом Борозниным с товарищи;

А меж их помесной земли детей боярских Дмитрию Жадееву с товарищи ста трех человек;

С казачьею землею первое урочища выше слобод детей боярских и с козачей слободы по правую сторону Плешивской дороги;

поставлен столб на нем грань у столба яма в яме уголье;

от того столба прямо к бойраку которой байрак вышел от литовского рубежа меж козачей слободе дворов и гумен а тем бойраком течет ручей;

А через тот боерак и через ручей прямо в большой лог а в логу на вешней водотечи стоят два дуба;

А на тех дву дубах намечены грани подле тех дву дубов яма в яме уголья;

А от тех дву дубов тем же логом и ручьем и до верховья того лога прямо,

А от верховья того лога на пригорке стоит дуб развилонат на том дубу грань у дуба яма в яме уголья,

А от того дуба прямо полем на лошину а на лошине осиновый куст;

А от той лошины и от осинова куста прями на столб на столбу грань у столба яма в яме уголья;

А от того столба прямо к болотцу а на том болотцу стоит тополь развилонати;

А от тополи грань у того болотца и у тополи яма в яме уголья;

А против тополи ивовой куст а по левую сторону тополи от литовского рубежа ивовой куст;

А от той тополи прямо на столб;

А столб на кургане на столбу грань у столба яма в яме уголья;
А от того столба на отвершик на отвершке столб а на столбу
грань у столба яма в яме уголье;

От того столба вершиннее в лог а тем логом в большой бобров
лог;

А тот Бобров лог вышел ото Псла реки против Будилского
перевозу и впали в Грунку речку;

А через Бобров лог прямо полем на столб а столб стоит за
Бобровым логом на пригорку на столбу грань у столба яма в яме
уголье;

От того столба и от ямы прямо до Пристайлова лога и через
Пристайлов лог прямо ж до путивльского рубежа а рубеж меж
Путивля и Каменного покамест гдрь укажет быть;

И от первого столба и от ямы которой столб поставлен выше
слобод детей боярских и козачей слободы и до последнего столба
через Бобровый лог и через Пристайлов лог и до путивльского
рубежа по левую сторону тех столбой и граней и ям и всяких
признак по Плешивскую дорогу и по литовский рубеж земли и
сенные покосы;

Каменовцов детей боярских Дмитрия Жадеева с товарищи ста
трех человек;

А по правую сторону столбов и граней и всяких признак и
через Бобров и Пристойлов лог и до путивльского рубежа по Псел
реку и по поместную землю каменцов же детей боярских Дениса
Вялкова и Трофима Борознина и Василя Посивкина с товарищи
земля и сенные покосы

Каменовских козаков и стрелцов и пушкарей; а меж
каменовских козаков и стрелцов и пушкарей земли нерозмежованы
потому что по государеву указу на Каменном козаки и стрелцы и
пушкари не все сполна;

А сколько будет на Каменном на вечное житье козаков и
стрелцов и пушкарей и всяких чинов служилых людей и о том
государева указу нет;

Да каменовские ж дети боярские
Игнатий Влезков

Петр Щербинин
Федор Борознин
Воин Вишнеvский
Яков Влесков

устроены поместными землями;

В починку в Каменовском уезде в полянке что была литовская пасека подолкина,

А по дворовые места и под огороды и под гумны и на околицу и на выгон дано им в том починку в поляной в подолкиной пасеке всим пяти человекам;

Да им же Игнатию Влескову с товарищи пяти человекам дано на пашню поместные и подогородные земли от их усадьбы от подилкиной пасеки в поляне ж меж литовского рубежа и меж дубровы и чорного лесу которой лес пришел от города по Плешивскую дорогу а едучи из города к литовскому рубежу на левой стороне Плешивской дороги подле чорной лес стоит дуб плотав;

На дубу насечена грань ко Пслу рек гранью у дуба яма в яме уголье;

В тех местах и урочищах им дано по четыре четь человеку в пол а в дву потому ж

Да им же Игнатию и Петру и Федору и Воину и Якову в додачу дано поместной земли по шти четь человеку в пол а в дву потому ж

Позади поместных земель каменовцов детей боярских Дмитрия Жадеева с товарищи ста трех человек к Пристайлову логу;

Да им же Игнатию Влескову да Петру и Федору и Воину и Якову;

Дано отъезжей земли за Пслем за рекою на крымской стороне за старым острогом за Бобриком в поместье распашной земли и дикого поля по десяти четь человеку в поли а в дву потому ж дано сенных покосы дано Петру Щербинину Федору Борознину Воину Вешневскому за Пслем за рекою и на русской стороне Псла реки дикого поля по десяти четь человеку в поли а в дву потому ж против их поместных дач в поли;

А для дровяного и хоромного лесу въезжать им на курской стороне в черной лес по Пслу рек и дубровам;

Да им же въезжать для хоромного лесу на крымской стороне в ельник и в сосняк опричь заповедного лесу черного и рыбные ловли и зверные промыслы по Пслу реке всем вопче пяти человекам;

Да каменовиц сын боярский;

Петр Влесков ис помещен блиска города в особом в починке в поляне на старом на Каменном городище а дано ему в той поляне подвор и под огород места и под околицу и на выгон на поместные и под городные земли ему Петру в той же поляне каменовской дано по четыре четь в поли а в дву потому ж да Петру ж въезжать за Пслем в ельник и в сосняк для хоромного лесу да ему ж на сенные покосы дано от того Каменовского городища подле Псел реку лог и дубровы вниз по Пслу по реке до черного лесу пять четь и до полянки и до подолкиной пасеки а межа той ево поместной земли каменовской поляне урочища старое Каменное городище по черной лес и вниз по Псел реку до черного ж лесу до полянки да подолкинской пасеки;

Да сему ж Петру дано поместной земли позади поместных земляных дач каменовцов детей боярских Дмитрия Жадеева с товарищи ста трех человек и к Пристайлову логу по шти четвертей в поли а в дву потому ж;

Да ему ж Петру Игнатью и Якову Влесковым дано на сенные покосы от литовского рубежа от Пристайлова лога вниз по речке по Грунке дикого поля и лугов по десяти четь человеку в поли а в дву потому ж против их земляных дач в поли;

Да ему ж Петру дано за Пслем за рекою за старым Бобриком отъезжей земли поместной распашной по пяти четь в поли а в дву потому ж да дикого поля по пяти четь в поли а в дву потому ж да подле той же каменовской полянки въезжать в черной лес которой черной лес меж соборной церковной земли и каменовской полянки на четверть версты поперег а вниз по Пслу по реке до полянки да подолкинской пасеки а въезжать в тот лес черной ему Петру с Игнатьем и с Яковом Влесковыми вопче да им же Игнатью и Якову и Петру Влесковым дано за четвертную пашню за шесть четь

озерко Погребное против каменной полянки с вешними протоки до Псла реки с рыбными ловлями да за Пслем за рекой на крымской стороне им же дано озерко Решетное а вышло то озерко с крымской стороны с поля из луга и впало в Псел реку ниже Решетной поляны где мочюлис стан и пасека с верховья и до устя с вешние протоки а ездить ему Петру на ту свою поместную землю на каменовскую поляну дорогою через черной лес и через церковную соборную землю подле черной лес выше верховья каменовского колодезя;

Лета 7159 году августа в 8 день били челом Гдарю Царю и Великому Князю Алексею Михайловичу Всея Руси а на Каменном и съезжая изба воеводе Федору Юрьевичу Арсеньеву подали челобитную каменовцы дети боярские Денис Влялков Илья да Иван Тонково Василий да Федор да Прохор да Иван Глебовы, Родион да Петр Каплины, Иван Федоров сын Комчатной Труфим Руткин Иван Нехаев Юрий Позняков Афанасий да Тихон Жуковцовы Федор Богданов Дименкин Михайло Лихинин Фирс Гвоздеев Афанасий Сергин Иван Труфанов Анисим Головин Иван Пестрой Федор Кошкин а в челобитной их писаню чтоб государь их пожаловал велел бы их испоместить в Каменовском уезде под городною землею к реке ко Пслу к Будилскому перевозу от Боброва озера в Бобровой поляне по Московскую дорогу что останетца за дачею лишнею земли каменовцов детей боярских Бориса да Якова Должиковых да Афонасия Ходикина и тое их поместною дачю землю посылан мерить крамчанин сын боярский Богдан Булгаков и померив той Бобровой поляне земли от /.../ озера по московскую дорогу Будиловской лог вымерено тысяча двести восемь десять четь и по государеву указу воевода Федор Юрьевич Арсеньев велел отмерить прежним челобитчикам каменцов детям боярским Борису и Якову Должиковым да Афонасию Ходикину их дачью в поместье Бобровой поляни в усадиши по дворы и под огороды и под гумни места да им же Борису и Якову и Афонасью да на пашенные земли в той же Бобровой поляне по десяти четь человеку в поли а в дву потому ж и прежней их поместной дачи в додачу что им дано в Бобриковском уезде за Пслем за рекою на

крымской стороне по десяти ж четь человеку в пол а в дву потому ж и им Борису и Якову и Афанасью помесные дачи в Бобровой поляне подгородная за Пслем за рекою отъезжая по двадцати четь человеку в поли а в дву потому ж против Государева указу вся сполна а за их дачею осталося в той Бобровой поляне и в другой меньшей Бобровой поляне тысяча сто девяноста четь и та лишняя земля по Государеву указу дана в поместье каменовцов детям боярским Денису Вялкову; Ильи да Ивану Тонковым; Василью да Федору да Прохору да Ивану Глебовым Труфану Руткину Родивону да Петру Капленным Ивану Камчатному Ивану Нехаеву Юрью Познякову Афанасью Жуковцову Тихону Жуковцову Михайле Лихинину Фирсу Гвоздееву Афонасию Сергину Ивану Труфанову Анисиму Головкину Ивану Пестрому Федору Кошкину Федору Богданову сыну Дыменкину по десяти четь человеку в пол а в дву потому ж да им же дано двадцати шести человекам на сенные покосы в той в Бобровой поляне подгородные да им же Денису Вялкову с товарищи двадцати пяти человек отъезжие земли за Пслем за рекою на крымской стороне в прежних их дачах поместные земли по десяти четь человеку в пол а в дву потому ж а та их земля за Пслем распахана литовска распашь;

Да ем же за Пслем за рекою на сенные покосы по пять четь человеку в поли а в дву потому ж а тех же их дачах;

Афанасию Жуковцову за Пслем за рекою отъезжей земли и сенных покосов не дано;

А усадьбу ему Денису Вялкову с товарищи двадцати трем человекам по дворы и под огороды места и под гумни подле Боброва озера в Бобровой поляне з Борисом Должиковым а выгон животинной всем им двадцати шести человекам вопче а в леса им даны Вялкову и Борису Должикову с товарищи въезжать для дровяного и хоромного лесу на русской стороне по Пслу по реке в черной лес и в дубровы и по яругам;

Да им же для дровяного и хоромного лесу въезжать за Псел за реку на крымскую сторону в красной лес в сосняк и в ельник oprичь заповедного лесу а ездить им большою дорогою;

Да им же рыбные ловли и бобровые гони и зверные ловли по Пелу по реке и в черных лесах на русской стороне вопче з детьми боярскими а межа той их Денька Вялкова и Бориса Должикова с товарищи двадцати шести человекам помесно земли Бобровой поляне первое урочище едичу из города московскою дорогою на правой стороне поставлен столб на столбу грань у столба яма в яме уголье а против того столба на левой стороне московской дороги лощинка а в лощинке осиновой куст а от того столба прямо по правую сторону московской дороги стоит другой столб на столбу грань у столба яма в яме уголье;

А от того столба прямо по правую сторону московской дороги стоит третьей столб на столбу грань у столба яма в яме уголье;

А против того столба по левую сторону московской дороги кургани от того столба прямо подле дороги к лощине по правую сторону московской же дороги стоит четвертой же столб на столбу грань у столба яма в яме уголье от того столба на правую сторону московской дороги на кургане стоит пятой столб на столбу грань у столба яма в яме уголье;

А от того столба прямо до пудильского лога а на Будиловском логу стоит столб гранью по Пелу реке а у того столба яма в яме уголье от того столба логом до Псла реки а подле Псел реку вниз по Пелу реке по другую меньшую Бобровую полянку а та меньшая Бобровая полянка вся дана им же в дачи а от меньшей Бобровой полянки по черной лес и по Пушкарскую дуброву к первому столбу и к яме которой столб по правую сторону московской дороги против осинова куста и лощины которой куст стоит на левой стороне московской дороги да каменцовым же детям боярским Денису Вялкову Ильи да Ивану Тонково Ивану Труфанову Федору Дылейкину Афонасию Жуковцову дано им за четвертную пашню за Пслом за рекою на крымской стороне озерко Алешня за шесть четь с вешними протоки з большими и с малыми покамест поляя вода входит с устья и доверху с рыбною ловлею угоды а то озерко вышло из речки Ольшанки и впало в Псел реку;

Да денису ж Вялкову да Василию Глебову да Афонасию Жуковцову дано на сенные покосы поляна что была Гордеевичева

подле черной лес едучи от города по правую сторону московской дороги и по правую сторону дороги которою дорогою ездить в Пристайлову поляну по Пслу реке их Мочялину езуч/.../ ;/

Да каменцов же детям боярским Василию да Федору да Прохору да Ивану Глебовым дано в угодье за Пслем за рекою на крымской стороне озерко от Будилского перевозу вверх по Пслу реке поез Федора Петрищева что был литовского ез и с вешними протоки з большими и мелкими покаместа поляя вода всходить;

Да им же дано Кобылье озерко с вышнем протоком;

Да по Государеву Указу и по грамоте из розряду за приписью дьяка Ивана Северова испомещаны в Пристайловой поляне подле Псел реку двадцать три человека каменовцы дети боярские;

Трофим Борознин

Богдан Должиков

Матвей Матерого

Василий Кельин

Иван Беседин

Мина Беседин

Макар Холяунов

Кондрат Плешивого

Дементий Должиков

Гаврила Колюшев

Иван Яскула

Федор Копилов

Иван Дранников

Андрей Щербинкин

Василий Жилков

Григорий Томин

Афанасий Лазарев

Иван Иванов сын Томин

Федор Глубоченков

Семен Русанов

Свирид Гишаев

Терентий Жилков

А дана им двадцати трем человекам в той Пристайловой поляне места по дворы и под огороды и под гумни;

А в той же Пристайловой поляне дано в поместье земли по двадцати четь человеку в поле а в дву потому ж.

Да на сенные покосы в той же Пристайловой поляне к литовскому рубежу по десяти четь в тех же их дачах и против их земляных дач в поле,

А для дровяного и хоромного лесу въезжать им в леса и дубровы по реке по Пелу на крымской стороне и на русской опрично заповедного черного лесу и рыбные ловли и зверные промыслы всем вопче з детми боярскими з Дмитрием Жадеевым с товарищи и заповедного лесу не сечь никому;

Да в той же Пристайловой поляне дано по дворы и под огороды и под гумни места каменов детям боярским;

Тимофею Татаренкову

Елисею Комчатному

Ивану Щербинкину

Ивану Труфанову

Василию Ноганову

Федору Трусихину

Остафью Гаврилову

Ивану Ротманцову

Михайлу Буршову

Ивану Домникину

Да им же Тимофею Татаренкову с товарищи десятима человекам дано поместные земли в той Пристайловой поляне по десяти четь человеку в пол а в дву потому ж;

Даны сенные покосы в той же Пристайловой поляне и к литовском у рубежу по пяти четь человеку в пол а в дву потому ж;

А испомещаны они Тимофей Татаренков с товарищи десять человек в Пристайловой поляне с Трофимом Борозниным потому ж что в ой Пристайловой поляне с Трофимом Борозниным земли и сенных покосов будет поместье на пятьдесят человек к литовскому рубежу к речке Груньке;

Да им же Тимофею Татаренкову с товарищи за Пслем за рекою за старым Бобриком дано в поместье земли распашной земли и дикого поля по десяти четь человеку в пол а в дву потому ж а для дровяного и хоромного лесу въезжать им в леса и в дубровы по реке по Пслу вместе с каменовцы ж з детми боярскими с Трофимом Борозниным да з Дмитрием Жадеевым с товарищи и рыбные ловли и зверные промыслы всем им вопще на русской стороне опричь заповедного лесу;

Да каменовцы ж дети боярские тридцать два человека испомещаны в Червленой поляне подле Псел реку межи лесов в крепких местах;

Василий Посивкин
Афанасий Жуковцов
Федор Григорьев сын Петрищев
Григорий Тетерин
Федор Данилов сын Петрищев
Афанасий Посивкин
Фока Петрищев
Микита Руткин
Микита Посивкин
Степан Рудкин
Иван Спасителев
Любим Спасителев
Афанасий Выкополов
Антон Головкин
Ермол Головкин
Василий Федоров сын Глебов
Савва Тетров
Алексей Шамин
Осип Толстой
Дмитрий Сковороднев
Василий Щастной
Павел Петрищев
Савин Подимов
Микита Смолевицкий

Козма Пешков
Иван Стародубцов
Григорий Шапочников
Филат Шапочников
Яков Подимов
Федор Смолевицкой
Кузма Трусихин
Ермол Переходцов

А в той Чернелой поляне к реке ко Пселу на усадьбы по дворы и под огороды и под гумни места и на околицу и на выгон им даны: да им же Василию Посивкину с товарищи тридцати двум человекам дано на пашню поместные земли от их усадьбы от Червленной поляны к литовскому рубежу по десяти четь человеку в поли а в дву потому ж и до Чертова кургана;

Да им же Василию Посивкину с товарищи тридцати двум человекам дано от той же Черленной поляны на сенные покосы дикого поля к литовскому рубежу и по речке той Грунке козацкой дороге на русской стороне по десяти четь человеку в пол а в дву потому ж против их земляных дач в поли;

Да им же Василию Посивкину с товарищи тридцать одному человеку дано за старым Бобриком поместной распашной земли и дикого поля по десяти четь человеку в пол а в дву потому ж;

А Афонасию Жуковцову за Пселом за рекою за старым Бобриком поместной земли не дано;

А для дровяного и хоромного лесу въезжать им на русской стороне в леса и в дубровы подле Псел реку а по реке по Пселу и по малым речкам и по озерам рыбные ловли и бобровые гони и зверные промыслы и в спуди и с перевеси и всякие угоды вопче с каменовцы з детми боярскими;

Да им же Василию Посивкину с товарищи въезжать для дровяного и хоромного леса за Псел за реку на крымскую сторону в красной лес в ельник и в сосняк а ездить им дорогою одною через черной заповедной лес что черной лес за Пселом за рекою на крымской стороне в тот лес не въезжать никому и не сечь да им же

въезжать для дровяного и хоромного лесу и всякого угодыя по обе стороны речек Алешеньки и Будиловки опричь заповедного лесу;

Лета 7159 году августа в 8 день бил челом гдарю Царю и Великому Князю Алексею Михайловичу всея Руси а на Каменном в съезжей избе воеводе Федору Юрьевичу Арсеньеву подал челобитную каменовец сын боярский Родион Романов сын Курский а в челобитной ево писано чтоб Государь пожаловал велел бы ево Родиона испоместить;

В Каменовском уезде за Псом за рекою по речке Будиловке;

И по Государеву указу Воевода Федор Юрьевич Арсеньев каменовского сына боярского Родиона Курского;

Устроил поместною землею и санными покосы и всякими угодыи за Псом за рекою усадьбою дворовою и под огород и под гумно места и на околицу и на выгон дал на речке Будиловке против старого мосту что ездить через речку Будиловку на старой мосток а поместной земли дано ему на пашню дикого поля промеж речек Будиловки и Олешеньки по обе стороны протока которой проток течет из Мохового озера в речку Будиловку по двадцати четь в пол а в дву потому ж;

Да на санные покосы дано ему дикого поля и дубровы по обе стороны речки Будиловки по десять четь в пол а в дву потому ж против ево поместной дачи в поле;

Да ему ж дано рыбные ловли вниз по речке Будиловке да у спорной вышней воды что устирает из речки Псла а вверх по речке по Будиловке по дороге и по гать старую;

Для дровяного и хоромного лесу езжать ему Родиону вверх по речке Будиловке и в Красной лес в ельник и в сосняк вопче всево города з детми боярскими и с казаками и стрельцами и с пушкарями опрично заповедного леса что за рекою за Псом на крымской стороне чорной заповедной лес а в заповедной лес не въезжать и не сечь;

Да ему по речке по Пслу рыбные ловли и бобровые гоны и зверные промыслы и всякие угодыи вопче всево города;

Да на Каменном устроены с пашенною и подгородною и отъезжею землею и санные покосы и всякими угодыи;

Каменовские полковые козаки пятидесятник Кондратей Прудников и десятники и рядовые козаки всех шездесят человек а кому имяни на пашню земли дано и то писано под сею статьею;

Пятидесятнику Кондратью Прудникову

Ивашке Ушатову

Савке Гусиченкову

Сеньке Соликовцову

Петру Юрину

Михалке Пулкину

Елизару Кобзину

Михайле Демидову

Васке Полянинову

Ивашке Щербинкину

Десятнику

Власу Боровлеву

Ивашке Пулкину

Осипку Кришулину

Ивашке Редкину

Васке Юшину

Якушку Яфремову

Ивашке Ковиневу

Иеву Юшину

Левонтейку Куприну

Осипку Тихонову

Десятнику

Роману Редкину

Тимошке Редкину

Михалке Проскуракову

Онофрейку Пешеходцеву

Гришке Сичову

Левке Приходкову

Гаврилке Приходкову

Мойсейку Сидорову

Петрушке Халицкому

Осипку Нагорному

Десятнику

Гераске Хропунову
Алешке Голцову
Михаилке Нижегородцу
Ивашке Нижегородцу
Павлику Хропунову
Минке Ефремову
Осташке Новикову
Игнашке Пешеходову

Десятнику

Костке Микитину
Степашке Куприну
Федке Кривоперстову
Куземке Куприну
Васке Тихонову
Федке Ничаеву
Осипку Расловцеву
Дениске Милину
Михайлке Карпичеву

Десятнику

Васке Копину
Ромашке Потапову
Федке Курилову
Степашке Шилову
Микитке Копину
Степашке Ломакину
Омельке Некрасову
Савке Козинуву
Васке Константинову

Бориске да Онуфрейку Степановым детям Жулидовым :/

А на пашню им козакам дано позад их гумен и выгону
подгородние земли пятидесятнику по осми четь в поле а в дву
потому ж;

Рядовым козакам по семи четь с осминою человеку в пол а в
дву потому ж;

Да им же козакам отъезжие земли за Пристайловым логом дано на пашню земли пятидесятнику по осми четь в пол а в дву потому ж;

Рядовым козакам по семь четь с осминою человеку в поли а в дву потому ж;

Да им же козакам на сенные покосы к литовскому рубежу по речке Грунке по пятдесят копен человеку;

Да им же козакам дано сенные покосы за Пелом за рекою на крымской стороне в крепостях дикого поля и дубровы вверх по речке по Олешенке луги к Сагайдачному шляху против их земляных дач в поли;

А приходцкому козачьему попу Елисею земли дано в козачьих земляных дачах по осми четь в поли а в дву потому ж;

А пахать ему попу тою землею с казаками [за рекою] через межу;

Да на сенные покосы дано ему с казаками за рекою за Пелом по речке по Олешанке по лугу и по дуброве на пятдесят копен;

Да ему ж дана на русской стороне по речке Грунке на сенные покосы пятдесят копен;

А по Государеву указу Воевода Федор Юрьевич Арсеньев вымерял от поместных земель от рубежа от детей боярских через Бобров и Пристайловой лог и до путивльского рубежа и до Псла реки на триста человек козакам на двести человек стрельцов на двадцать человек пушкарей и плотников казенным и кузнецам и воротникам и та земля и сенные покосы и всякие угодьи едучи от Каменного к Путивлю по правую сторону столбов и граней и всяких признаков через Бобров и Пристайловой лог до путивльского рубежа козакам и стрельцам и пушкарям;

А для дровяного и хоромного лесу козакам и стрельцам и пушкарям въезжать на русской стороне в леса и дубровы подле Псел реку вопче з детми боярскими а по реке по Пселу и по малым речкам и по озерам рыбные ловли и бобровы гоны и зверные ловли вспуди и с перевеси и всякие угодьи козакам и стрельцам и пушкарям всем же вопче з детми боярскими;

Да им же козакам и стрельцам и пушкарям въезжать для хоромного лему за Псел реку на крымскую сторону в красной лес в ельник и в сосняк;

А ездить им дорогою одною через черной заповедной лес что черной лес заповедной за Пселом за рекою на крымской стороне и в тот лес не въезжать никому и не сечь;

Да им же козакам и стрельцам и пушкарям въезжать для дровяного и хоромного лесу и всякого угодыя по обе стороны речек Олешанки и Будиловки опрично заповедного лесу;

Да на Каменном же устроены пашенную землю и всякими угодыя каменовские пушкари; десятник;

Сидор Черной

Тимошка Лашин

Ивашка Воцанов

Алешка Дмитриев сын Гвоздев

Сенька Будков

Гришка Григориев

Ивашка Лашин

Анисимка Толстикин

Ивашка Толстикин

А на пашню земля им пушкарям десятнику Сидору Черному с товарищи девятки человеками;

Дано позади их гумен и выгону подле Псел реку по осми четь человеку в поли а в дву потому ж;

А смежно те их пушкарские земли стрелецкую землю;

Да им же пушкарям даны на сенные покосы дубровы от города едучи по правую сторону московской дороги смежно с помянутою землею каменовцов детей боярских Дениса Вялкова с товарищи по Псел реку;

Да им же пушкарям дано на сенные покосы по реке по Грунке к литовскому рубежу по пяти десят копен человеку;

А для хоромного и дровяного лесу въезжать им на русской стороне в леса в дубровы подле Псел реку вопче з детми боярскими с козаками и стрельцами;

А по реке по Псле и по малым речкам и по озерам рыбные ловли и бобровые гони и зверные ловли в спуди и с перевеси и всякие угодьи и пушкарям всем вопче з детми боярскими с казаками и стрельцами;

Да им же пушкарям въезжать для хоромного лесу за Псел реку на крымскую сторону в красной лес в ельник и в сосняк а ездить им одною дорогою чрез чорной заповедной лес, а что чорной лес заповедной за Пслом за рекою на крымской стороне и в тот заповедной лес не въезжать никому и не сечь;

Да им же пушкарям въезжать для дровяного и хоромного лесу и по всякое угодье по обе стороны речек Алешенки и Будиловки опрично заповедного лесу;

А что чорной лес от Романова перевозу вниз по Псле реке с кримскою сторону до литовского рубежа и по государеву указу от Романова перевозу до литовского рубежа потом заповедном лесу за Пслом за рекою с крымскою сторону учинена заповедь чтоб в тот лес никому не въезжать и не сечь и дорог и стежек не накладывать а потому лесу с крымскою сторону вниз по Псле по реке ежегодно засекаеть засеки от приходу крымских и нагайских татар и всяких воинных людей а та засека каменовскому острогу в защиту и крепость от воинских людей а ездить через тот заповедной лес одною большою дорогою которою дорогою ездить на Бобрик и на Алешню да в путивльской бортной ухожей ни въезжать никому и верховного бортного деревья не сечь и не портить;

Да на Каменном же на Псле на реке ниже мосту устроена вновь мельница государева в нынешнем во 159 году при воеводе при Федоре Арсеньев а на заплатине два амбара четверы жорнова а в амбаре подвои жорновы да на той же на заплатине устроена мельница толчая шесть толкачов а толчит всякой хлеб замашки и лен да читире ладои делают попони и сукна трут а строил тою оброчную мельницу вновь ново и заплатине путивлец сын боярской Яков Шалешкин а ему Якову здали тое мельницу прежней откупщик Иван Червленков Яков Панкеев да Родион Курской;

В подленной строенной книге по листам и по статьям пишет тако,

к сим строеным книгам воевода Федор Арсеньев руку приложил

Воевода Василий Павловский

Копия документа составлена и заверена, вероятно, в 1786 году – «В копии по листам скрепил секретарь Алексей Иовлев; канцелярист Михайла Казмин; с копиєю сверял Лебединского земского суда в должности секретаря прапорщик /.../ /.../ковлев».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Акты, 1885 – Акты, относящиеся к Малороссии. Сообщены В.И. Холмогоровым. Чтения в Императорском обществе истории и древностей Российских при Московском Университете. М.: В Университетской типографии на Страстном бульваре, 1885 г. Апрель-июнь. Книга вторая. С. 1 – 46.

АМГ, 1894 – Акты Московского государства, изданные Императорскою Академией наук. Разрядный приказ. Московский стол. 1635 – 1659. СПб, 1894. Том 2. 773 с.

АМГ, 1901 – Акты Московского государства, изданные Императорскою Академией наук. Разрядный приказ. Московский стол. 1660 – 1664. СПб. 1901. Том 3. 674 с.

Арсеньев, 1903 – Арсеньев В.С. Род дворян Арсеньевых. 1389 – 1901 г. Тула: Типография губернского правления, 1903. 243 с.

Багалей, 1887 – Багалей Д.И. Очерки из истории колонизации степной окраины Московского государства. М: В Университетской типографии, 1887. 614 с.

Багалей, 1905 – Багалей Д.И. Предисловие к археологической карте Харьковской губ. Объяснительный текст к археологической карте Харьковской губернии // Труды XII Археологического съезда. М. Товарищество типографии А.И. Мамонтова, 1905. Т. 1. С. 1 – 92.

Боплан, 1990 – Боплан Г.Л. де. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансільванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн // Гійом Левассер де Боплан. Опис України. Проспер Меріме. Українські козаки. Богдан Хмельницький К.: Наукова думка, 1990. С. 17 – 114. Карта.

Воссоединение, 1953 – Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы в 3 томах. 1620 – 1647 годы. М.: издательство Академии наук СССР, 1953. Том 1. 585 с.

Воссоединение, 1954 – Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы в 3 томах. Освободительная война

украинского народа и борьба за воссоединение с Россией. 1648 – 1651. М., 1954. Т. 2. 558 с.

ДАСО – Державний архів Сумської області. Ф. 763. Оп. 1. Спр. 1: 35 – 59.

Дополнения, 1875 – Дополнения к Актам историческим, собранные и изданные Археографическою комиссиею. СПб: В типографии Второго отделения собственной Его Императорского Величества канцелярии, 1875. Том 9. 357 с.

Загоровский, 1968 – Загоровский В.П. Белгородская черта. Воронеж. 1968. 291 с.

Коротя, Осадчий, 2018 – Коротя О.В., Осадчий Є.М. Дослідження пам'яток роменсько-давньоруського часу Середнього Псла // Старожитності Лівобережжя Дніпра: збірник наукових праць. Київ-Котельва: вид. ЦП НАН України і УТОПК; ІКЗ «Більськ», 2018. С. 252-267.

Кулаковський, 2006 – Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618-1648). К. 2006. 496 с.

Кучера, Сухобоков, 1971 – Кучера М.П., Сухобоков О.В. Звіт про роботу Лівобережного розвідзагону Інституту археології АН УРСР за 1971 р. // НА ІА НАНУ. 1971/17а. 75 с. 11 рис.

Ляпушкин, 1948 – Ляпушкин И.И. Отчёт о работе Днепровской археологической экспедиции НА ИИМК им. Н.Я.Марра АН СССР 1948 г. // Архив ИИМК РАН. Рукописный отдел. Ф. 35. Оп. 1. Д. №№ 68-74. Днепровская Левобережная экспедиция 1948 г.

Ляпушкин, 1958 – Ляпушкин И.И. Городище Новотроицкое. О культуре восточных славян в период сложения Киевского государства // Материалы и исследования по археологии СССР. 1958. № 74. 328 с.

Ляскоронський, 1995 – Ляскоронський В. Городища, кургани і довгі (зміві) вали за течією річок Псла та Ворскли. [упор. О.Б. Супруненко]. Полтава: Археологія, 1995. 56 с.

Осадчий, 2011 – Осадчий Є.М. Пам'ятки військової історії Північно-Західної Слобожанщини. Суми, 2011. 346 с.

Осадчий, 2018a – Осадчий Є.М. Археологічні розвідки П. Ступницького у с. Кам'яне (за матеріалами архіву ВУАК) // Старожитності Лівобережжя Дніпра: збірник наукових праць. Київ-Котельва: вид. ЦП НАН України і УТОПК; ІКЗ «Більськ», 2018. С. 268-274.

Осадчий, 2018b – Осадчий Є.М. Суходільний маршрут Матвія Ржевського 1556 р. в контексті вивчення шляхів сполучення Путивльського Посейм'я // Праці Центру пам'яткознавства. Збірник наукових праць. К.: Вид. ЦП НАНУ і УТОПК, 2018. Вип. 34. С. 209-217.

Осадчий, Коротя, 2018 – Осадчий Є.М., Коротя О.В. Пам'ятки селітроваріння Південної Сіверщини XVII ст. Харків: Майдан, 2018. 248 с.

РГАДА – Российский государственный архив древних актов.

РГВИА – Российский государственный военно-исторический архив.

Ступницький, 1928 – Ступницький В. Про городище й городок поблизу Слободи Кам'яне (Пригородок) Сумської округи (археологічно-історичний нарис). Стаття в 2-х прим. 17.ІІІ. 1928. // НА ІА НАН України. Ф. ВУАК. Машинопис й автограф. № 202/29. 11 арк., 6 стор.

Сухобоков, 1976 – Сухобоков О.В. Отчет о работах Левобережной Славянской экспедиции ИАА АН УССР за 1976 г. // НА ІА НАН України. 1976/18.

Сухобоков, 1978 – Сухобоков О.В. Отчет о работах Левобережной Славянской экспедиции в 1977-1978 гг. // НА ІА НАН України. 1977-1978/148.

Сухобоков, 2016 – Сухобоков О.В. «Земля незнаема»: население бассейна Среднего Пела в X – XIII вв. (по материалам роменско-древнерусского комплекса у с. Каменное). К.: Видавець Олег Філюк, 2016. 376 с.

Филарет, 1857 – Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. М.: Типография В. Готье, 1857. Отд. III. 604 с.

Щоденник, 2014 – Щоденник камергера Карла XII Густава Адлерфельда про перебування шведів восени 1708 р. на Чернігово-Сіверщині. [пер. з англ. І. Колганової] // Сіверянський літопис. №4. 2014. С. 95 – 110.

Osadchij, 2015 – Osadchij E. Kamennoye fortress in the XVII century // Gardarika, 2015, Vol. (5), Is. 4. Pp. 145 – 154.

Riksarkivet. Чертёж украинским и черкасским городами от Москвы до Крыма. Режим доступа: https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/R0001542_00001#?c=&m=&s=&cv=&xywh=6252%2C5052%2C3066%2C1727.

ДОДАТКИ

Росписной список по г. Каменному 1656 г.

л.230

Лета /зр(кси)е(7165)-го сентября в КД(24) день по Г[о]с[у]д[а]р[е]ву ц[а]р[е]ву и великого кн[я]з[я] Алексея Михайловича всеа великия и маля и белыя росии Самодержца указу и по наказу из розряду за приписю диока Василя Брехова Михайло Мартемянович Офросимов на Каменом принял у Левонтья Литвинова город и острог со всяким городцким строенем и ключи городовые и острожные и зеленые и свинцовые казны и наряд и зеля и свинец и всякие пушечные запасы и денежную казну и списки каменовцов детей боярских и всяких служилых и жилецких людей которые устроены на Каменом на вечное жите и книги приходные и расходные денгам и тому всему и городу и острогу

л.230об

и всяким городовым и острожным крепостям и наряду и зелью и свинцу и всяким пушечным запасом роспис и по росписи города и острогу и всякого городского строения и крепостей и наряд и зеля и свинец и всякие пушечные запасы и д[е]нги и по списком каменовцов детей боярских и казаков и всяких служилых и жилецких людей пересмотрел всех налицо и зеля и свинец перевесил на контар и принял у Левонтья Литвинова то все и во всем с ним Левонтьем Литвиновым росписался а что по Г[о]с[у]д[а]р[е]ву указу Михайло Мертемянович Офросимов у Левонтья Литвинова денежные казны и наряд и зеля и свинцу и всяких пушечных запасов и всяких дел принял и что на Каменом при Левонтье Литвинове каких денежных

л.231

доходов в зборе и что зеля и свинцу было на лицо и что в расход вышло и по какому Г[о]с[у]д[а]р[е]ву указу или каких дел и что на Каменом по смотру каменовцов детей боярских и казаков и всяких служилых и жилецких людей и что у каменовцов детей боярских и у всяких служилых людей детей и братии и племянников конных и

пеших с пищальми и со всякими бои и каким обрасцом на Каменом устроен город и острог и какими крепостьми у креплен и колко по городу и по острогу проезжих и глухих башен и каковы башни по мере в вышину и в ширину и колких сажен меж которых башен городовые и острожные стены и каковы те стены в вышину и на башнях и на городовых и на острожных

л.231об

стенах поделаны бои и каков около города и острогу ров в глубину и ширину и что иных каких крепостей поделано и каковы в городе и в остроге водою скудны не будет и что на Каменом и на посаде и в Каменовском уезде ц[е]рквей и в ц[е]рквах и вся кого ц[е]рковного строения и хто имени у которые церкви и попы и дяконы и дячки и понамари и просвирницы и что им Г[о]с[у]д[а]р[е]ва жалованя годовые руги и иных даходов и хлебных запасов посколку четий им дают и что за которыми церковными причетники земел и что на Каменом какова наряду и в казне зеля и свинцу и всяких пушечных запасов и сколко к которой пищали ядер порознь и каково которое ядро весом и на каторых

л.232

реках и далеко от города устроены мелни цы и что на тех мелницах какова строеня и что иных каких оброчных мест и за кем те мелницы и всякие угода и на оброке и что с каторые мелницы и со всяких уго дей годового с оброку и в которых местех и по колку человек каких служилых людей конных и пеших на сторожах и на каставах и далеко л от города стоят и в которых городех и по колку каких людей на вестях живут и в колко ден или недел на заставех и на сторожах переменяютца и то все написано в сих кн[и]гах подлино по статьям

**Десятня раздаточная денежного жалованья
каменовцам (1652 г.)**

л.62

Кн[и]ги Каменовские роздаточные р(кси)(160)-го году

л.63

Лета /зр(кси)(7160)-го июня в _ де[нь] по Го[с]у[д]а[р]е[в]у
ц[а]р[е]ву и великого кн[я]зя Алексея Михайловича всеа Руси
указу и по грамоте з Розряду за приписю диака Ивана Северова по
воевода Иван Дмитриевич Сонцов да Розрядного приказу подячей
Василей Григорьев каменовцов детей боярских и казаков и
пушкарей по списку каков

л.63об

список подячему Василью Григорьеву дан на Москве смотрел всех
налицо Г[о]с[у]д[а]р[е]в указ против Г[о]с[у]д[а]р[е]вы грамоты
сказали и дали им Г[о]с[у]д[а]р[е]во ца[р]е[в]о и великого кн[я]зя
Алексея Михайловича всеа Руси денежное жаловане на
н[ы]нешней на р(кси)(160) год сполна детем боярским и казаком по
три рубли пушкарем

л.64

по два рубли ч[е]л[о]в[е]ку всем на лицо с поруками и то им
каменовцом сказали чтоб они к службе со всем свли на готовые и
Г[о]с[у]д[а]р[е]вы украины от литовских людей оберегали и на
Каменом на вечное житье строилиси пашни свои пахали и хлеб
сеяли а кому имяны каменовцом детем боярским и казаком и
пушкарем

л.64об

Г[о]с[у]д[а]р[е]во денежное жаловане дано и хто по ком в
Г[о]с[у]д[а]р[е]ве жалованье в денгах и в службе порука и хто
коков будет на службе конен и оружен и что у которово у
служивого ч[е]л[о]в[е]ка детей мужеско полу и колких лет которые
дети и кому именем и зачем кому Г[о]с[у]д[а]р[е]ва денежно
жалованья не дано и хто имя

л.65

ны каменовцы дети боярские и казаки с Каменова збежали и в
котором году и где хто в котором городе живет и которые
каменовцы дети боярские и казаки померли и что за роздачею
денег в остатске налицо и то писано в сей десятне подлино А на
жалованье каменовцом

л.65об

детем боярским и казаком и пушкарем прислано на Каменое денег с Москвы с подячим с Васильем Григоревым восемь сот семнатцать рублей.

РГАДА. Ф.210. Оп.4. Д.257.

[Без назви]

Государе царе Великому князе Алексее Михайловиче В/.../ холоп твой Ешка Долгоруков челом бет нынешнего года 1648 Государь иеля КЗ (27) де /.../ писал я холоп твой к тебе Государе царе великому князе алексее Михайловиче в Севск о указе с Путивльца что иеля ж /.../ де Г[о]с[у]д[а]р[ь] де/.../ писали ко мне холопу твоему в Путивле и каменного городища голова Путивлецкий Савел[ий] Литвинов и что де на то Каменно Городище никакого Строенья и дворов нет токо Г[о]с[у]д[а]р[ь] и строенья ото во Каменного Городища с версту Слобода пуста а в том[у] де Г[о]с[у]д[а]р[ь] слободе сте деся восемь дворов пустых Толко один де жилец с женой и детми литвин да в той же де Г[о]с[у]д[а]р[ь] Слободе мелничного с пло да две клет[ь]и но в де Г[о]с[у]д[а]р[ь] и снасти желтънов мелничного уже никакой нет. Да оттого же Г[о]с[у]д[а]р[ь] Слободе версте с четыре деревня будиловка а в ней двадцате дворов пустых же И я же холоп твой против твоего Г[о]с[у]д[а]р[е]ва Указа что Вкаменного Городищ жилцов нет и в азацкого острогу и заводицкогго городища людей перевесте и нарад и селье и свинец где стеною Каменное Городище не смее до твоего Г[о]с[у]д[а]р[ь] указу потому что в каменному городище острогу нета которые Государь потвоему Государь указу посланы(е) и с Путивля в Недригайлов и в Каменное и в/.../ острожки твои Г[о]с[у]д[а]р[е]во служилые люди и дети боярские И казаки и стрелцы и пушкари и с [з]агонщики и тех Г[о]с[у]д[а]р[ь] Путивльских служылых людей в тех новых острожках нет до твоего Г[о]с[у]д[а]р[е]ва указа быти времени или их пошли в те новые острожки переменяя и твоего Г[о]с[у]д[а]р[е]ва указу ко мне холопу твоему что иеля по КЗ (27) число небывало да иеля ж Г[о]с[у]д[а]р[ь] де КЗ (27) писан ко мне холопу твоему в Путивле

голова Савелий же Литвинов а вопи /.../ юня писано с то й де он Савелий с твоими Г[о]с[у]д[а]р[е]ве служивыми людьми во где точно в бобрицком острожке, а на каменное Г[о]с[у]д[а]р[ь] городище посылает с Савелий служивых людей по 10 человек переменяя для того что на Бобрицком де Г[о]с[у]д[а]р[ь] Городище устроена острогу а на каменном де Государь Городище острогу и никакова строения нет и оттого овсем мне холопу своему что ты Г[о]с[у]д[а]р[ь] укажешь.

РГАДА. Ф.210. Оп. 4. Д. 279: 323.

РНЗ (1649) декабри в день 9 Стародубицкому /.../Ушаков
7157 (1649) декабря

Царю и великому князю Алексею Михайловичу Г[о]с[у]д[а]р[ю] всея русии холоп твой Кирилко Ушаков челом бьет в нынешний Г[о]с[у]д[а]р[ь] во РНЗ (1649) году с городов /.../ били челом тебе Г[о]с[у]д[а]р[ь] царю и великий князь Алексей Михайлович в северские города Бобрика стародубцы рославцы новгородцы черниговцы и другие города которые по твоему Г[о]с[у]д[а]р[ь] указу [о]сажены в Бобрик ни вечное житие мне холопу твоему приказано и где приличало быти а в челобитной и написано что /.../ пожаловал тое городище на своей Г[о]с[у]д[а]р[ь] земле что отмежовано у литвы за рекой за Пслем городища и слободы вблизи реки Псла /.../ городищ двух пореке по Пслу /.../ми тех дворов в середине на городище поставил город до места до Бобрика /.../ тому челобитье а холоп твой того городища осматривал и того Г[о]с[у]д[а]р[ь] городища и остров и соста у городища /.../ во все стороны да коло того городища есть и по Пслу мочно ж я холоп твой тое градицкую сторону по Пслу и чтоб Г[о]с[у]д[а]р[ю] укажеть в место по ту Г[о]с[у]д[а]р[ь] мне холопу твоему что Г[о]с[у]д[а]р[ь] укажет.

РГАДА. Ф.210. Белгородский стол. Ед. хр. 279. Л. 284.

Царю Г[о]с[у]д[а]р[ю] и великому князю Алексею Михайловичу бьет челом холоп твой датошного города Бобрика стародубцы рославцы новгородцы черниговцы рыльцы город по твоему

Г[о]с[у]д[а]рь указу и ведением холоп твой украинных городов в тое Г[о]с[у]д[а]р[е]вых вновь по датошно в город Бобрик на вечное житие с женами и детьми по твоей Г[о]с[у]д[а]рь воле и указу в Бобрике мы холопы твои стре/.../ дворами и вечным житием и пашню нашу у города Г[о]с[у]д[а]рь Бобрика в порубежье ходити на всево до рубежа версты с три ходити до всего до /.../ Г[о]с[у]д[а]рь /.../ татарове /.../ Бобрика /.../ без перестану и много ж Г[о]с[у]д[а]рь /.../ чтоб в литовских городах о вестях /.../ верстах в /.../ Заводицкое городище Саадачной шлях с Бобрика и в /.../ верстах у Бобрика реки г(о)с(у)д(а)рь город твой на ровном месте и острогу и крепости и башни и честица ничего нет и город и острог /.../ сверху тих многих /.../ мы холопы твои от тех людей сидим /.../ в приход воинских людей под Бобрик /.../ попасть да с Бобрика Г[о]с[у]д[а]рь да весты с три за рекою за Пслем по твоей Г[о]с[у]д[а]р[е]в[о]й стороне что отмежевано у литвы на месте городище и слобода и на реке Псле мелница и у того Г[о]с[у]д[а]рь Каменного городища по три камени в слободе пустых дворов шесть десят восемь в середине есть городище болшое высокое которое /.../ и около того городища около болота /.../ два с одной стороны тово городища /.../ и подошло около тово г(о)с(у)д(а)рь городища /.../ стороны и по /.../ны ворота /.../ мочно и в онем городище колод можно /.../ в таком г(о)с(у)д(а)рь прежнем месте твоему городу был вгон уместо учоже/.../ городище высокое /.../ Г[о]с[у]д[а]рь городищу будет адин /.../ да кто Г[о]с[у]д[а]рь городищу острожные места крепости горы болшие самородные одну сторону подле городища болото да озерко с другую сторону подошла река Псел да озера болшие с третью сторону гора небольшая да /.../ болото а четвёртая сторона ровна /.../дова был их город/.../ был посаду и посад Г[о]с[у]д[а]рь /.../ то есть заваду около городища /.../ приходил к посаду ничего не учинил /.../ через реку /.../ подошли леса болшие и в приход Г[о]с[у]д[а]рь больших воинских людей приступу будет с одной стороны по ровному месту /.../ городище во иных людей можно с тово Г[о]с[у]д[а]рь городища видно на две стороны через реку Псел на десять на двадцать и болше на крымскую сторону на болшой Сагайдачный

шлях видно да и /.../ стороны с путивльської десять верст болших /.../ город и острожное место против города решать будет с тово Г[о]с[у]д[а]рь городища твои я Г[о]с[у]д[а]рь земли по левую сторону да пошла от реки от Псла и Путивля по правую сторону по реке по Пслу и Заводицкое городище и по обе стороны реки Псла где река пошла /.../ дорога по обе стороны на то Г[о]с[у]д[а]рь городище и к Каменному городищу оному через дву города был твоей милости Г[о]с[у]д[а]рь великий князь Алексей Михайлович /.../ пожалуй на холопей своих /.../ челобитна по воле Г[о]с[у]д[а]рь /.../ ухожем месте город был на реке Псле вместо боярина чтобы /.../ твое посадное /.../ и боярина было /.../ посад в /.../ такое крепкое место боярина Г[о]с[у]д[а]рь места неудобного вместо г(о)с(у)д(а)рь версты с три а потому г(о)с(у)д(а)рь временно хотя и большо/.../ крепком месте порухи наносить не будет а бобрынским холопом твоим будучи во/.../ и большого /.../ приготове /.../ сиде в тую вотчину в поле /.../ про то ж Г[о]с[у]д[а]рь места некрепкие ближе города и места стражные и /.../ чтобы нам холопам твоим в украинном и порубежном городе в приход воинских людей будучи в бобринском некрепком месте /.../ Г[о]с[у]д[а]рь каменново городища и бобрицкие земли /.../ у города Путивля и /.../ розмежева и грани покласть чтоб с теми городами на холопов твоих /.../ землю лучшего небыло царь Г[о]с[у]д[а]рь смилуйся пожалуй.

РГАДА. Ф.210. Белгородский стол. Ед. хр. 279. Л. 285 – 287.

ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ ТА ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Бобрик старый острог – невелике прикордонне укріплення Речі Посполитої на р. Бобрик. 1647 р. передане Московській державі у напівзруйнованому стані. 1649 р. гарнізон Бобрика був остаточно переведений до слободи Кам'яне. Зараз с. Московський Бобрик Лебединського району.

Будыльський перевоз – переправа через р. Псел між селами Селище та Боброве Лебединського району.

Верста – міра довжини, у XVII ст. дорівнювала 1,06 км.

Вершок – міра довжини, у XVII ст. дорівнювала близько 4,5 – 5 см.

Городище – рештки земляних укріплень попередніх епох.

Грань на дубе – засічка або затіс на стволі багаторічного дуба на якому висікалися юридичні знаки на міждержавних кордонах або бортні знамена.

Дети боярские – соціальний стан служилого населення Московської держави XIV – XVII ст., які несли військову службу і отримували за це земельні наділи та грошову платню.

Дуб плотав – велике дерево з акуратною пласкою кроною. Подібні дерева часто були орієнтирами при визначенні меж земельних ділянок на новозаселених землях.

Жилецкие люди – соціальний стан служилого населення Московської держави XVII ст., займалися переважно городовою охоронною службою або могли розвозити царські укази та грамоти.

Заводицкое городище – пам'ятка археології роменсько-давньоруського часу та козацької доби, розташоване в с. Ворожба Лебединського району Сумської області.

Затинщики – стрільці, що вели вогонь із затинної пищалі.

Заповедный лес – великий лісовий масив у якому заборонялося вести промислову діяльність, пов'язану з вирубкою дерев та улаштуванням просік та доріг. Використовувався як елемент оборони південних рубежів Московської держави від татар.

Зелёная казна – запаси пороху для гармат та ручної вогнепальної зброї.

Каменное городище – пам'ятка археології роменсько-давньоруського часу, розташоване поблизу колишнього хутора Городище (зараз с. Кам'яне Лебединського району Сумської області).

Красное железо – у XVII ст. дамаська сталь, у даному випадку маються на увазі смуги заліза, отримані шляхом ковальського зварювання.

Кровать – фортифікаційний елемент фортечної стіни, дерев'яні лаги на які накладаються колоди або каміння, призначені для поразки нападаючої сторони.

Крымская сторона – територія, що починалася за кордоном Московської держави. Часто так називали степову, незаселену частину українських земель.

Литовская пасека Деревянкина – пасіка заснована за часів перебування Кам'яного у складі Речі Посполитої. Позначена на карті 1784 р., локалізується на правому березі р. Псел, при впадінні р. Боровенька.

Литовский рубеж – кордон між Московською державою та Річчю Посполитою визначений угодою 1644 року та фактично встановлений 1647 р. Позначений на карті Г.Л. де Боплана.

Локоть – міра довжини, у XVII ст. дорівнювала половині англійського ярду або 45,27 см.

Облам – фортифікаційний елемент фортечної стіни, виступаючий за її фронтальну лінію, призначений для ведення вертикальної стрільби.

Озоцкое (Азацкое) городище – пам'ятка археології роменської культури та козацької доби, розташоване поблизу с. Курган Лебединського району. З 1641 по 1649 рр. на городищі існував прикордонний острог Московської держави

Олешня – острог на кордоні Речі Посполитої та Московської держави. На виконання умов Варшавського договору 1644 р. у 1647 р. передана Московській стороні у напівзруйнованому стані. Згодом укріплення були відновлені, а містечко деякий час

перебувало у складі Білгородської засічної смуги. Зараз с. Олешня Охтирського району.

Осадная изба – житлова споруда на території фортеці, призначена для розташування вояків під час облоги, що у мирний час мешкали поза межами фортеці.

Острог – укріплений пункт, обнесений частоколом. За типом укріплень поділялися на «косий» та «прямий», за призначенням на «жилий» та «стоялий».

Пинарда (петарда) – різновид штурмового виду озброєння. На дошку або колоду кріпилася мідна конусоподібна посудина, наповнена порохом. Призначалася для вибухового вибиття воріт або ділянки острожної стіни.

Пицаль затинная – важка ручна вогнепальна зброя. Вогонь з неї вівся через затин – майданчик, прилеглий до внутрішньої оборонної стіни фортеці.

Плешивская дорога – шлях вздовж р. Псел, що з'єднував місто Кам'яне з с. Плішивець.

Поварня – приміщення для приготування їжі, кухня.

Подзоры – декоративна різьба на дошках.

Подмёт – опори, на яких ставився дерев'яний зруб.

Прибойма (прибоина) – вертикальний брусок між зрубом і обшивкою.

Поместная земляная дача – земельна ділянка, яка надавалася у власність служилому населенню для ведення власного господарства.

Пристайловой лог – мокра балка що бере початок біля с. Пристайлове і є притокою р. Грунь.

Причиля (причелем) – різьблена дошка для захисту торця покрівлі на фронтоні дерев'яної будівлі.

Ржавец – струмок, який тече територією, багатою залізною рудою. Судячи з документу це безіменна мокра балка, що бере свій початок від с. Тимофіївка Полтавської області і впадає у р. Грунь.

Романов (роминов) перевоз – переправа через р. Псел. Судячи з тексту «Строенной книги» знаходився при впадінні р. Сироватка у р. Псел.

Сажень – міра довжини, за «Соборным уложением» 1649 р. дорівнювала 2,16 м, косая сажень – 2,48 м.

Свинцовая казна – злитки металу (свинцю), що зберігалися у фортечному арсеналі, використовувалася для виготовлення куль та картечі.

Служилые люди – військовий стан населення Московської держави. Набиралися з селян та ремісників і під час несення військової служби перебували на утриманні держави.

Столб с гранью – межовий знак на якому висікалися юридичні позначки. Встановлювався у місцях, де не було природних орієнтирів. Часто виконував роль поворотної точки.

Съезжая изба – адміністративне приміщення, призначене для тимчасового перебування служилих людей на території фортеці.

Тарасы – тип оборонної споруди, дерев'яний зруб прямокутної або трикутної форми, наповнений землею або камінням.

Тайник – фортифікаційна споруда, призначена для тайного постачання води до фортеці. Це траншея з перекриттям або підземний хід, що вів до джерела води.

Трибои – три яруси бійниць для ведення вогню – нижній, середній та верхній бій.

Червленная поляна – ерозійні відслонення червоно-бурої глини пліоцен-плейстоценового віку та новопетровські червоні піски міоценового віку правого берега р. Псел. Зараз с. Червлене Лебединського району.

Чертов курган – судячи з тексту це пам'ятка археології, городище роменської культури поблизу с. Гірки Лебединського району.

Честик – елемент фортифікації, колода, в яку вставлені загострені кілки.

Яблоко – шароподібне завершення шатрового перекриття башти.

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Бобрик (Бобричок), р., 67, 99

Будиловка, р., 83, 87, 88, 97

Городища

Каменное, 40, 55, 66, 68, 75, 97, 99, 100

Заводицкое, 45, 53, 55, 99, 100

Озацкое (Озоцкое), 53

Чертов курган, 82

Грунь (Грунька) р., 53, 55, 73, 75, 80, 82, 86, 87

Дороги

Плешивская (Плюшивская, Плешинская), 56, 66, 67, 68, 72, 73, 74

Московская, 54, 66, 76, 78, 87

Каменовский уезд, 74, 76, 83, 89

Камяновский колодезь, 66, 67, 76

Лог

Бобров (Бобровой, Добровой), 54, 73, 86

Будиловской, 76, 78

Кривой, 67

Мигулин, 67

Пристайловый, 54, 73, 74, 75, 86

Олешня (Алешня), город, 42, 45, 88

Ольшанка (Олешенька, Олешанка, Алешенька), р., 78, 83, 86, 87, 88

Озера

Бобрик (Бобровое), 67, 76, 77

Боровое, 67

Кобылье, 79

Моховое, 83

Погребное 75

Решетное, 76

Остроги

Бобрик, 52, 66, 71, 74, 81, 82, 88, 98, 99

Каменный, 53, 54, 56, 73, 76, 83, 86, 88, 89, 94, 96, 97, 98

Азацкий, 97

Пасеки

деревянкина, 66

подолковская (подолкина), 74

Перевозы

Будилский, 73, 76, 79

Романов (роминов, роменский), 42, 53, 88

Поля

гадецкие, 42, 45

веприцкие, 42, 45

зинковские, 42, 45

повловские, 42, 45

подолские, 42, 45

будогощские (будогоцкие), 42, 45

цетинские, 42, 45

краснокуцкие, 42, 45

камяновские, 42, 45

Поляны

Бобровая, 76, 77, 78

Пристайлова, 79, 80

Решетная, 76

Червленная, 81, 82

Пушкарская дуброва, 78

Сагайдачный (Сагайдачной, Сагайдашный) шлях, 42, 45, 86, 99

Слободы

Красная (особая Красная), 51, 54, 56, 57, 63, 65

Козацкая (казачья), 56, 63, 73

Пушкарская, 57

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

- Александров Афонка Микитин, син боярский, 63, 71
Александров Игнашка Микитин, син боярский, 61, 70
Александров Федка Микитин, син боярский, 63, 71
Арсеньев Федор Юрьевич, воевода, 40, 51, 52, 53, 54, 76, 82, 86, 88, 89
Афросинин Григорий, син боярский, 68
Афросиньин Данил, син боярский, 68

Б

- Беляников (Белялинов) Васка Иванов, син боярский, 61, 71
Беседин Ивашка Антонов, син боярский, 61, 79
Беседин Минка Антонов, син боярский, 61, 79
Богуслов (Богуславов) Герасим Михайлов, син боярский, 59, 69
Богуслов Голоктион (Доликтион) Васильев, син боярский, 60, 70
Борозна Федор Дмитриев меншой, син боярский, 57
Боревлев (Боровлев) Влас Иванов, козацкий десятник, 64, 84
Брехов Василь, дяк, 94
Борознин Андрюшка, син боярский, 71
Борознин Трофим Васильев, син боярский, 61, 72, 73, 79, 80, 81
Борознин Федор, син боярский, 74
Брянцов Васка Степанов, син боярский, 61, 70
Брянцов Федер Степанов, син боярский, 61, 70
Булгаков Богдан, син боярский, 76
Бурцов (Буршов) Михалка Афанасьев, син боярский, 61, 80
Бутков (Будков) Семка, пушкарь, 65, 85

В

- Влесков Игнатий, син боярский, 73, 74, 75
Влесков Петр, син боярский, 75

Влесков Яков, син боярский, 73, 74, 75
Воликов Свирид Алексеев, син боярский, 58
Волков (Вялков, Вялков) Динис Алексеев, син боярский, 58,
73, 76, 77, 78, 87
Вошалов Ивашка, пушкарь, 65, 87
Выкотулый Фома Федоров, син боярский, 60
Выкополов Афонка (Фома) Фомин, син боярский, 61, 69, 81
Выходцов Семен, син боярский, 61, 70
Вишневский (Вышнеvский) Воин Дмитриев, син боярский,
58, 74

Г

Гаврилов Гаврила, диякон, 51, 55, 56, 67
Гаврилов Данил Астафьев, син боярский, 59, 69
Гаврилов Остафий Иванов, син боярский, 58, 80
Гаврилов Павлик Остафьев, син боярский, 63, 71
Герасимов Андрей Матвеев, син боярский, 59, 69
Гвоздев Александр Григорьев, син боярский, 59, 69
Гвоздев Алешка Дмитриев, пушкарь, 65, 85
Гвоздев Григорий Дмитриев, син боярский, 60, 69
Гвоздев Петр Григорьев, син боярский, 59, 69
Гвоздев Семен Григорьев, син боярский, 59, 69
Гвоздев Фирс Григорьев, син боярский, 59, 76, 77
Глебов Васка Федоров, син боярский, 61, 76
Глебов Василий Иванов, син боярский, 58, 76, 77, 78, 79, 81
Глебов Иван Васильев, син боярский, 58, 76, 77
Глебов Прокофий (Прохор) Васильев, син боярский, 58, 76,
77, 78
Глебов Федор Васильев, син боярский, 58, 76, 77, 79
Глубоченков Федка Микитин, син боярский, 61, 79
Головкин Анисим Тимофеев, син боярский, 60, 76, 77
Головкин Антипка (Антон) Володимеров, син боярский, 61,
81
Головкин Богдан, син боярский, 56
Головкин Ермолка Антипев, син боярский, 61, 81

Головкин Сидор Тимофеев, син боярский, 61, 70
Голцов Алешка Иванов, козак, 64, 85
Григорев Гришка, пушкарь, 65, 87
Григорьев Василей, піддячий, 96, 97
Грошевнев Роман Прокофьев, син боярский, 61, 70
Грошевнева Ирина Михайловская, вдова, 55, 56
Гудов Максим, син боярский, 70
Гусачонков (Гусиченков) Савка Амелянов, козак, 63, 84
Гуторов Григорий Яковлев, син боярский, 59, 69

Д

Демидов Михайла, козак, 84
Деханов Леонтий Иванов, син боярский, 59, 69
Дименкин (Дыменкин, Дылейкин) Федор Богданов, син боярский, 76, 77, 78
Долгоруков Ешка, воевода, 96
Должиков Богдашка Иванов, син боярский, 63, 79
Должиков Борис, син боярский, 58, 64, 76, 77, 78
Должиков Иван Григорьев, син боярский, 60, 70
Должиков Иван Моисеев (Макеев), син боярский, 60, 70
Должиков Демка Иванов, син боярский, 61, 79
Должиков Сергушка Карпов, син боярский, 61, 70
Должиков Федор Карпов, син боярский, 59, 69
Должиков Яков Дмитриев, син боярский, 58, 76
Доминков (Доминикин) Ивашка Федоров, син боярский, 61, 80
Дранников Ивашка Максимов, син боярский, 61, 79
Дылейкин Федор Богданов, син боярский, 58

Е

Есаулов Ивашка Яковлев, син боярский, 63
Елисей, козацький піп, 63, 86
Ерин Петр Андреев, козак, 63
Ефремов Минка Павлов, козак, 64, 85
Ефремов (Яфремов) Якушка Минаев, козак, 64, 84

Ж

Жадеев Дмитрий Иванов, син боярский, 58, 71, 72, 73, 74, 75, 80, 81

Жадаев Дмитрий Назарев, син боярский, 68

Жилков Василий, син боярский, 79

Жилков Терентий, син боярский, 79

Жуков Васка Михайлов, син боярский, 61

Жуковец (Жуковцов) Тихон Иванов, син боярский, 60, 76, 77

Жуковцов Афанасий, піддячий, 55, 56, 60, 66, 76, 77, 78, 81, 82

Жуковцов Иван Федоров, син боярский, 58

Жулидов Бориска Степанов син боярский, 85

Жулидов Онуфрейка Степанов син боярский, 85

З

Завишиный (Завишин) Сава Федоров син боярский, 56, 61, 71

И

Иванов Михайло, соборный піп, 51, 55, 56, 57, 65, 66

Иванов Гаврила, диякон, 51, 57, 65

Иовлев Алексей, секретар суда, 89

К

Казмин Михайла, канцелярист суда, 89

Калин Васка Евстахийев, син боярский, 60

Каплин Андрей Родионов, син боярский, 58, 68

Каплин Дмитрий Федоров, син боярский, 58, 68

Каплин Калина Герасимов, син боярский, 59, 69

Каплин Омелян, син боярский, 69

Каплин Петр Родионов, син боярский, 58, 76, 77

Каплин Родион Михайлов, син боярский, 76, 77

Каплин Семен Григорьев, син боярский, 60

Каплин Федор Михайлов, син боярский, 59, 69

Кельин Василий, син боярский, 79

Кирилов Федка Антонов, козак, 65

Кирпичев (Карпичев) Михалка Григорьев, козак, 65, 85
Кобзин Елизар, козак, 84
Ковынев Ивашка Федоров, козак, 56, 64, 84
Козенов (Козинов) Савка Лукьянов, козак, 65, 85
Кокошев (Колюшев) Гаврилка Федоров, син боярский, 61, 79
Кокошев Тронка Гаврилов, син боярский, 61
Кокурин Василий Артемев, син боярский, 58, 68
Константинов Василь, козак, 65, 85
Комчатный Алексей Елисеев, син боярский, 60, 70
Комчатный (Камчатный) Иван Иванов, син боярский, 59, 69
Комчатный Иван Федоров, син боярский, 58, 76, 77
Комчатный Гришка Прохоров, син боярский, 61, 70
Комчатный Игнашка Семенов, син боярский, 63, 71
Комчатный Елисей Захарьев, сина боярский, 59, 80
Комчатный Максим Петров, син боярский, 59, 69
Комчатный Петр Елисеев, син боярский, 60, 70
Комчатный Прохор Елисеев, син боярский, 58, 69
Комчатный Федор, син боярский, 58, 68
Копин Васка Илин, десятник козацкий, 65
Коптев Епифаний Ильин, син боярский, 61, 70
Коптев Федор Ильин, син боярский, 60, 69
Копилев (Копылов) Федка Григорьев, син боярский, 61, 79
Копин Микитка Васильев, козак, 65, 85
Коровяновский (Коровяковский) Ивашка Васильев меншой, син боярский, 61, 70
Кривоперстов Федка Фролов, козак, 65, 85
Кривулин (Кришулин) Осип Петров, козак, 64, 84
Кошкин Федор Федоров, син боярский, 59, 76, 77
Кузмин Захар Антипов, син боярский, 61, 70
Куков Тершка Васильев, син боярский, 63
Куприн Левонтийка Козмин, козак, 64, 84
Куприн Куземка Федоров, козак, 65, 85
Куприн Степашка Кузмин, козак, 64, 85
Курилов Федка, козак, 85
Курский Родион Романов, син боярский, 65, 82, 88

Курский Фосий Романов, син боярський, 60

Л

Лазарев Афонка Андреев, син боярський, 61, 79

Лашин Ивашка, пушкарь, 65, 87

Лашин Тимошка, пушкарь, 87

Лесков Игнатий Никитин, син боярський, 57

Литвинов Левонтий, воевода, 94

Литвинов Савел(ий), голова стрелецкий, 97

Лихинин Михаил Андреев, син боярський, 58, 76, 77

Лихинин Никита (Микита) Семенов, син боярський, 58, 68

Лихинин Семен Андреев, син боярський, 58, 69

Ломакин Степашка Кузмин, козак, 65, 85

Лопоногов (Лапоногов) Иван Окулов, син боярський, 59, 69

Лопоногов (Лапоногов) Василий Иванов, син боярський, 59, 69

Лопоногов Михаил Иванов син боярський, 60, 70

М

Малнев Васка Дорофеев, син боярський, 63, 71

Малнев Левка Васильев, син боярський, 63, 71

Маслов (Малов) Осип Иванов, син боярський, 61, 70

Маслов Авдокимка Иванов, син боярський, 61, 70

Маслов Тихон Григорьев, син боярський, 59, 69

Матерый Матвей Васильев, син боярський, 56, 61, 79

Медянкин Мойсейка Микитин, син боярський, 63, 71

Мишин Дениска, козак, 85

Микитин Костка Афанасьева, козацкий десятник, 64, 85

Мишин Тимошка, пушкар, 57, 65

Н

Нагорный Осипка Демидов, козак, 64, 84

Некрасов Емелька Дорофеев, козак, 65, 85

Некрасов Мартимян, син боярський, 71

Нежаев (Нехаев) Иван Яковлев, син боярський, 58, 76, 77

Нечаев Федка Прокофиев, козак, 65, 85

Нижегородец Михалка Семенов, козак, 64, 85
Нижегородец Ивашка Семенов, козак, 64, 85
Нижегородцов Ивашка Михайлов, козак, 64
Новиков Осташка Семенов, козак, 64, 85
Новосилцов Давид Митрофанов, син боярский, 58, 68
Ногаев (Ноганов) Васка Григорьев, син боярский, 61, 80

О

Омелянов Кондрашка Дмитриев, син боярский, 61, 71
Орловцов Осип (Кипка) Дмитриев, син боярский, 61, 70
Ораев Данил, син боярский, 69
Офросимов Михайло Мартемянович, воевода, 94
Офросинин Данила Филимонов, син боярский, 58

П

Павловский Василий, воевода, 89
Панкеев Яков, відкупник, 88
Переходцов Ермолка, син боярский, 62
Петрищев Григорий Тимофеев, син боярский, 59, 69
Петрищев Панк Федоров, син боярский, 61
Петрищев Федор Григорьев, син боярский, 59
Петрищев Федор Данилов, син боярский, 59
Пешков Кузьма Сергеев, син боярский, 63
Пестрый Иван Иванов, син боярский, 58, 76, 77
Пестрый Иев Иванов, син боярский, 58, 69
Пестрый Семен Иванов, син боярский, 59, 69
Петрищев Григорий Тимофеев, син боярский, 59
Петрищев Павел, син боярский, 81
Петрищев Федор Григорьев, син боярский, 79, 81
Петрищев Федор Данилов, син боярский, 79, 81
Петрищев Фосия (Фока) Данилов, син боярский, 59, 81
Переходцов Ермол, козак, 61, 82
Пешеходцов (Пешеходов) Онофрейка Сидоров, козак, 64, 84
Пешеходцов Игнашка Анофриев, козак, 64, 85
Пешков Кузьма, син боярский, 56, 82

Плешивый Кондрашка Степанов, син боярьський, 61, 79
Подымов Сава Уланов, син боярьський, 60, 81
Подымов Якушка Уланов, син боярьський, 63, 82
Позняков Дементий Юрьев, син боярьський, 59, 69
Позняков Юрий Семенов, син боярьський, 59, 76, 77
Поленинов Михайлка Григорьев, козак, 64
Поляков Свирид, син боярьський, 69
Полянинов Васка, козак, 84
Посивкин Афанасий Михайлов, син боярьський, 59, 81, 82
Посивкин Василий Федоров, син боярьський, 56, 58, 73, 81, 82
Посивкин Микитка Васильев син боярьський, 60, 81
Потапов Ромашка, козак, 65, 85
Приходков Гаврила Федоров, казак, 64, 84
Приходков Левка Леонтиев, козак, 64, 84
Проскуренок (Проскуряков) Михайлка Семенов, козак, 64, 84
Прудников Кондратий Данилов, козацький п'ятидесятник, 63, 84
Пулкин Ивашка Дементеев, козак, 64, 84
Пулкин Михайла Дементеев, козак, 63, 84

Р

Ратманцов (Ротманцов) Ивашка Артемов, син боярьський, 61, 80
Ратманцов Степан Артемев, син боярьський, 61, 70
Редкин Игнашка Родивонон, козак, 64, 84
Редкин Родивон (Роман) Гаврилов, козацький десятник, 64, 84
Редкин Тимошка Герасимов, козак, 64, 84
Резанцев Федка, син боярьський
Рогулин Савка Мартинов, син боярьський, 61, 71
Роищев (Райщев) Денис Федоров, син боярьський, 60, 69
Романцов (Ротманцов) Михайло Артемев, син боярьський, 61, 70
Рословцов Осипка Дементеев, козак, 65, 85
Ротмонцов Стенка Артемев, син боярьський, 61
Рудкин Микита Матвеев, син боярьський, 59, 81

Рудкин Степан Матвеев, син боярский, 60, 70
Рудкин Степан Труфанов, син боярский, 60, 81
Рудкин Труфан (Трофим) Матвеев, син боярский, 58, 76, 77,
81
Русанов Сенка Прокофьев, син боярский, 61, 79
Рязанцов Греcko Васильев, син боярский, 61
Резанцов Федка, син боярский, 70

С

Северов Иван, дяк, 79, 96
Семернин Артюшка Иванов, син боярский, 63, 71
Семернин Ивашка Иванов, син боярский, 63, 71
Семернин Тимошка Иванов, син боярский, 63, 71
Сергин Афонка Павлов, син боярский, 61, 76, 77
Сидоров Епихван Васильев, син боярский, 59, 69
Сидоров Мойсейка Дмитриев, козак, 64, 84
Сичов Гришка Артемев, козак, 64, 84
Сковороднев Микита Кузмин, син боярский, 61, 81
Смолевичкий Микита Никифоров, син боярский, 59, 81
Смолевичкий Федер Микифоров, син боярский, 60, 82
Слобзин Елизарка Тимофеев, козак, 64
Собольев (Соболев) Левка Иванов, син боярский, 61, 71
Соломеев Афанасий, син боярский, 70
Соликовцов (Сольковцев) Васка Михайлов, син боярский, 63,
71
Соликовцов (Солековцов) Сенка Михайлов, козак, 63, 84
Сомов Ивашка Афанасиев, син боярский, 61, 70
Сонцов Иван Дмитриевич, воевода, 96
Спасителев Ивашка Семенов, син боярский, 61, 81
Спасителев Любымка Семенов, син боярский, 61, 81
Стародубцов Диниска Иванов, син боярский, 61, 71
Стародубцов Ивашка Михайлов, син боярский, 63, 82
Степанов Бориска Жулидов, козак, 85
Степанов Онуфрейка Жулидов, козак, 85
Строев Ефим Иванов, син боярский, 60, 70

Строев Иван Иванов, син боярский, 60, 70
Строев Игнат Иванов, син боярский, 60, 69
Сумороков Данилка Григорьев, син боярский, 63, 71
Сумороков Лукьян Данилов, син боярский, 63, 71
Сумороков Якушка, син боярский, 63, 71
Счастливыи (Щастной) Василий Яковлев син боярский, 60

Т

Татаренков Тимофей Федоров, син боярский, 58, 80, 81
Татаренков Феодосий, син боярский, 70
Татаринов (Татаренков) Елизар Федоров, син боярский, 59, 69
Татаринов Федосейка Иванов, син боярский, 60
Тетерин Григорий Богданов, син боярский, 59, 81
Тетерин (Теренин) Карпушка Осипов, син боярский, 61, 71
Тетерин (Тетров) Савка Дементьев, син боярский, 61, 81
Титов Матвей Самойлов, син боярский, 61, 70
Тихонов Осипка Наумов, козак, 64, 84
Тихонов Васка Наумов, козак, 65, 85
Тишаев Свиридка Федоров, син боярский, 61, 79
Толстой (Толтой) Осипка Василев, син боярский, 61, 81
Толстикин Анисимка, пушкар, 57, 65, 87
Толстикин Ивашка, пушкар, 57, 65, 87
Томин Гришка Иванов, син боярский, 61, 79
Томин Ивашка Дмитриев, син боярский, 61, 70
Томин Ивашка Иванов, син боярский, 61, 79
Тонково (Тонкий) Иван Воинов син боярский, 59, 76, 77, 78
Тонково (Тонкий) Илья Воинов, син боярский, 58, 76, 77, 78
Трусихин Куземка Алексеев, син боярский, 61, 82
Трусихин Федер Алексеев, син боярский, 57, 61, 65, 80
Труфанов Андрей, сын боярский, 69
Труфанов Гришка Фролов, син боярский, 60, 70
Труфанов Иван Иванов, син боярский, 60, 76, 78, 80
Труфанов Иван Тимофеев, син боярский, 58, 77, 80
Труфанов Костка Петров, син боярский, 60, 70
Труфанов Никита (Микита) Федоров, син боярский, 60, 69

Тураев Лука Поликарпов, син боярьский, 59, 69
Тураев Михаил Семенов, син боярьский, 61, 70
Тяпкин Алексей, сотник, 53

У

Ушаков Кирил, воевода, 97
Ушатов Ивашка Иванов, козак, 63, 84

Ф

Фролов Андрей Фролов, син боярьский, 60

Х

Халицкий Петрушка Григорьев, казак, 64, 84
Ходихин Афанасий Андреев, син боярьский, 60, 76
Холомеев Афанасий Игнатьев, син боярьский, 60
Холхунов (Холяунов) Макарка Кузмин, син боярьский, 61, 79
Холхунов Харламка Кузмин, син боярьский, 61
Хропунов Тарас (Гераска) Андрев, козацкий десятник, 64, 85
Хропунов Павлик Андрев, козак, 64, 85

Ч

Червленков Иван, відкупник, 88
Черный Сидор, десятник пушкарей, 65, 87

Ш

Шаминин (Шаман, Шамин) Алексей, син боярьский, 56, 61, 81
Шалешкин Яков, син боярьский, 88
Шапочников Грицко Микитин, син боярьский, 61, 82
Шапочников Филатка Микитин, син боярьский, 61, 82
Шашин Алексей Константинов, син боярьский, 60
Шилов Степашка Прокофьев, козак, 65, 85
Шуляшкин Федор, син боярьский, 56, 71
Шумилин Диниска Иванов, козак, 65
Шурешкин Федка Юрьев, син боярьский, 63

Щ

Щастной Василий, син боярський, 81

Щербинин Иван Петров, син боярський, 60

Щербинин Петр Иванов, син боярський, 57, 74

Щербинкин Андрюшка Игнатъев, син боярський, 61, 79

Щербинкин Ивашка Андреев, син боярський, 64, 80, 84

Ю

Юрин Петр, козак, 84

Юшин Васка Ефимов, козак, 64, 84

Юшин Иев Олфимов, козак, 64, 84

Я

Яскула Иван, син боярський, 79

Наукове видання

**Дегтярьов Сергій Іванович
Осадчий Євген Миколайович**

Копія «Строенной книги» острогу Кам'яного 1651 р.

(Українською мовою)

За редакцією авторів

Комп'ютерна верстка та художнє оформлення *Є.Б. Литовченко*
Малюнки та реконструкції *О.М. Бондар*

Здано до друку __. __. 2020. Підписано до друку __. __. 2019. Формат 60x84/16.

Гарнітура Times Roman. Папір офсетний. Друк офсетний.

Умовн.-друк. арк. 6,98. Обл.-вид.-арк. 4,12. Тираж 100 примірників.

Зам. __/__. Ціна договірна.

partie de l'Ukraine

Klepali

Krasna Sloboda

Tcherepovka

Netchavka

Sem R.

Yerna R.

Tevnovna Sloboda

Smeloe

Soula R.

Khoroutovka

2 m.

1 1/2 m.

ok Chkoubinsk

Poustovoitovka

Volkooun

Romna

Korovi

Konotolka R.

Miles de la petite Russie

